

На основу члана 67. став 1. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК

о програму наставе и учења **за четврти разред** основног образовања и васпитања

Члан 1.

Овим правилником утврђује се програм наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”, а **примењује се почев од школске 2021/2022. године.**

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

- 1) обезбеђивање добробити и подршка celovitom развоју ученика;
- 2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за celoviti развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
- 3) свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
- 4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;
- 5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;
- 6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним са знањима и образовној пракси;
- 7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;
- 8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;
- 9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;
- 10) развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
- 11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;
- 12) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
- 13) развијање позитивних људских вредности;
- 14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;

15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;

16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;

18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

2. ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ **НА ИСХОДЕ** И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај четвртог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључне речи садржаја програма и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма.*

Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика четвртог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета, у овом случају током четвртог разреда. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних.

Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. Та потреба да се образовање и васпитање усмере ка развијању компетенција био је један од разлога увођења и пројектне наставе као облика образовно-васпитног рада. Пројектна настава се у данашње време све више фокусира на остваривање образовних стандарда и исхода и, како показују резултати најновијих истраживања, прати друштвене промене својом усмереношћу на развијање знања и способности ученика кроз активности планирања, истраживања и тимског рада у оквиру предметног и међупредметног повезивања садржаја. Поред тога, једна од битних особина савременог приступа пројектном раду у настави односи се на коришћење ИКТ у пројектним активностима што обезбеђује ефикасније учење и развијање знања, али и развијање понашања правилног и безбедног коришћења рачунара и интернета. Детаљније препоруке за планирање и остваривање пројектне наставе дате су у поглављу 7 – *Упутство за реализацију пројектне наставе.*

На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја; метода, поступака и техника наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на по-

средан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења

и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама итд.

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Разред	Четврти
Годишњи фонд часова	180 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– чита са разумевањем различите врсте текстова; – укратко образложи свој утисак и мишљење поштујући и другачије ставове; – разликује књижевне врсте: шаљиву народну песму, басну и причу о животињама, приповетку, роман за децу и драмски текст; – одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; – именује позитивне и негативне особине ликова; – уочи и издвоји основне елементе лирске песме (стих, строфа, рима и ритам); – тумачи идеје књижевног дела; – препозна ситуације кршења/остваривања права детета и стереотипе у књижевним делима; – уочи персонификацију и разуме њену улогу у књижевном делу; – разликује описивање, приповедање (у 1. и 3. лицу) и дијалог у књижевном делу; – преприча текст из различитих улога/перспектива; – уочи основни тон књижевног текста (ведар, тужан, шаљив); – уочи супротстављеност лица у драмском тексту; – чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; – изражајно рецитије песму и чита прозни текст; – изводи драмске текстове; – усвоји позитивне људске вредности на основу прочитаних књижевних дела; – повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са новим наставним садржајима; – разликује речи које мењају облик (именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи) и уочи оне које су увек у истом облику; – одреди основне реченичне чланове; – разликује врсту речи од службе речи у реченици; – поштује и примени основна правописна правила; – правилно пише сва три модела управног говора; – употреби основне облике усменог и писменог изражавања: препричавање, причање и описивање; – употреби речи истог облика, а различитог значења, као и речи истог значења, а различитог облика; – препозна значење речи и фразеологизама који се употребљавају у свакодневној комуникацији; – напише разгледницу, честитку, приватно писмо; – прилагоди језички израз комуникативној ситуацији – формалној и неформалној; – повеже информације исказане у линеарном и нелинеарном тексту и на основу њих изводи закључак; – правилно структурира текст; – учествује у предлагању садржаја и начина рада.	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Поезија 1. Шаљива народна песма <i>Женидба врапца Подунавца</i> 2. Војислав Илић: <i>Јесен</i>/Владислав Петковић Дис: <i>Зима</i> 3. Момчило Мошо Одаловић: <i>Молитва за маму</i> 4. Мирослав Антић: <i>Космонаутска песма</i> 5. Бранко Миљковић: <i>Песма о цвету</i> 6. Добрица Ерић: <i>Завичај</i>/Отаџбина је наша очевина/Момчило Мошо Одаловић: <i>Птице косовчице</i> 7. Мирослав Антић: <i>Прва љубав</i>/Најљубавнија песма/Алексије Марјановић: <i>Љубав</i> 8. Бранко Ћопић: <i>Месец и његова бака</i>/Десанка Максимовић: <i>Пауково дело</i> 9. Бранислав Црнчевић: <i>Како би мени дали један дан</i> 10. Владимир Андрић: <i>Дај ми крила један круг</i> 11. Народна песма <i>Милош у Латинима</i> 12. Народна песма <i>Јетрвица адамско колена</i> Проза 1. Народна прича о животињама: <i>Међед, свиња и лисица</i> 2. Народна приповетка: <i>Најбоље задужбине</i> 3. Народна приповетка: <i>Ветар и сунце</i> 4. Народна бајка: <i>Пепељуга</i> 5. Бранислав Нушић: <i>Прва љубав</i> (одломак из <i>Аутобиографије</i>) 6. Бранислав Црнчевић: <i>Босоноги и небо</i> 7. Гроздана Олујић: <i>Стакларева љубав</i> 8. Светлана Велмар Јанковић: <i>Стефаново дрво</i> 9. Лав Николајевич Толстој: <i>Врабац и ласте</i>/Два мраза 10. Драган Алексић: <i>Позориште на небу</i> 11. Весна Алексић: <i>Детективско срце</i> 12. Ханс Кристијан Андерсен: <i>Ружно Паче – читање у наставцима</i> Драмски текстови 1. Гвидо Тартаља: <i>Подела улога</i> 2. Љиљана Крстић: <i>Како пролеће дође</i> 3. Дејан Алексић: <i>Слава</i> Научнопопуларни и информативни текстови (из књига, енциклопедија и часописа за децу) ● о нашим знаменитим књижевницима, сликаркама и научницима; ● о природним лепотама и културним знаменитостима Србије; ● о занимљивим пределима, народима, обичајима у свету ● бонтон. ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Милован Данојлић: Избор из поезије за децу 2. Драган Лукић: Избор из поезије за децу 3. Јасминка Петровић: <i>О дугмету и срећи</i> 4. Рене Гијо: <i>Бела Грива</i> 5. Ерик Најт: <i>Леси се враћа кући</i> 6. Александар Поповић: <i>Пепељуга</i> ДОПУНСКИ ИЗБОР (са наведеног списка или по сопственом избору бирају се три дела) 1. Избор драмских текстова за децу 2. Бранко В. Радичевић: <i>Песме о мајци</i> 3. Светлана Велмар Јанковић: <i>Књига за Марка</i>/Очаране наочаре 4. Горан Петровић: <i>Разлике</i> 5. Едмондо де Амичис: <i>Срце</i> 6. Јохана Шпири: <i>Хајди</i> 7. Михаел Енде: <i>Бескрајна прича</i> (одломак) 8. Астрид Линдгрен: <i>Птица Душа Чарара</i> 9. Златко Васић: <i>Чаробно путовање</i> 10. Урош Петровић: <i>Мартинина велика загонетна авантура</i>

		11. Гордана Тимотијевић: <i>Сличице/Владимир из чудне приче</i> 12. Угљеша Шајтинац: <i>Чарна и Несвет</i> 13. Момо Капор: <i>Сања</i> 14. Весна Алексић: <i>Брљиво срце</i> Књижевни појмови: – шаљива народна песма, – прича о животињама, – особине народне епске песме, – приповетка, – роман за децу, – персонификација, – опис природе и ликова, – приповедање у 1. и 3. лицу, – сукоб драмских лица.
	ЈЕЗИК Граматика и правопис	Речи које у писању и говору мењају облик; речи које не мењају облик (без именовања врста непроменљивих речи). Реченица и реченични чланови (субјекат, предикат, објекат, прилошке одредбе). Појам субјекта; различите врсте речи (именице и личне заменице) у функцији субјекта; изостављени субјекат. Појам предиката (глаголски предикат). Појам објекта (именице у функцији објекта). Прилошке одредбе за време, место и начин. Речи и групе речи у функцији субјекта, објекта и прилошких одредаба; придев уз именицу у служби атрибута у оквиру групе речи која има службу субјекта или објекта. Управни говор (трећи модел). Велико слово: имена становника држава и насеља; називи улица и тргова; имена из уметничких дела – примери из обрађених дела (нпр. <i>Ружно Паче...</i>); устаљена и посебно наденута имена животиња; називи институција, предузећа и установа, манифестација; устаљена имена историјских догађаја и личности (усклађено са предметом Природа и друштво). Речца <i>ли</i> ; скраћени упитни облик <i>је ли</i> (<i>је л</i>) према узрочном везнику <i>јер</i> . Предлог <i>са</i> уз заменице (нпр. <i>са мном</i> , <i>с њом</i> и сл.). Писање вишечланих бројева.
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Основни облици усменог и писменог изражавања: препричавање текста у целини и по деловима (по датом плану); причање у дијалошкој форми (уношење дијалога, управног говора у структуру казивања); описивање односа међу предметима, бићима и појавама; описивање природе, личности, књижевних ликова и сл. Речи истог облика, а различитог значења; речи истог значења, а различитог облика (на примерима књижевних текстова); устаљени језички изрази. Разгледница, честитка, писмо. Књижевни и други текстови (линеарни и нелинеарни) у функцији унапређивања језичке културе. Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и сл. Правописне вежбе: диктат; управни говор (сва три модела); наводници; велико слово; заменица <i>Ви</i> из поштовања; спојено и одвојено писање речи (речца <i>ли</i> , предлог <i>са</i> , вишечлани бројеви). Језичке вежбе: допуњавање реченица предикатом у садашњем, прошлом и будућем времену; проширивање реченица; укрштене речи; асоцијације. Лексичко-семантичке вежбе: одређивање значења устаљених израза; састављање речи на основу датог почетног и последњег слова; допуњавање низа речима које су повезане са датом речју. Два школска писмена задатка – један у првом и један у другом полуугодишту.

Кључни појмови: књижевност, језик, језичка култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења *Српског језика* заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области.

1. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планираним фондом часова по областима и годишњим фондом часова.

Програм наставе и учења предмета *Српски језик* у четвртном разреду основне школе чине три предметне области: *Књижевност*, *Језик* и *Језичка култура*. Препоручени број часова по предметним областима је: *Књижевност* – 80 часова, *Језик* – 50 часова и *Језичка култура* – 50 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Уз годишњи план, формира се листа распоређених текстова по месецима, као и домаћа лектира. Дистрибуција текстова по месецима, као и до сада, заснована је на груписању и повезивању текстова према различитим критеријумима: природа и улога књижевног дела, врсте текста, сврха текста: за читање/разумевање/препричавање/тумачење, брзина напредовања ученика, годишња доба, значајни датуми и празници, посебности ученичког колектива, школе и локалне заједнице, предметна и међупредметна повезаност садржаја и исхода, међупредметне компетенције итд.

Корелативност је омогућена комбиновањем текстова у сродне тематско-мотивске целине према различитим критеријумима.

Могући примери функционалног груписања и повезивања по сродности дела обавезног и допунског корпуса школске и домаће лектире могу бити следећи (никако и једини):

- одрастање у различитим временима и културама (Бранислав Црнчевић: *Кад би мени дали један дан*, Босоноги и небо, Гвидо Тартаља: *Подела улога*, Драган Лукић: избор из поезије за децу, Јасминка Петровић: *О дугмету и срећи*, Ерик Најт: *Леси се враћа кући*, Рене Гијо: *Бела Грива*, Горан Петровић: *Разлике*, Јохана Шпири: *Хајди*, Астрид Линдгрен: *Пипи Дуга Чарапа*, Весна Алексић: *Брљиво срце*, Владимир Антић: *Дај ми крила један круг*, Бранко Миљковић: *Песма о цвету*, Михаел Енде: *Бескрајна прича* (одломак), Љиљана Крстић: *Кад пролеће дође*, Дејан Алексић: *Слава*, Едмондо де Амичис: *Срце*);

- дете и породица (Момчило Мошо Одаловић: *Молитва за маму*, Мирослав Антић: *Космонаутска песма*, Бранко В. Радичевић: *Песме о мајци*, Народна песма *Јетрвица адамско колено*, Јохана Шпири: *Хајди*, Едмондо де Амичис: *Срце*);

- хумор (шаљива народна песма *Женидба врапца Подунавца*, Бранко Топић: *Месећ и његова бака*, народна прича о животињама: *Мејед, свиња и лисица*, Дејан Алексић: *Слава*, избор из драмских текстова за децу);

- описивање бића и простора у различитим временским условима (Војислав Илић: *Јесен* или Владислав Петковић Дис: *Зима*, Десанка Максимовић: *Пауково дело*, Лав Николајевич Толстој: *Врабац и ласте/Два мрза*, Љиљана Крстић: *Кад пролеће дође*, Милован Данојлић: избор из поезије за децу, Драган Лукић: избор из поезије за децу);

- бајковити свет (народна бајка: *Пепељуга*, Александар Поповић: *Пепељуга*, Гроздана Олујић: *Стакларева љубав*, Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно Паче – читање у наставцима*, Златко Васић: *Чаробно путовање*, Гордана Тимотијевић: *Владимир из чудне приче*, Михаел Енде: *Бескрајна прича* (одломак), Драган Алексић: *Позориште на небу*);

- поучне приче (народна приповетка: *Најбоље задужбине*, народна приповетка: *Ветар и сунце*, Лав Николајевич Толстој: *Врабац и ласте*, Два мрза, Весна Алексић: *Детективско срце*, Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно Паче*, Угљеша Шајтинац: *Чарна и Несвет*);

- родољубље, неговање традиције, културног и националног идентитета (Добрица Ерић: *Завичај/Отаџбина је наша очевина* или Моша Одаловић: *Птице косовице*, народна песма *Милош у Латинима*, народна приповетка: *Најбоље задужбине* Светлана Велмар Јанковић: *Стефаново дрво*, Светлана Велмар Јанковић: *Књига за Марка/Очаране наочаре*, значајне личности српског језика, књижевности, уметности, науке и културе);

- рађање прве љубави (Мирослав Антић: *Прва љубав* или *Најљубавнија песма* или Алексије Марјановић: *Љубав*, Бранислав Нушић: *Прва љубав* (одломак из *Аутобиографије*), Љиљана Крстић: *Кад пролеће дође*).

Наведени примери показују како се књижевноуметнички текст може повезивати са другим текстовима на различите начине, према различитим мотивима или основном тону.

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – поезија, проза и драмски текстови и употпуњена је избором научнопопуларних и информативних текстова о правилима лепог понашања, о природним лепотама и културним знаменитостима Србије и о занимљивим пределима, народима, обичајима у свету. Избор дела је заснован на принципу прилагођености узрасту.

У четвртом, као и у претходним разредима, постоји читање у наставцима на часу. Чита се и проучава дужа верзија Андерсенове бајке *Ружно Паче*, целовита бајка. На неколико планираних часова, према плану који учитељ/учитељица самостално осмисли и одговарајућом динамиком, ученици читају и анализирају тај књижевни текст.

Уз текстове које је потребно обрадити на часу, дат је и списак домаће лектире. Циљ обраде дела у оквиру домаће лектире је

формирање, развијање и неговање читалачких навика код ученика. Током читања домаће лектире ученици негују истрајност у читању и у усвајању доминантних естетских и васпитних вредности књижевноуметничких текстова.

Новина програма за четврти разред јесте допунски избор лектире који омогућава учитељима да са наведеног списка или по сопственом избору бирају три дела која ће на часовима обрађивати. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Обимнија дела ученици могу читати у слободно време, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Повећан број дела у допунском избору лектире указује и на могућност обраде појединих предложених садржаја на часовима додатне наставе.

Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Оперативни план садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност и рубрику за евалуацију квалитета испланираног, као и друге елементе према процени наставника. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

У настави књижевности најважније је код ученика развијати способност читања књижевних текстова са разумевањем, подстицати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус и неговати истрајност у читању и доживљавању књижевног дела. У разговору са ученицима треба неговати способност ученика да опишу доживљај прочитаних књижевних дела, изнесу мишљење о њима, да разумеју најразличитије особине и поступке ликова и донесу суд о њиховим поступцима и особинама, као и о различитим догађајима у тексту. Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Посебно је важно што књижевност код ученика развија емпатију, тиме што се ученици уживљавају у естетски свет дела и емотивно га проживљавају. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа.

Школска лектира је разврстана по књижевним родовима – поезија, проза, драмски текстови за децу и обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део школске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али и репрезентативних дела за децу из светске књижевности. Домаћа лектира обухвата значајна поетска и прозна дела деце књижевности.

Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова за домаћу лектуру (предлози за читање). Избор дела школске и домаће лектире примерен је узрасту ученика.

Поред дела из белетристике, програмом се подстиче и упознавање ученика са нашим знаменитим списатељицама, уметницама, научницама које су оставиле значајан траг у српској култури; са природним лепотама и културним знаменитостима Србије; са занимљивим пределима, народима, обичајима у свету, са правилима лепог понашања у породици и школи, кроз избор научно-популарних текстова из књига, енциклопедија и часописа.

У допунски корпус лектире уведена су бројна савремена књижевна дела за децу, која су по својој мотивској или тематској сродности блиска ученицима. Циљ је био да се пружи могућност ученицима и учитељима да се обрадом таквих дела развија имажинација и емпатија, чиме се богати читалачко искуство ученика и осавремењује приступ у настави.

Текстови из допунског дела лектире могу да послуже учитељу и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду

и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати, наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време.

Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да износе своје ставове и образлажу их примерима из текста.

При тумачењу текстова из школске и домаће лектире треба разликовати књижевне врсте: шаливу народну песму, басну и причу о животињама, приповетку, роман за децу и драмски текст; одредити тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; именовати позитивне и негативне особине ликова; уочити битне појединости у описима бића и природе; уочити природу хумора у књижевном тексту и разумети идеје књижевног дела.

Ученик треба да уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа, рима и ритам), запази персонификацију у књижевном делу и разуме њену улогу; разликује описивање, приповедање и дијалог у књижевном делу; прави разлику између приповедања у 1. и приповедања у 3. лицу у књижевном тексту; уочи основни тон књижевног текста (ведар, тужан, шалив) и уочи супротстављеност лица у драмском тексту. Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и описно образлагање појма и уочавање улоге одређеног појма у књижевноуметничком тексту. Књижевни појмови се најпре уочавају у одговарајућем тексту, а затим се тумачи њихова функција.

Приликом обраде лирских, епских и драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (изражајно рецитовање лирске песме, читање прозног текста интерпретативно, сценски наступ – извођење драмског текста, драмска игра, драмски дијалози, гледање дејче позоришне представе и филмова за децу, снимање и коментарисање драматизованих одломака).

Часови књижевности могу се употпунити коришћењем дигиталних садржаја. Наставницима и ученицима могу бити од велике помоћи аудио записи, на којима се чује како глумци изражајно и интерпретативно назују изабране текстове. Такође, у наставу треба увести разноврсне стваралачке активности којима се врши систематизација обрађених садржаја (игре асоцијација, креативне слагалице, интерактивни задаци и квизови).

Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и сценског израза (народна бајка *Пепељуга* и Поповићева драма *Пепељуга*, екранизација бајке *Ружно Паче*, романа *Леси се враћа кући*, *Аутобиографије*, *Пити Дуга Чарапа*), чиме ученици упознају природу различитих медија и развијају своју медијску писменост. Путем упоредне анализе филма и књижевног дела, ученици ће увидети да је филм независно уметничко остварење, као и да је књижевни текст инспиративан предлогак за ново, оригинално уметничко дело.

Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или основном тону, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења. Међупредметну повезаност учитељи успостављају, пре свега, са наставом природе и друштва, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања.

Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици овладавају граматичким и правописним правилима стандардног српског језика која ће примењивати у писаној и говорној комуникацији.

Граматика

Како би се приступило усвајању нових садржаја, неопходно је да се добро утврде знања из морфологије: врсте речи и њихове

граматичке категорије.

У оквиру нових садржаја потребно је на примерима показати да неке речи мењају облик, а неке не (ту се пре свега подразумева промена именица, заменица и придева по падежима, и глагола по временима). Важно је да ученици уоче речи које не мењају свој облик (ту пре свега мислимо на прилоге који немају компарацију, предлоге, везнике и типичне речце, без навођења њихових назива).

Пре увођења нових садржаја из синтаксе треба обновити знања о реченици и разликовању различитих врста реченица по облику и значењу.

У четвртном разреду уводи се појам реченичних чланова и појам службе (функције) речи у реченици. Служба субјекта усваја се на примерима именица и личних заменица. Треба јасно указати на разликовање врсте речи (именица, заменица) и службе (субјекат). Глагол као врста речи јавља се у служби предиката. Усвајање предиката треба започети са примерима глагола у презенту, а затим са примерима глагола у прошлом и будућем времену, уз указивање на разликовање простих облика у садашњем и сложених у прошлом и будућем времену. Посебно треба истаћи примере типа *Дечак је јуче читао* (када помоћни глагол није уз нелични глаголски облик). Именице поред службе субјекта могу имати и службу објекта. На јасним и неспорним примерима објаснити појам објекта (нпр. *Дечак чита књигу.*). Уз обраду објекта може се указати и на промену облика речи (*књига: књигу*). Атрибут треба објаснити преко примера када је придев уз именицу, у оквиру групе речи са службом субјекта или објекта (не у оквиру прилошких одредаба). Кроз примере треба показати да у служби субјекта, објекта и прилошких одредаба за место, време и начин могу бити речи и групе речи. Усвајање реченичних чланова треба да иде постепено од најједноставнијих примера ка сложенијим. Прво се дају примери са једном речу у служби субјекта/објекта, а затим групе речи у истој функцији. Уз усвајање нових садржаја потребно је стално указивати на разликовање врста речи и њихове службе (функције) у реченици.

У претходним разредима обрађен је први и други модел управног говора тако да је неопходно направити систематизацију, а затим увести и трећи модел. Неопходно је моделе управног говора повезати са правописним правилима и употребом знакова навода и запете.

Наставу граматике треба повезивати са наставом књижевности тако што књижевни текстови из програма могу послужити за граматичку анализу и послужити као пример употребе врста речи у реченици, службе речи у реченици и различитих врста реченица по облику и значењу. Примери треба да буду једноставни за анализу. Учитељ може и да прилагоди текст, тако да примери буду типични.

Правопис

Правописна правила ученици треба да усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз усвајање нових садржаја, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченице и краћих текстова.

Писање имена становника држава и насеља, имена улица и тргова, назива институција, предузећа и установа, манифестација, као и писање устаљених имена историјских догађаја и историјских личности потребно је повезати са наставом предмета Природа и друштво. Писање имена из уметничких дела и писање имена животиња потребно је повезати са наставом књижевности и објаснити на основу примера из обрађених дела (нпр. *Ружно Паче*, *Пити Дуга Чарапа*, *Леси* и сл.).

Писање речце *ли* обрађено је у другом разреду, а сада се уведе и мало сложенији примери. Због честе погрешне употребе пожељно је посебно указати на разликовање скраћеног упитног облика *је ли* (*је л'*) и узрочног везника *јер* (честе грешке: *Јер имаш оловку?* уместо *Је л' имаш оловку?* и сл.). Писање предлога *са* уз заменице објаснити само уз типичне примере *са мном*, *с њом*, *с тобом* и сл. Писање вишечланих бројева треба повезати са наставом математике.

Систематизација знања из правописа најбоље се постиже вежбањем на тексту, исправљањем грешака у тексту, диктатима и сл.

Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, односно на развијање, богаћење и унапређивање њихове језичке способности. Област *Језичка култура* обухвата усмено и писмено изражавање. Наставни рад у овој области реализује се у садејству са другим двама областима: са језиком и књижевношћу, али и кроз самосталне наставне јединице. Ваљано усмено и писмено изражавање омогућава ученику да успешно учи и савлада и друге школске предмете.

Основни облици усменог и писменог изражавања (препричавање, причање, описивање) представљају темељне програмске садржаје за усавршавање и неговање језичке културе ученика. У четвртом разреду требало би подстицати ученике да препричавају, причају и описују и на сажет и на опширан начин како усмено, тако и писмено.

Препричавање је један од најпопуларнијих облика усменог и писменог изражавања у млађим разредима основне школе. Да не би постало импровизовано, свако препричавање мора да има свој циљ и планско усмеравање. Унапред би требало да се зна које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Избор треба да обухвати различите врсте текстова/садржаје. Потребно је усмеравати ученике како да одаберу чињенице, како да одвоје главно од споредног и мање битног и како да следе хронолошки ток садржаја. Потом, требало би водити рачуна о томе да се препричавају само они садржаји који испуњавају програмске захтеве и који су ученицима претходно протумачени/анализирани, предочени, објашњени. Будући да у четвртом разреду настава језичке културе усложњава и повећава захтеве на плану овог облика изражавања ученика, требало би их подстицати, између осталог, да препричавају текстове/садржаје у целини и по деловима, али имајући у виду план препричавања. Потребно је и вредновати препричавање, тј. упутити ученике на мање или више успеле сегменте овог облика изражавања.

Причање представља стваралачко изражавање без обзира на то да ли је у питању стварност или фантазија, тј. да ли је реч о репродуковању неког доживљаја, догађаја и замишљеног садржаја (из света дечије маште). Најчешће се почиње са причањем доживљаја, па потом догађаја. За причање је потребан посебан интелектуални напор и развијеност језичке компетенције на одређеном нивоу што ће се одразити на избор тематске грађе и њених значајних појединости и на начин језичког обликовања свих структурних елемената приче. Потребно је указати ученицима да могу слободније да износе личне доживљаје, ставове, да буду маштовити и оригинални, да се емоционално и сликовито изражавају. Требало би водити рачуна о поштовању основних методичких начела која се односе на организацију овог вида језичког испољавања ученика: планирање, подстицање, усмеравање и вредновање. У четвртом разреду је посебно значајна корелација са садржајима из других двеју области (језика и књижевности), због чега би предност требало дати причању у дијалошкој форми, односно уношењу дијалога, управног говора у структуру казивања.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на овом узрасту. Међутим, у мањој или већој мери, заступљено је у свакодневној комуникацији и зато је неопходно посветити му посебну пажњу. Због бројних узрачних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичког изражавања потребно је приступити одговорно и уз поштовање принципа наставне условности и поступности приликом постављања захтева: оспособљавати ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, упоређују, па тек онда дати предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Будући да се описивање често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (посебно књижевноуметничког), требало би стално усмеравати пажњу ученика на она места у овој врсти текстова која обилују описним елементима (опис односа међу предметима, бићима и појавама; описивање природе, личности, књижевних ликова и сл.), јер су то и најбољи образци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком испољавању.

Да би се ученици навикли да се клоне стереотипа при описивању, потребно их је подстицати да пишу о ономе што је њима блиско или што је на њих дубоко деловало. Циљеве и задатке ове врсте вежбања требало би постепено усложњавати – од једнолинијске дескрипције видљивог до промишљеног, аналитичког изражавања доживљаја стварности у којој ће бити истакнута самосталност и индивидуалност ученика. Стога се понекада описивање може комбиновати са методом разговора, графичким представљањем или са методом посматрања. Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Обрада наставних садржаја који се односи на *речи истог облика, а различитог значења и речи истог значења, а различитог облика, као и на устаљене језичке изразе* требало би да се заснива на бројним примерима који су ученицима познати, јер би им помогли да боље разумеју и да употребљавају дате лексеме у спонтаној комуникацији, што би допринело обогаћивању њихове језичке продукције и унапређивању њихове комуникативне компетенције. Изузетно је значајно да се ове лексеме и устаљени изрази не издвајају изоловано, изван контекста, већ је потребно указати ученицима на њихову функцију у стварној језичкој употреби. Требало би, између осталог, разговарати са ученицима о посебним (стилским) ефектима које ове лексеме и фразеологизми имају у одређеном тексту. Ово градиво би требало повезати са наставом књижевности, будући да књижевно дело обилује лексичким слојевима, којима се изграђује и књижевни и језички укус ученика.

Наставној јединици *Разгледница, честитка, писмо* требало би приступити функционално. Требало би подстицати ученике да сами напишу разгледницу, честитку или писмо, али би им требало, најпре, предочити одређена правила која се односе на ове облике писане комуникације. Пажњу би посебно требало усмерити на адресирање писма и разгледнице. Пожељно је повезати ово градиво са одговарајућим наставним јединицама из правописа.

Помоћу књижевних и некњижевних текстова ученицима би требало указати на различите могућности употребе речи, синтагми и реченица у формалним/неформалним језичким ситуацијама, као и на промену њиховог значења у зависности од контекста. Током практичне наставе језичке културе ученицима би требало указати да је неопходно говорити онако како то захтева комуникативна ситуација и са њом ускладити језичке механизме.

Изучавањем различитих врста текстова – линеарних и нелинеарних – кроз осмишљавање, организовање и реализовање бројних активности, код ученика би требало унапређивати читалачку компетенцију. Посебно би их требало усмеравати на то да промишљају о текстовима, да их анализирају, да језички исправно и јасно искажу своје мишљење о одређеном тексту, као и да повезујући информације изнете у тексту, изведу закључак. Пожељно је код ученика подстицати стратегије које читалац користи у сусрету са текстом, као што су, на пример: проналажење информација; повезивање и интерпретирање; промишљање и евалуирање. Не занемарујући узрастне и индивидуалне карактеристике ученика, требало би их оспособити да примене знања и вештине које ће им омогућити да коректно реше проблемске ситуације у различитим контекстима у којима се читање одвија.

Кохерентност представља значајно обележје текстуалне структуре и упућује на континуални карактер неког текста. Стога би у настави језичке културе требало оспособљавати ученике да правилно конципирају/структурирају текст/састав. На пример, требало би да састављају логички смислене текстове на основу задатих речи или да састављају текстове чија ће дужина бити ограничена. Такође, требало би их подстицати да осмисле више различитих почетака текста на исту задату тему или да осмисле више различитих завршетака наменски припремљеног и према захтеву прилагођеног недовршеног текста; да успостављају нарушен хронолошки или смислени поредак у задатом тексту и слично.

Свака од програмских вежби (правописне, језичке, лексичко-семантичке и говорне вежбе) планира се и реализује у наставном контексту у коме постоји потреба за функционалним усвајањем и функционалном применом датих језичких законитости и појава у новим комуникативним ситуацијама, као и потреба за утврђивањем, обнављањем или систематизовањем знања стеченог током наставе језика и наставе књижевности.

Говорне вежбе код ученика подстичу машту и креативност, али и дивергентно мишљење, због чега би их требало чешће примењивати у настави језичке културе. Потребно је да буду прецизно испланиране и детаљно организоване. Говорне вежбе су у функцији изграђивања доброг језичког укуса, елоквентности и флуентности у изражавању. На овом узрасту адекватне могу бити следеће говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и слично.

Системска примена адекватних правописних вежби омогућава да теоријско правописно знање благовремено пређе у умење, као и да се стечена навика примене правописних правила испоји у практичној и спонтаној намени. Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би примењивати просте правописне вежбе које су погодне за савлађивање само једног правописног правила из једне правописне области. Приликом припреме правописних вежби требало би поштовати принцип поступности, систематичности, јединства теорије и праксе. Како би се успешније савладала програмом предвиђена правописна начела, погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат; управни говор (сва три модела); наводници; велико слово; заменица *Ви* из поштовања; спојено и одвојено писање речи (речца *ли*, предлог *са*, вишечлани бројеви).

Врсте језичких вежби потребно је одабрати у контексту наставног садржаја. То могу бити допуњавање реченица предикатом у садашњем, прошлом и будућем времену; проширивање реченица; укрштене речи; асоцијације и слично.

Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и

повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Врсте ових вежби треба усагласити са интересовањима ученика и наставним садржајима. Развијању смисла за прецизно изражавање и разумевање значења речи и израза доприносе различите вежбе, на пример: одређивање значења устаљених израза; састављање речи на основу датог почетног и последњег слова; допуњавање низа речи-ма које су повезане са датом речју.

Писмени задаци представљају најсинтетичнији облик деловања у развијању језичке културе ученика и могу недвосмислено указати на ефекте наставе српског језика и књижевности у целини. У четвртном разреду ученици израђују два школска писмена задатка – један у првом и један у другом полугодишту. Оба писмена задатка требало би писати ћириличким писмом. Пожељно је да исправак првог писменог задатка ученици пишу ћириличким, а другог латиничким писмом.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневной формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акценат би требало да буде на учениковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета **СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК**

ПРОГРАМ А
ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ
У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА
(основни ниво стандарда)

Циљ	Циљ учења <i>српског као нематерњег језика</i> јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.
Разред	Четврти
Годишњи фонд часова	108 часова

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ЈЕЗИК	Око 150 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Футур I глагола (сва три лица и оба броја); Императив (2. лице једине и множине најфреквентнијих глагола); Именица у дативу у функцији неправог објекта уз глаголе давања и говорења; Присвојне заменице за сва три лица једине и множине – слагање с именицом у једнини; Прилози <i>сутра, ујутру, увече</i> ; Узрочна реченица с везницима <i>јер и зато што</i> (на нивоу разумевања); Фреквентни прилози за начин; Творба именица са значењем вршиоца радње, имаоца занимања изведене суфиксима: <i>-ар, -ац, -ач</i> ; Именице које означавају женску особу изведене суфиксима: <i>-ица, -ка</i> ;

– разуме кратке песме и одабране одломке прозних текстова, по потреби адаптиране; – напамет казује кратке песме и краће литерарне форме; – уочи мелодију стиха и одреди речи које се римују; – издвоји главни догађај у књижевном тексту; – опише једноставним исказима карактеристичне особине књижевног јунака;	КЊИЖЕВНОСТ	Народна прича: „Цврчак и мрав” Момчило Тешић: „Руке” Љубивоје Ршумовић: „Имам право” Војислав Станојчић: „Деда и унук” Иван Пудло: „Два солитера” Селимир В. Милосављевић: „Домаћи задатак” Доситеј Обрадовић: „Пас и његова сенка” (адаптација) Душан Радовић: „Тужабаба” Велимир Милошевић: „Најдража шетња” Драган Лукић: „Фифи”; „Свеједно” Избор из часописа за децу По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи. Наставник бира 7 текстова за обраду.
– разуме информације, захтеве и налоге изговорене разговетно и спорим темпом или написане; – учествује у дијалогу на задату тему усклађену с тематским областима; – чита у себи с разумевањем кратке линеарне и нелинеарне текстове с познатом лексиком и граматиком; – пише кратак текст (ћирилицом или латиницом) у складу с предвиђеном ортографском нормом.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи – месец рођења, узраст, место и улица становања II. Породица и људи у окружењу: чланови шире породице и основне информације о њима III. Живот у кући: простор у коме се учи и одмара; радни дани и викенд; подела послова и обавеза у породици IV. Храна и пиће: избор хране и пића, воће и поврће, послатице V. Одећа и обућа: одевни предмети за одређене прилике (свечана и спортска одећа) VI. Здравље: лекарски преглед и интервенције; најчешће болести VII. Образовање: учење и школске обавезе; излет, екскурзија VIII. Природа: домаће и дивље животиње; основни географски појмови, стране света IX. Спорт и игре: спортови и основна спортска опрема X. Насеља, саобраћај и јавни објекти: делови града; на путу до школе, учесници у саобраћају; пекара, послатичарница XI. Нетематизована лексика: присвојне заменице; везници, прилози, упитне заменице и заменички прилози, речце XII. Комуникативни модели: давање и тражење информација; захтев; допадање/недопадање; тражење допуштења; привлачење пажње

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање.

ПРОГРАМ Б

ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ВИШЕНАЦИОНАЛНИМ СРЕДИНАМА (средњи–напредни ниво стандарда)

Циљ

Циљ учења *српског као нематерњег језика* јесте оспособљавање ученика да води усмену и писану комуникацију са говорницима српског као матерњег језика ради каснијег пуног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и упознавање српске културне баштине и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.

Разред

Четврти

Годишњи фонд часова

108 часова

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичке конструкције усвајане у претходним разредима и проширује их новим језичким садржајима; – користи фреквентне одредбе за узрок и начин; – користи сложени предикат с модалним глаголима;	ЈЕЗИК	200–250 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Узрочна реченица с везницима <i>јер</i> и <i>зато што</i>; Фреквентни прилози за начин; Сложени глаголски предикат с модалним глаголима: <i>требати, морати, моћи, смети, желети</i>; Творба именица изведених суфиксима: <i>-ар, -ац, -ач</i> са значењем вршиоца радње и назива занимања; Именице изведених суфиксима: <i>-ица</i> и <i>-ка</i> које означавају женску особу;

– именује ауторе обрађених књижевних текстова; – разуме кратке песме и одабране одломке прозних текстова, по потреби адаптиране; – напамет казује кратке песме и краће литерарне форме; – уочи мелодију стиха и одреди речи које се римују; – издвоји главни догађај у књижевном тексту; – опише једноставним исказима карактеристичне особине књижевног јунака; – прати временски след догађаја у књижевном тексту и одреди место догађаја/збивања у литерарном тексту;	КЊИЖЕВНОСТ	J. J. Змај: „Што волим” Милена Михајловић: „Свет у мени и око мене” (одломци о чулу мириса) Добрица Ерић: „Наш повртњак” Љубивоје Ршумовић: „Имам право” Душко Радовић: „Замислите” Народна пословица: „Не кажи све што знаш...” Војислав Станојчић: „Деда и унук” Селимир В. Милосављевић: „Домаћи задатак” Доситеј Обрадовић: „Пас и његова сенка” Душан Радовић: „Тужабаба” Велимир Милошевић: „Најдража шетња” Јасминка Петровић: „Кажи тети „Добар дан”” (одломак из приче „Кажи тети „Добар дан””) Перо Зубац: „Добар друг ти вреди више” Избор из часописа за децу По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи. Наставник бира 10 текстова за обраду.
– разуме информације, захтеве и налоге изговорене разговетно и спорим темпом или написане; – иницира и води дијалог; – искаже своје потребе или планове; – чита линеарне и нелинеарне текстове с претежно познатом лексиком; – пише кратак текст (ћирилицом или латиницом) у складу с тематским областима и препорученом лексиком поштујући ортографску норму.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи и члановима породице – место и улица становања, узраст; лична интересовања II. Породица и људи у окружењу: чланови шире породице (теча, ујна, стрина) III. Живот у кући: опис просторија у кући/стану; радни дани и викенд; подела послова и обавеза у породици; одлазак у госте и дочек гостију IV. Храна и пиће: избор хране и пића, воће и поврће, послатице; помоћ у припремању хране V. Одећа и обућа: одевни предмети за одређене прилике (свечана и спортска одећа) VI. Здравље: лекарски преглед и интервенције; најчешће болести VII. Образовање: настава, учење и школске обавезе, језици (које ученик говори, учи, разуме), домаћи задаци; слободне активности, зимски и летњи распуст VIII. Природа: домаће и дивље животиње и њихови младунци, биљке у окружењу (трава, дрвеће, цвеће); основни географски појмови IX. Спорт и игре: спортови, основна спортска опрема X. Насеља, саобраћај и јавни објекти: делови града, улице и тргови; учесници у саобраћају, најчешћи саобраћајни знаци; пекара, послатичарница XI. Нетематизована лексика: датуми; казивање пуних сати; називи математичких ознака (пута и подељено); мерне јединице; предлози, везници, прилози, упитне заменице и заменички прилози, речце XII. Комуникативни модели: давање и тражење информација; захтев; допадање/недопадање; тражење допуштења; привлачење пажње

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *српски као нематерњи језик* похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет *српски као нематерњи језик* сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Други програм (Б) предвиђен је за ученике који живе у језички мешовитим срединама, који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет *српски као нематерњи језик* садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој

се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно обогатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЈЕЗИК

Област **Језик** обухвата лексику и граматичке моделе српског језика. У садржајима и исходима ове области налазе се оквирни број речи и граматички елементи којима ученик треба да овлада у сваком разреду. У овој области програма тежиште је на постепеном усвајању система српског језика почев од 1. разреда. Језик почиње да се усваја помоћу минималног броја речи употребљених у основним реченичним моделима с јасним комуникативним контекстом. Односно, речи и њихови облици не усвајају се изоловано, већ у реченичном, односно комуникативном контексту. За продуктивну употребу језика нефункционално је ванконтекстуално учење парадигми (учење самих облика речи).

Усвајање граматике српског језика у почетним фазама на млађем узрасту претежно је несвесно – у разноврсним активностима ученици слушају исказе на српском језику, понављају их и комбинују у одговарајућим познатим и блиским контекстима. У наредним фазама наставник помаже ученицима да уоче језичка правила и почну да их примењују.

Да би ученик овладао одређеним фондом речи и граматичким елементима, неопходно је да их разуме и дуготрајно увежбава. На тај начин стварају се предуслови да их примени у одговарајућој комуникативној ситуацији. Формално познавање граматичких правила не подразумева и способност њихове примене, те је такво знање корисно само уколико помаже бољем разумевању неких правилности система. Односно, савладавање граматичких правила није само себи циљ. Објашњење граматичких правила, уколико наставник процени да је корисно, треба да буде усклађено с узрастом ученика, његовим когнитивним способностима, предзнањима у матерњем језику и сведено на кључне информације неопходне за примену. Учениково познавање граматичких правила процењује се и оцењује на основу употребе у контексту, без инсистирања на њиховом експлицитном опису.

На нижем нивоу владања језиком (средине у којима се реализује А програм) важно је да се код ученика развије способност разумевања и конструисања исказа који садрже елементе одређене програмом. Притом је у продукцији (састављању и казивању исказа) на овом нивоу битно да значење поруке буде разумљиво, док се граматичка исправност постиже постепено. На том нивоу очекују се типичне грешке изазване интерференцијом и недовољном савладаношћу материје. Грешке нису само знак непознавања градива, већ су управо показатељ да је ученик спреман да се упусти у комуникацију, што наставник треба да подстиче. То не значи да грешке уопште не треба исправљати. Наставник одлучује о томе када ће, на који начин и које грешке исправљати, водећи рачуна истовремено и томе да ученика мотивише за комуникацију и о томе да се грешке постепено редукују.

Управо су часови из области Језик погодни за усмерено, циљано усвајање појединих сегмената, граматичких елемената српског језика. Током ових часова препоручује се динамичко смењивање различитих активности: различити типови вежби слушања, провера разумевања слушаног, понављање, граматичко и лексичко варирање модела, допуњавање, преобликовање потврђних у упитне и негиране форме и сл.

Реализација наставе *српског као нематерњег језика* према Б програму подразумева одређено владање српским језиком од почетка школовања, односно могућност бржег напредовања у току школовања. У таквим околностима очекује се мања заступљеност грешака и њихово брже исправљање. Примена Б програма подразумева овладаност садржајима А програма и подизање језичке компетенције на виши ниво, те је настава језика у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим стандардним српским језиком у складу с језичким и ванјезичким контекстом.

Будући да ученици који похађају наставу *српског као нематерњег језика*, похађају и наставу матерњег језика, сврсисходно је у одговарајућим приликама користити трансфер знања стечених на матерњем језику и о матерњем језику. Настава *српског као нематерњег језика* треба да буде у корелацији с наставом матерњег језика.

Језичка грађа се из разреда у разред постепено проширује и усложњава, она је кумулативна и надовезује се на претходну. Увођење новог елемента подразумева овладаност претходним, што значи да се нова грађа ослања на претходну која се континуирано увежбава. Следећи примери краћих текстова илуструју примену језичке материје поштујући поступност и увођење нових језичких садржаја у сваком разреду у А програму:¹

1. разред (презент глагола у 1, 2. и 3. лицу једине (потврђни и одрични облик); проста реченица с именским делом предиката; личне заменице 1, 2. и 3. лица једине у функцији субјекта; проста реченица с глаголским предикатом; именице у локативу једине с предлозима у и на уз глагол *јесам*): *Здраво! Ја се зовем Марија. Ја сам у школи. Ово је учионица. Ученик је у учионици. Он црта. То је учитељица. Она седи на столицу.*

2. разред (проста реченица с придевом у именском делу предиката; акузатив именица без предлога; локатив с предлозима у и на; акузатив с предлозима у и на са глаголом *ићи*; презент глагола за сва три лица и оба броја; личне заменице 1, 2. и 3. лица множине у функцији субјекта; присвојне заменице за 1. и 2. лице једине сва три рода у функцији атрибута и именског дела предиката): *Ово је моја школа. Ми смо ученици. Идемо у школу. Имамо торбе. Торбе су велике. Дечаци се играју у дворишту. Они имају лопту. Они воле фудбал.*

3. разред (перфекат глагола (сва три лица и оба броја); присвојне заменице за треће лице једине сва три рода; прилози *сада*, *данас* и *јуче*): *Марија данас слави рођендан. Ово је њена мама. Она је јуче правила торту. Ово је њен тата. Тата је правио сендвиче. Дошли су гости. Марија је весела.*

4. разред (футур I глагола (сва три лица и оба броја); императив (2. лице једине и множине најфреквентнијих глагола); именица у дативу у функцији неправог објекта уз глаголе давања и говорења; присвојне заменице за сва три лица једине и множине – слагање с именицом у једнини; прилози *сутра*, *ујутру*, *увече*; узрочна реченица с везницима *јер* и *зато што*; фреквентни прилози за начин (*брзо*, *полако*, *лепо*); творба именица са значењем вршиоца радње, имаоца занимања изведених суфиксима: *-ар*, *-ац*, *-ач*; именице које означавају женску особу изведене суфиксима: *-ица*; *-ка*): *Мој разред ће сутра ујутру ићи на излет. Ја ћу устати у седам сати. Направићу сендвич. Учитељица је рекла ученицима: „Понесите воду јер ће бити топло”. Брзо ћу се спаковати. Возач Иван ће возити аутобус.*

5. разред (узрочна реченица с везницима *јер* и *зато што*; одредбе за начин исказане фреквентним начинским прилозима; сложени глаголски предикат с модалним глаголима: *требати*, *морати*, *моћи*, *смети*, *желети*; именице у генитиву с предлозима

1 У загради су наведени садржаји области Језик за сваки разред.

испред, иза, изнад, испод, поред у функцији одредбе за место; конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу; творба именица којима се означавају називи спортиста; творба прилога од придева): *Ја желим да играм кошарку. Треба много тренирати. Једног дана бићу кошаркаш. Поред моје куће је кошаркашки клуб. Уписују нове чланове. Моја старија сестра тренира пливање. Она је добра пливачица и вредно тренира.*

6. разред (именице у генитиву с предлозима *од* и *до* у функцији одредбе за место и време; прилози *рано, касно, увек, никад, понекад, често, ретко, цео (дан), дуго, зими, лети*; конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу; именица у инструменталу са значењем средства и друштва; компаратив и суперлатив придева и прилога; присвојни придеви на *-ов/ев, -ин* (у номинативу); називи земаља и регија изведени суфиксима: *-ија, -ска*): *Имам дванаест година и идем у шести разред. Волим модерну музику. Свирам гитару од четвртог разреда. У јуну ћу ићи на такмичење у Италију. Имам добре другове и другарице. С њима идем у школу аутобусом јер је школа далеко. Увек се добро забављамо. Лети често идемо на базен бициклима. Мој најбољи друг се зове Марко. Он је нижи од мене и бољи је ученик јер више учи. Маркова сестра се зове Мирјана.*

7. разред (именице у генитиву с предлозима *са, из, око, између* у функцији одредбе за место; именице у генитиву с предлозима *пре* и *после* у функцији одредбе за време; локатив у функцији неправог објекта уз глаголе говорења и мишљења; именичке, бројне и прилошке синтагме са значењем количине; конгруенција атрибута и именице у дативу, инструменталу и локативу; најфреквентније збирне именице са суфиксом *-је*; творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врши радња: *-иште/-лиште, -оница*); творба именица са значењем етника (примери из окружења): *Моја породица живи у кући. Око куће имамо цвеће. Наш сусед је Мађар. Између наше и његове куће налази се мало игралиште. С друговима често идем тамо после школе. Понекад купимо флашу сока и неколико кесица семенки, седимо на дрвеним клупама и разговарамо о новим филмовима, строгим наставницима, музици и разним другим стварима. Прошле недеље смо помагали нашем старом суседу да поправи љубаишке и клацкалице. Тако ће и млађој деци бити лепше.*

8. разред (зависне реченице: временска (с везником *кад*), намерна (с предикатом у презенту), изрична (с везником *да*) и односна (са заменицом *који* у функцији субјекта); творба придева суфиксима *-ски* и *-(и)ји*): *Јуче сам имала много домаћих задатака. Кад сам их завршила, укључила сам телевизор. После пола сата у собу је ушао мој брат и променио канал. Хтео је да гледа утакмицу. Рекла сам му да ја желим да гледам омиљену серију која почиње за пет минута. Он је рекао да је утакмица веома важна, јер играју српска и мађарска репрезентација. Нисмо хтели да се свађамо. Договорили смо се да он иде у дневну собу и тамо гледа утакмицу.*

КЊИЖЕВНОСТ

Програм А предмета *српски као нематерњи језик* намењен је хомогеној средини, ученицима који веома ретко имају контакта са говорницима чији је матерњи језик српски. Познавање језика је на основном (елементарном) нивоу, комуникација на српском језику се тешко остварује, граматички модели су неувежбани пошто ученици немају прилике да користе српски језик, њихов речник не садржи велики број речи, речи веома лако из активног фонда прелазе у пасивни и буду заборављене, лексика се усваја спорије него код ученика хетерогене средине, интерференцијске грешке се често појављују у толиком обиму да ометају разумевање реченице; из ових разлога би акценат требало да буде на лексичкој и језичким обрасцима (моделима) који ће им обезбедити темељ за једноставну комуникацију на српском језику.

У сваком разреду ученицима је понуђено више текстова од броја који је обавезујући. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика. Поред одабраних текстова, обрађују се и текстови по слободном избору, при чему се води рачуна о ни-

воу познавања језика и интересовањима ученика. Уз оригиналне књижевне текстове планирана је и обрада конструисаних текстова који треба да буду у функцији обogaћивања лексике неопходне за свакодневну комуникацију на основном нивоу. Предлаже се да наставник планира најмање три часа за обраду једног текста кроз теме. Песме које се певају не захтевају обавезно обраду, граматичка и лексичка објашњења језичких појава.

Област наставног програма Књижевност доприноси постизању комуникативне функције језика. Основна функција књижевно-уметничких текстова, односно адаптација, поред оспособљавања ученика за комуникативну употребу језика, јесте и упознавање ученика са културом, историјом и традицијом српског народа, као и с књижевним делима значајним за српску књижевност.

Функције адаптираног књижевног текста у А програму:

- усвајање лексике одређеног тематског круга потребне за свакодневну комуникацију;

- читање, односно слушање текста у функцији увежбавања разумевања писаног и говорног језика – увежбава се читање у себи и читање са разумевањем;

- задаци у вези са текстом развијају умење разумевања текста, увежбава се вештина писања, састављање и писање реченица које садрже познату лексику уз увежбавање основних језичких образаца, као и развијање способности састављања реченица говорног језика (приликом писаних и говорних вежби толеришу се интерференцијске грешке које не ометају разумевање реченице);

- одговори на питања (усмено и писмено) помажу ученику да развије механизме састављања реченица на српском језику, односно излагање на српском језику уз видно присуство интерференцијских грешака – упутно је да наставник врши корекције указујући на правилне облике;

- репродукција текста или препричавање развијају способност употребе језика – ученик треба да се изрази користећи више реченица, да формира и развија говорне способности.

Књижевноуметнички, адаптирани и конструисани текстови погодни су за тумачење, при чему се узимају у обзир узраст и предзнања ученика. Текстови су уједно и полазна основа за увежбавање нових речи и израза, језичких модела, читања, писања, говора; стога три часа намењена једном тексту представљају истовремено и обраду и увежбавање градива.

Рад на тексту обухвата:

1. Семантизацију непознатих речи: семантизација може да се изведе помоћу синонима који су познати ученицима, визуелним приказивањем речи, постављањем речи у контрастне парове (*мали-велики*), описивањем речи једноставним реченицама. Наставник мора да води рачуна да реченица којом описује непознату реч садржи ученицима познате речи. Превод је оправдан само у случају када не постоје друга средства за објашњење значења речи. Препоручује се употреба речника на часу.

2. Слушање или читање текста: саветује се да наставник први пут прочита текст – на овај начин ученици чују правилан изговор речи, пошто ученици хомогене средине ретко имају прилике да чују српски језик, наставничко гласно читање је од изузетне важности. Препоручује се употреба аудио-визуелних средстава. Захтеви који се у програму тичу учења одломака из поезије и прозе напамет подстичу усвајање модела говорења, као и интонацију речи и реченица.

Драматизација текстова везује се и за јавни наступ, али и за разговор о књижевном делу пошто представља вид његове интерпретације. Саживљавањем са ликовима дела, ученици могу испољити осећања која препознају у понашању јунака и о којима заклаучују.

3. Контекстуализација нове лексике: неопходно је да ученици нове речи поставе у реченични контекст како би се лексика увежавала паралелно са конструисањем реченица. Реченице треба да буду једноставне да би се избегао велики број грешака које неминовно настају у сложенијим конструкцијама. Уколико реченица садржи превише грешака, постаје неразумљива слушаоцу. Контекстуализација нових речи је битан елемент функционалне употребе језика пошто наводи ученика да саставља реченице и активира речнички фонд и језичке моделе.

4. Питања у вези с текстом (у писаној форми и усмено): процес разумевања текста има више етапа. Тек када се нова лексика усвоји и примени у реченицама може да се пређе на ниво разумевања текста. Ниво на којем је ученик разумео текст може да се утврди постављањем питања у вези с текстом. Питања треба да се заснивају на лексици коју су раније усвојили уз употребу нових речи обрађених у тексту. Упутно је да питања буду кратка (*Шта је у Весниној торби?* – текст *Весна и торба*). Корисно је да део питања буде у писаној, а део у говорној форми. Значајно је да се примарно увежбава говор, а затим и писање.

5. Питања поводом текста (у писаној форми и усмено): ученици увежбавају и остварују комуникацију на српском језику засновану на познатој лексици, уз толерисање грешака које не ометају разумевање. Питања треба да буду у складу с лексичким фондом којим ученици располажу (на пример: *Ко је јунак приче?*; *Где се одиграва радња?*; *Како изгледа јунак приче?*; *Шта осећа девојчица у песми?*). Ово је следећи ниво у процесу усвајања језичких вештина чији је циљ навођење ученика да остваре комуникацију на српском језику. Овај циљ је често веома тешко постићи код ученика хомогене средине, али је неопходно навести ученика да усмено, а потом и у писаној форми употреби одређене речи или изразе на српском језику.

6. Разговор о тексту: у складу са лексиком којом ученици располажу разговор се заснива на препознавању главних ликова, активностима које се везују уз њих, на истицању особина ликова из текста. Као део процеса увођења ученика у употребу језика упутно је да се ученици, према моделима из текстова подстичу да састављају реченице потребне у говорним ситуацијама. На пример, драматизација текста *Весна и торба* – *Весна*: Моја торба је стара. *Оловка*: Шта радиш, Весна? Зашто стављаш пуно ствари у торбу? *У торби нема места*. *Тата*: Весна, треба да купим нову торбу. *Весна*: Тата, молим те, купи ми нову торбу. Ученици се подстичу да поводом текста закључују о идејама препознатим у тексту (Шта текст казује о Весниним особинама?).

Приликом обраде поезије не инсистира се на књижевној теорији, већ на доживљају лирске песме. Подстицање ученика да разуме мотиве, песничке слике и језичкостилска изражајна средства доводи се у везу са илустровањем значајних појединости, као и с увежбавањем интонације стиха и уочавањем риме у песми.

7. Компаративни приступ: наставник планира укључивање текстова матерњег језика који се пореде са предложеним делима српске књижевности (уколико је то могуће) и са примерима везаним за филм, позоришну представу, различите аудио-визуелне записе; у обраду књижевног дела укључује и садржаје из ликовне и музичке културе, стрип и различите врсте игара (осмосмерке, ребуси, укрштене речи, асоцијације...).

Приликом уочавања битних поетских елемената у структури књижевноуметничког текста, користећи знање стечено на часовима матерњег језика, наставник се труди да код ученика (у складу са њиховим могућностима) објасни основне облике приповедања (нарација, дескрипција, дијалог); појам сижеа и фабуле, функцију песничке слике; улогу језичкостилских средстава и друге основне поетичке одлике текста.

8. Обликовање кратког текста у писменој форми или усмено на основу адаптираног књижевног текста: овај ниво употребе српског језика у говорној или писаној форми представља главни циљ области Књижевност у А програму. Покушај самосталног састављања краћег текста од пет или шест реченица (у пару или у групи) представља виши ниво у остваривању комуникативне функције језика. Ученици развијају механизам употребе језичке грађе и језичких модела; спајају речи у реченице уз поштовање граматичких структура, затим спајају више реченица у краћи текст. Процес се односи и на говорени и на писани текст.

Програм Б:

Књижевноуметнички текстови у настави *српског као матерњег језика* имају вишеструку функцију. Читајући и тумачећи књижевноуметничка дела и изабране одломке најзначајнијих дела српских писаца, ученици ће имати прилику да се упознају са српском културном баштином и тако боље разумеју сличности и разлике које постоје између културе народа којем припадају и

културе народа чији језик уче. Текстови истовремено представљају извор нове лексике и полазну основу за даљи рад – разговоре, читање, интерпретацију, различите врсте говорних и писмених вежби и друге активности.

У области наставног програма Књижевност наведени текстови усклађени су с узрасним карактеристикама и језичким могућностима ученика. Дати предлог дела наставник ће прилагођавати потребама својих ученика. Од предложених дела, наставник самостално бира она која ће обрађивати, као и дела којима ће проширити списак. За сваки текст је предвиђено по три часа.

За ученике који *српски као матерњи језик* буду савлађивали по програму који је намењен онима који уче и живе у хетерогеним језичким срединама или им је матерњи језик један од словенских језика, предложени су аутентични књижевноуметнички текстови или одломци из њих. Ипак, постоје значајне разлике између ученика који живе у хетерогеној средини, а чији је матерњи језик несловенски, и ученика чији је матерњи језик словенски. Ове разлике је неопходно узети у обзир приликом избора текстова за обраду и при изради уџбеника. Стога се препоручује ауторима уџбеника и наставницима да нека од предложених дела адаптирају, скрате и прилагоде језичком знању и могућностима ученика чији је матерњи језик несловенски. Наставници који раде с ученицима чији матерњи језик припада групи словенских језика, могу се опредељивати за аутентична дела.

Бављење књижевноуметничким текстом подразумева различите методичке поступке који ће бити усмерени на његово што боље разумевање и тумачење. Рад на тексту састоји се из неколико етапа: уводног разговора са семантизацијом мање познатих речи и изрази (ова етапа је посебно важна за ученике чији језик није словенски); просторне и временске локализације текста; изражајног читања; кратке провере уметничког доживљаја и разумевања текста; разговора о тексту и његовог тумачења (различитих аналитичко-синтетичких поступака којима ће се откривати естетске вредности дела, важне појединости у њему и места с посебном експресивношћу); повезивања дела с личним доживљајима и искуствима ученика. Свака од наведених етапа зависи од природе текста као и од предзнања и могућности ученика.

Уводни разговор и семантизација мање познатих речи и изрази биће за неке ученике од изузетне важности за разумевање дела и стога им је потребно посветити посебну пажњу. О избору речи за семантизацију одлучује наставник уважавајући предзнања својих ученика. Лексику је најбоље семантизовати током уводног разговора и пре првог читања текста како би се обезбедило разумевање садржаја текста након првог читања. Речи се могу семантизовати на различите начине – визуелним наставним средствима, демонстрацијом, посредством синонима и антонима, различитим описним дефиницијама и, уколико је то неопходно, реч се може и превести на матерњи језик ученика. Није потребно да све речи које се семантизују уђу у активан лексички фонд ученика, поједине могу остати у пасивном фонду. Лексика за коју се процени да треба да уђе у активан лексички фонд ученика, треба да буде заступљена током разговора о тексту и његове интерпретације, а корисно је осмислити и различите лексичке вежбе које ће допринети остваривању овог циља. Ученике овог узраста треба уводити и у коришћење речника јер је оно саставни део читања. Важно је да се служе и двојезичним и једнојезичним речницима и да овладају техником проналажења речи и значења које реч остварује у датом контексту. Речници представљају велику помоћ за читање и разумевање текстова различитих жанрова, нарочито су корисни приликом самосталног читања.

Многи текстови, посебно одломци из обимнијих књижевних дела, захтеваће и локализацију како би били правилно схваћени и доживљени. Локализација ће у неким случајевима подразумевати препричавање садржаја који претходе одломку који се обрађује или, на пример, давање података о аутору. Некад ће бити неопходно дело сместити у просторне и временске оквире и протумачити друштвене, историјске и друге околности у којима се радња одвија.

Читање текста је од велике важности за његово разумевање и доживљавање. У настави књижевности јављају се различити обли-

ци читања. Разумевање, доживљавање и тумачење текста условљено је квалитетом читања. Важно је да прво интерпретативно читање текста обави наставник или да ученици послушају квалитетан звучни запис. Овако ће се обезбедити правилно разумевање и бољи уметнички доживљај текста. Многа дела захтеваће једно или више поновљених читања наглас или у себи, усмерених ка одређеном циљу. Потребно је да ученици овладају техникама гласног читања и читања у себи. Читање у себи може бити у функцији бољег разумевања текста и оно увек треба да буде усмерено од стране наставника, истраживачко. Ученици ће, читајући у себи, пронаћи у тексту различите информације којима ће поткрепљивати и своје мишљење и ставове, увежбаваће брзо читање и оспособљаваће се за самостално учење. Циљ читања наглас јесте овладање техником читања и савлађивање важних чинилаца гласног читања (изговора и интонације речи и реченице, јачине гласа, пауза). Овим путем ученици се постепено уводе у изражајно читање. Оно се увежбава на пажљиво одабраним епским, лирским и драмским текстовима. Изражајно читање увежбава се на претходно обрађеним текстовима, плански и уз добру припрему. Наставник треба да оспособи ученике да ускладе јачину гласа, интонацију, ритам, темпо, паузе с природом и садржином текста како би изражајно читање било што успешније.

Један од важних облика рада јесте учење напамет и изражајно казивање кратких одломака из одабраних књижевноуметничких текстова у стиху и прози (лирских песама, одломака из прозних и драмских текстова). Ученике треба постепено водити од гласног читања ка изражајном читању и казивању напамет научених одломака.

Тумачење текста умногоме ће зависити од средине у којој се настава реализује, предзнања ученика и њиховог матерњег језика. С ученицима који савлађују програм за средњи ниво, тумачење текста имаће више обележја разговора о важним појединостима у њему – догађајима, ликовима, месту и времену одвијања радње. Разговори о тексту треба да обезбеде правилно разумевање догађаја, учовавање веза између догађаја и ликова, тумачење поступака главних јунака и њихових особина. Без обзира на то што за ове разговоре није нужно да ученици знају стручну терминологију (основни мотив, епитет, описна лирска песма), они се не смеју свести на пуко препричавање садржаја текста. Разговор о тексту наставник треба да води тако да омогући ученицима да у њему испоље што већу креативност, да им поставља проблемске задатке, наводи их да размишљају о узрочно-последичним везама у делу, подстиче их да слободно маштају и износе своје утиске о уметничким сликама у делу.

С напреднијим ученицима наставник може остварити комплекснију анализу и интерпретацију дела током које ће ученици изводити сложеније закључке о догађајима и ликовима, откривати експресивна места у делу и износити своје утиске о њима служећи се основном терминологијом теорије књижевности. У настави *српског као нематерњег језика* наставник треба да се ослања на књижевнотеоријска знања које су ученици стекли на свом матерњем језику и да их активира кад год је то могуће. Тако, на пример, приликом обраде књижевних дела и одломака, треба рачунати на то да су ученици у матерњем језику усвојили основне књижевнотеоријске појмове: тема, мотив, главни лик и др. У складу са Општим стандардима постигнућа за Српски као нематерњи језик; познавање терминологије из теорије књижевности очекује се само од ученика напредног нивоа. Они ће, на примерима изабраних дела и одломака из српске књижевности, проширивати сазнања која су стекли на свом матерњем језику и обогатити их новом примерима.

Након разговора о садржају дела и његове интерпретације, потребно је с ученицима разговарати и о личним доживљајима који су изазвани делом – подстицати их да доводе у везу дело са својим личним искуствима, допустити им да постављају питања, створити у учионици услове у којима ће се развијати дијалог и дискусија.

Веома је важно да ученици активно учествују у свим етапама рада, да износе своја осећања, запажања, мишљења, закључке и да их образлажу. Ученичке активности не смеју бити ограничене

само на рад на часу. У обраду текста ученике треба уводити за давањем различитих припремних задатка, које ће они решавати код куће. Након обраде текста важно је да ученици стечена знања функционално примењују у даљем раду – приликом израде домаћих задатака, самосталног читања и усвајања знања из других наставних предмета. Наставнику и ученицима ће стечена знања и вештине бити драгоцене за интерпретацију нових књижевних дела.

Кад год је то могуће, наставу књижевности потребно је повезивати с наставом језика, успостављати унутарпредметну и међупредметну корелацију. Она ће допринети свестранијем сагледавању садржаја, а ученици ће стећи квалитетнија и трајнија знања.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Реализација наставних садржаја *српског као нематерњег језика* подразумева континуитет у богаћењу ученичке језичке културе. То је једна од примарних методичких обавеза наставника. Наставник треба да процени способности сваког ученика за одговарајући ниво комуникативне компетенције и у складу са тим прилагоди језички материјал. Ово треба да доведе до функционалне употребе језика у настави, али и у свим осталим животним околностима, у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Језичка комуникација подразумева владање рецептивним и продуктивним језичким вештинама, а то су: слушање, читање, писање и говорење. Основно обележје савременог методичког приступа настави језика и језичке културе јесте развијање ученичких способности у све четири активности упоредо и њихово прилагођавање когнитивним способностима и језичком окружењу ученика. Исходи у области Језичка култура конципирани су тако да, с једне стране, обезбеде остваривање минимума језичких компетенција, али и да, с друге стране, не ограниче ученике који су у могућности да остваре већи напредак. Због специфичности ове наставе, предвиђене исходе (пре свега када су у питању хомогене језичке средине) потребно је остваривати кроз језичке активности (компетенције) које су, с методичког аспекта, сличније настави страног него матерњег језика.

Слушање је прва језичка активност с којом се ученици сусрећу у настави *српског као нематерњег језика*. Она омогућава ученику да упозна мелодију језика, а затим и његов гласовни систем, интонацију речи и реченице. Коначни циљ слушања треба да буде разумевање, као предуслов за вербалну продукцију, односно – комуникацију.

Говорење је најсложенија језичка вештина, која подразумева владање свим елементима језика (фонетско-фонолошким, морфолошким, синтаксичким и лексичким). Говорење се најчешће реализује у дијалошкој форми, те према томе подразумева разумевање (саговорника). Поред тога, говорење је вештина која захтева одређену брзину и правовремену реакцију. Као продуктивна вештина, заједно са писањем, омогућава ученику да се изрази на српском језику, постави питање, интерпретира неки садржај и учествује у комуникацији са другима.

Читање је језичка активност која подразумева познавање графичког система језика (слова), њихове гласовне реализације, повезивање гласова у речи и спајање речи у реченицу, уз поштовање одговарајућих ритмичких и прозодијских правила. Циљ читања мора да буде разумевање прочитаног јер само тако оно представља језичку компетенцију, а не пуку вербализацију словних карактера.

Писање је продуктивна језичка вештина која подразумева исказивање језичког садржаја писаним путем, употребом одговарајућих словних карактера и поштовањем правописних правила. Посебну пажњу потребно је посветити графемама за које не постоје еквиваленти у матерњим језицима ученика. Такође је важно обратити пажњу на правила фонетског правописа (писање личних имена страног порекла итд.). Поред тога, српски језик има два писма – ћирилицу и латиницу, а ученик, још у првом циклусу образовања, треба да усвоји оба. Циљ писања је језичко изражавање писаним путем, те, према томе, подразумева разумевање.

Ове четири вештине су кроз исходе два програма вертикално повезане тако да јасно описују градацију постигнућа ученика у области Језичка култура.

Садржаји по темама представљају лексичко-семантички оквир унутар кога се функционално реализују језички садржаји. Тематске јединице презентују реалне, свакодневне околности у којима се остварује комуникација. За сваку тематску јединицу предложене су тематске групе које треба да се попуне одговарајућом лексиком, у оквиру препорученог броја нових речи.

На пример у другој тематској јединици, *Породица и људи у окружењу*, у садржају А програма предвиђено је да ученици у првом разреду овладају речима којима се именују чланови уже породице и употребе их у одговарајућој комуникативној ситуацији. У сваком следећем разреду ова тематска јединица се проширује новом лексиком и новим комуникативним ситуацијама. Тако у следећим разредима ученици овладавају називима за чланове шире породице, дају основне информације о њима, њиховим физичким и карактерним особинама, занимањима, међусобним односима итд.

Оваква хоризонтална врста градације примењена је у свим тематским јединицама.

Избор лексике је делимично условљен садржајем из области Језик и Књижевност, али зависи и од процене наставника о потреби одговарајућих лексема и њихове фреквенности, ради постизања информативности и природности у комуникацији. Многе речи нису везане само за једну тематску јединицу већ се преклапају и повезују у нове семантичке низове, што наставник треба да подстиче добро осмишљеним говорним и писменим вежбама.

Тематске јединице се углавном понављају у свим разредима, али се у сваком следећем разреду број лексема у оквиру тематских група понавља и проширује. Поред селективног приступа лексички, треба водити рачуна и о броју лексема које се усвајају у једној наставној јединици. На једном часу не би требало уводити више од пет нових речи, чије значење ће се објаснити и провезбати у типичним реализацијама унутар реченице (контекстуализација лексике). Најефикасније би било да за нову реч сваки ученик осмисли (минимални) контекст, односно реченицу. На овај начин наставник има увид у учениково разумевање значења речи, поред нових садржаја подстиче употребу и раније стечених знања из лексике и граматике, а ученици стичу самопоуздање јер могу да изговоре или напишу реченице на српском језику.

Поред датих тематских јединица, у прва четири разреда основне школе наводи се и нетематизована лексика која је потребна за комуникацију, независно од теме. У свакодневной комуникацији велики значај имају устаљене комуникативне форме којима ученици постепено и континуирано треба да овладавају од првог разреда основне школе. Оне су издвојене у посебну област језичке културе и усклађене су потребама и узрастом ученика. Тако у првом разреду ученици усвајају моделе за поздрављање и представљање, затим се даље усвајају модели за честитање, захваљивање, исказивање жеље, молбе итд. до најсложенијих модела као што су исказивање психолошког стања и расположења и давање савета.

Функционално и економично повезивање подобласти предмета *српски као нематерњи језик* (Језик, Књижевност и Језичка култура) омогућава савладавање њихових садржаја и остваривање предвиђених исхода на природан и спонтан начин, чинећи да једни садржаји произлазе из других, допуњују се и преклапају. На одабраним деловима књижевноуметничких, неуметничких и конструисаних текстова могу се развијати различите комуникативне вештине; говорним вежбама се дефинишу смернице за израду писмених састава; креативне активности у настави доприносе развоју усменог и писменог изражавања, читање с разумевањем утиче на богаћење лексике и флуентност говора, итд. Усклађеност исхода с језичким компетенцијама омогућава наставнику не само кумулативно праћење напретка сваког ученика него и уочавање

проблема у развијању појединих компетенција, што умногоме олакшава процес наставе и учења језика.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета

СТРАНИ ЈЕЗИК

Циљ

Циљ наставе и учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.

Разред

Четврти

Годишњи фонд часова

72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (у комуникативним функцијама)
– поздрави и отпоздрави, примењујући једноставнија језичка средства; – представи себе и другог; – разуме једноставнија питања личне природе и одговара на њих; – поставља једноставнија питања личне природе; – у неколико једноставнијих везаних исказа саопшти информације личне природе о себи и другима водећи рачуна о приватности и поверљивости; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на права детета; – разуме једноставнија упутства, налоге и упозорења и реагује на њих; – саопшти једноставнија упутства, налоге и упозорења уз одговарајуће образложење; – разуме позив на заједничку активност и реагује на одговарајући начин; – упути позив на заједничку активност; – разуме кратке и једноставније молбе и реагује на њих уз одговарајуће образложење; – упути кратке и једноставније молбе; – исказе и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставније исказане честитке и одговори на њих; – упути једноставније честитке; – разуме и, примењујући једноставнија језичка средства, наведе најубичајеније активности које се односе на прославе рођендана и празника; – именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставније описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места у неколико везаних једноставнијих исказа; – разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи једноставнија обавештења о положају у простору; – разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време; – разуме једноставније исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; – тражи и даје једноставнија обавештења која се односе на припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; – разуме једноставније исказе за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реагује на њих; – изражава допадање/недопадање уз најједноставније образложење; – тражи најједноставније образложење допадања/недопадања; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и способности у садашњости; – размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију; – опише радње и способности у садашњости користећи једноставнија језичка средства – разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на бројеве, количине и цене; – учествује у предлагању садржаја и начина рада.	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Реаговање на усмени и писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); усмено и писано изражавање прикладних поздрава.
	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Слушање једноставнијих текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ИСКАЗИВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	Слушање налога, упутстава и упозорења и реаговање на њих; давање једноставнијих налога, упутстава и упозорења (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично).
	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Слушање једноставнијих позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност коришћењем једноставнијих исказа.
	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Слушање једноставнијих исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем једноставнијих језичких средстава; упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
	ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	Слушање једноставнијих исказа којима се честитају празници и други значајни догађаји; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање једноставнијих описа бића, предмета, места и појава; давање кратких описа бића, предмета, места и појава; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета, места и појава.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање једноставнијих исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Слушање текстова у којима се на једноставнији начин описује положај у простору; усмено и писано тражење и давање информација о положају у простору коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Слушање једноставнијих исказа у вези са хронолошким временом и метеоролошким приликама; усмено и писано тражење и давање информација о хронолошком времену и метеоролошким приликама коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	Слушање текстова с једноставнијим исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	Слушање текстова с једноставнијим исказима за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање интересовања, допадања/недопадања коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Слушање једноставнијих исказа који говоре о радњама и способностима у садашњости; описивање радњи и способности у садашњости, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	Слушање једноставнијих исказа који говоре о броју, количини и цени; саопштавање броја, количине и цена; усмена и писана размена информација о броју, количини и ценама, коришћењем једноставнијих језичких средстава.

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Србија – моја домовина
- 5) Становање – форме, навике

- 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине
- 7) Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
- 8) Школа и школски живот
- 9) Млади – живот деце и омладине
- 10) Здравље и хигијена
- 11) Емоције (љубав према породици, друговима)
- 12) Превозна средства
- 13) Временске прилике
- 14) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)
- 15) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 16) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 17) Исхрана и гастрономске навике
- 18) Путовања
- 19) Мода и облачење
- 20) Спорт
- 21) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	<i>Hi/Hello (everyone/guys)! Nice to see you again! Nice to see you too! How are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great./I'm OK.</i> <i>Good morning/afternoon/evening/night.</i> <i>Goodbye./Bye. See you (all) in 5 minutes/soon/later/tomorrow/on Monday/next week/in September/next year!</i> <i>Have a nice day/weekend/trip/holiday! Thanks, same to you!</i> <i>Welcome to our school/town/city!</i> Личне заменице: <i>I, you...</i> Глагол <i>to be</i> – <i>the Present Simple Tense</i>. Императив. Предлози са прилошким одредбама за време: <i>on, in...</i> (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	<i>Which/What school do you go to? I go to (school's name) Primary School. What's the name of your school?</i> <i>What year/grade are you in? I'm in year 4/the fourth grade. Which class are you in? I'm in class 4, /4a, and you?</i> <i>Who are they? What are their names? She's Dunja and he's Mateja. They are not in year four/the fourth grade. They're in year three/the third grade.</i> <i>This is our head teacher, Mrs Parsons. Who's that? It's Miss Herbert, she's a P.E. teacher. Who's your class teacher?</i> <i>Who's the class monitor? Who's absent? Everybody's present.</i> <i>Meet my new friend Dorian. He's from Greece. His father's Greek, but his mum's Serbian. He lives on an island. Where does your friend live? She's Montenegrin. She lives in the mountains. Do you live in a flat or a house?</i> <i>Peter's family are from the USA. His mum works in a restaurant. Where does his dad work?</i> <i>These are my aunt Slađana and her husband Zoran. They've got twin daughters. Those are my uncle Miodrag and his wife Ana. How many children have they got? They've got three sons. What are your cousins' names? How old are they?</i> <i>It's Marija's eleventh birthday today./She's 11 today. When's your birthday? It's in May/on 5th May/May 5th.</i> <i>Who's the winner of the competition?</i> <i>Who's the world skateboarding champion?</i> <i>Who are the characters in the story? Who are they? The boys'/girls'/children's names are...</i> <i>Tell me about your family/friends.</i> Личне заменице: <i>I, you...</i> Присвојни придеви: <i>my, your...</i> Показне заменице: <i>this/that, these/those</i>. <i>Have got</i> за изражавање поседовања. <i>The Present Simple Tense</i>. Питања са <i>Who/What/Which/Where/When/How (old/many)</i>. Правилна множина именица: <i>daughter-daughters, son-sons...</i> Неправилна множина основних именица: <i>child – children...</i> Предлози са прилошким одредбама за место: <i>from, in, on...</i> Предлози са прилошким одредбама за време: <i>in, on...</i> Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Императив. Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Устаљена правила учтивости; употреба титула уз презимена (<i>Mr, Mrs, Miss</i>); конвенције у писању/изговору датума; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису.

РАЗУМЕВАЊЕ, ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА, НАЈЛОГА И УПОЗОРЕЊА	<i>Hurry up! We're late for school!</i> <i>Stand up! Sit down! Sit up straight!</i> <i>Take out your books/notebooks! Put them down/away!</i> <i>Get quiet, everyone!</i> <i>Which page? Turn to page 20./Page 20, everyone!</i> <i>Whose turn is it? It's Stefan and Filip's turn!</i> <i>Listen to the question! Listen and tick or cross. Put up your hand when you finish!</i> <i>Complete the sentence/dialogue/description.</i> <i>Describe your room/house. Make a project about your town.</i> <i>Let's take some photos of the new lab for our school website. E-mail the photos to the ICT teacher.</i> <i>Put the forks on the left side and knives and spoons on the right side of the plate. How many forks/knives/spoons? Place the</i> <i>teaspoon on the saucer.</i> <i>Put the candle inside the pupkin! What's next?</i> <i>Look at my school report card! It's all 5s/As!</i> <i>Look at the shooting star! Make a wish!</i> <i>Don't sit down! Don't talk in class! Don't open the window – it's cold in here! Don't touch that – it's hot! Watch out! The</i> <i>floor is wet.</i> <i>Take off your shoes! Put on your trainers! Be quick!</i> <i>Let's practise! Just a second/moment/minute, please! Ready, steady, go!</i> <i>Time to eat, everyone! Ask the dinner/cleaning ladies.</i> <i>Come in! Come back! No way! Go away! Stop it! Leave me alone!</i> <i>Move over! Make way!</i> <i>Stop! We can't cross the road here! The traffic light is red!</i> <i>Say hello/goodbye! Say "Cheese"!</i> <i>Wave goodbye!</i> <i>Anyone else? Is that all? That's all for today!</i> Императив. Питања са <i>What/Which/Whose/How many/much...</i> Правилна множина именица: <i>book-books, notebook-notebooks...</i> Множина именица које се завршава вају на -y, -o, f/ff: <i>photo-photos, knife-knives...</i> Саксонски генитив са именицама у јединици/множини. Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. Бројеви 0–100. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних правила учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>Look! There's a game on the playing field/in the playground! Come on, let's go and watch! Sorry, I can't, I don't have/haven't</i> <i>got time.</i> <i>Let's play hide and seek! I hate hide and seek, let's go swimming!</i> <i>How about rollerblading/riding bikes? Let's do eeny-meeny-miny-moe to decide! OK then!</i> <i>Are you coming to the swimming pool with us? No, I'm not, I've got a cold.</i> <i>Can you join our team and play with us? Great! I love handball! Welcome to the team! Come with us!/Sorry, I can't play</i> <i>handball. I don't know the rules.</i> <i>Let's buy a present for Luka. What/How about a CD? That's a good/great idea!</i> <i>Let's make/write birthday/Mother's Day/New Year/Christmas cards!</i> Императив Модални глагол <i>can</i> за изражавање предлога и способности. <i>Have got.</i> <i>The Present Simple Tense.</i> <i>The Present Continuous Tense.</i> <i>What/How about.</i> Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са називима игара/хобија/спорта. (Интер)културни садржаји: Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>Can/May I have a whiteboard marker/pen, please? Yes, here you are/here it is. Thank you/Thanks. You're welcome.</i> <i>Can I sharpen my pencil? Of course you can.</i> <i>Excuse me, teacher, can you repeat the last sentence, please?</i> <i>Can you spell that for me, please?</i> <i>Can/May I insert the disc?</i> <i>Can/May we sit down here? No, they are Nikola's and Ema's seats.</i> <i>Can I have my ball back? Sorry, it's those boys' ball.</i> <i>Can I touch the animals? No, you can't, it's dangerous.</i> <i>Can you pass the salt, please?</i> <i>Can I have a slice of bread?</i> <i>Thanks a lot. Thank you for your help/everything.</i> <i>I'm sorry I'm late. Can you help me with these boxes, please? Oh sorry, I'm in a hurry. I'm late for my piano class.</i> Модални глаголи за изражавање молбе: <i>can/may</i>. Саксонски генитив са именицама у јединици/множини. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.

ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	<i>Best wishes for the New Year. I wish you a merry Christmas and many gifts from Santa Claus. Dear Family, I love you so much and that's why I'm sending this card.</i> <i>Happy Easter to you and your family. Hope you have a wonderful day!</i> <i>Happy Mother's Day! Happy Women's Day! Happy Saint Sava's Day! Happy teachers' Day! Happy April Fools' Day! Happy Halloween! Happy Holiday!</i> <i>We wish you a great school year! We wish you good teachers and new friends!</i> Правилна множина именица: <i>teacher-teachers...</i> Неправилна множина основних именица: <i>woman-women...</i> Саксонски генитив са именицама у јединици/множини. (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>I'm small but strong! My friends are brave and clever. Maša's polite. She's an intelligent girl. That boy isn't nice.</i> <i>Our teacher is kind but strict.</i> <i>This homework is easy. Those exercises are hard. Easy peasy! It's a piece of cake!</i> <i>It's a lie! It's true! That's fair/unfair!</i> <i>Which is your bag, Sam? The blue bag, Sir/Mr Wilson.</i> <i>Which girl is Sophie? She's wearing large earrings and sunglasses.</i> <i>What's the weather like? It's hot and sunny/cold and windy today. It's raining cats and dogs!</i> <i>On my birthday I usually have a party with my friends from school. How do you celebrate your birthday?</i> <i>On Women's Day we usually give flowers or small presents to our mums, aunts and grannies.</i> <i>We celebrate Saint Sava's Day in our school. It's on 27th January. I'm in the school play this year!</i> <i>April Fools' Day is a special day for jokes and tricks. In fact, it's only half a day because April Fools' Day finishes at midday.</i> <i>No more jokes after lunchtime, please!</i> <i>Every year at New Year we have a party.</i> <i>On Easter Sunday we always have a basket of eggs on the table and we eat special food. Do you eat special food on Easter Sunday in your country?</i> <i>On Halloween children in Britain and America often dress up as witches or ghosts and play 'trick or treat'. Halloween games are fun. What a great pumpkin lantern!</i> <i>Weekdays aren't fun!</i> <i>My home is a typical Serbian house. There's a living room, a kitchen, two bedrooms, a bathroom, an attic, and a small garden in front of the house. It's got lots of windows, so it's very light! The attic is spooky. There aren't any windows, so it's very dark. What's your home like?</i> <i>James Bond is a famous British spy. He's clever and good-looking. Prince Marko is a Serbian national hero. There are a lot of poems about him.</i> <i>The colours of the Serbian flag are red, blue and white. What are the colours of your country's flag? How many stars are there on the American flag? There are 50 stars.</i> <i>London stands/lies on the Thames River. Belgrade stands/lies on the Sava and the Danube Rivers.</i> <i>Tell me about your town/country.</i> Глаголи <i>have got, to be</i> за давање описа. Показне заменице: <i>this/that, these/those.</i> Егзистенцијално <i>There is/are.</i> Питања са <i>Who/What/Which/Where/How many...</i> Правилна множина именица и неправилна множина основних именица. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са основним географским појмовима, са редним бројевима и са називима празника. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, националне историје; престонице и препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>What's the matter? Are you OK/alright? Is everything OK/alright...? I'm feeling/I feel bad. Here, have a glass of water/an orange!</i> <i>I'm feeling/I feel crazy. Don't be silly!</i> <i>I'm angry with you. I'm sorry about that!</i> <i>I'm so happy/glad for you! Bravo! Well done! Thanks.</i> <i>Oh, I love you so much!</i> <i>I'm sorry for your loss. Do you need a hug?</i> <i>Nina's unhappy. She misses her cat. I'm sorry for her cat.</i> <i>We're worried. We're having an English test today. Good luck!</i> <i>Aleksa's upset. He doesn't know the answer. Bad luck! Don't worry!</i> <i>We are always excited on holidays.</i> <i>I don't care! It doesn't matter!</i> <i>The Present Simple Tense.</i> <i>The Present Continuous Tense.</i> Императив. (Интер)културни садржаји: Правила учтивог комуникације.

ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	<i>Our school is opposite the park. Where's your classroom? It's on the ground/first/second floor. It's between the language lab and the music room. The school canteen is downstairs, next to the gym. It's the third door on the left/right. The library is upstairs. There's a garden in front of/behind my house. Where are my new CDs? They are on the bookshelves/on the top/bottom shelf. The cat's hiding under the bed. Where's Zoja? She's at Una and Tea's house. Excuse me, I'm looking for the cinema./Where's the cinema? Go straight on/past the shops. Turn left/right at the cafe. It's on the left/right. Where are the famous monuments in your city/town? Madame Tussauds is a famous wax museum in London. Where are the famous museums in your country?</i> Предлози, прилози и прилошки изрази за изражавање положаја и просторних односа: <i>in, on, at, next to, under, in front of, behind, between, opposite, here, there, downstairs, upstairs, (on the) left/right, straight on/past...</i> Питања са <i>Where</i>. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>What's the date today? It's 3rd March. When's your School Day? It's on 15th November. What time is it now? It's 10.05. It's time for my Maths class. When does the fifth class start/finish? It starts/finishes at half past 12. What time does the ice rink open? What time does it close? On school days I get up at 6.50. We have breakfast between 7 and 7.30. My school day starts at 8 o'clock in the morning and finishes at half past 1. There is a break between 9.30 and 10. What time does your school start/finish? What time do you have breaks? In the afternoon I go to my volleyball practice. I train for an hour. I meet my friends at the weekend. We go on holiday in summer. There are two terms in the school year in my country. The first term starts in September and finishes in January. The second term starts in February and finishes in June. When does spring/summer/autumn/winter start? It's usually warm and rainy in spring. Winters in Canada are very cold and snowy. On 31st October people around the world celebrate Halloween. When are your favourite celebrations/festivals? In Australia Easter isn't in spring – it's in autumn!</i> Питања са <i>What/When/What time</i>. Предлози за изражавање времена: <i>at, on, to, past, between...</i> Употреба/изостављање чланова у изразима <i>in the. morning/afternoon/evening, at the weekend/at weekends, have breakfast/lunch/dinner, by bus/car/bike, go on holiday</i> и сл., као и са редним бројевима, месецима, годишњим добима и називима празника. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању/изговору датума; конвенције у саопштавању времена; радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	<i>I haven't got/don't have my homework today. Has anyone got/Does anyone have wet wipes? Who's got a paper tissue? What have you got for lunch? Whose are these jackets? They are Adrijan's and Petar's/my friends' jackets.</i> Присвојни придеви: <i>my, your...</i> Показне заменице: <i>this/that, these/those</i>. <i>Have got</i> за изражавање припадања/поседовања. <i>The Present Simple Tense</i> глагола <i>be/have</i>. Саксонски генитив са именицама у јединини/множини. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	<i>What's your favourite book? It's "Charlie and the Chocolate Factory" by Roald Dahl, British writer. Why do you like it? It's fun and interesting. Dodgeball is my favourite P.E. game. Why? Because it's exciting. What's your favourite P.E. activity? My brother's crazy about water sports! He thinks/says they're cool. What about you? Do you like dancing? Yes, I love it./No, I hate it. What do you like doing at the weekend? How do you like the new game? It's boring/fantastic. I love doughnuts. They are yummy! This pizza's delicious/disgusting. Chips are my favourite food! I don't like Halloween. Tricks are scary. I love national celebrations. They are fun!</i> <i>The Present Simple Tense</i> глагола <i>be/like/love/hate</i>. Питања са <i>Who/What/Which/How</i>. Употреба/изостављање чланова са називима игара/хобија/спорта/празника. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању знакова навода; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису; интересовања, хобији.

ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	<i>What are your friends doing now/at the moment? Lazar's helping Magdalena with her homework. Maksim's talking on his mobile phone. Teodora's looking for her eraser. What are you looking for/at? Why's Vanja crying? I don't know. Why are they smiling? You're joking! I'm having fun with my friends!</i> <i>I can do a lot of things. I can talk about my family. I can write, but I can't spell! I can say hello and goodbye in German. Who/What can you see? Can you hear something?</i> <i>I don't walk to school, I go by bus. My friend Anastasija goes by car. I listen to music on the bus.</i> <i>We usually have soup, salad, potatoes and some meat for lunch. What does your family have for breakfast/lunch/dinner?</i> <i>In the UK children start school at the age of 5, but in my country they start school at the age of 7.</i> <i>The Queen of England lives in Buckingham Palace. Where does the American President live? He lives in the White House.</i> <i>The Present Continuous Tense за изражавање тренутних радњи.</i> <i>The Present Simple Tense за описивање уобичајених радњи.</i> Модални глагол <i>can</i> за изражавање способности. Питања са <i>What/Where/When/How many...</i> Употреба/изостављање чланова и у изразима <i>at the moment, at the weekend/at weekends, go/walk to school, start/finish school, have fun, by bus/car/bike</i> и сл. (Интер)културни садржаји: Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; обичаји и начин живљења људи у земљама енглеског говорног подручја.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	<i>This is our first day at school.</i> <i>Tuesday is the second day of the week.</i> <i>November is the eleventh month of the year.</i> <i>We live in the twenty-first century.</i> <i>Z is the twenty-sixth letter of the English alphabet.</i> <i>How many subjects have you got at school? We've got nine subjects. What about you?</i> <i>How many teeth have you got? I've got 24 teeth, and you?</i> <i>How tall are you? I'm 1 metre 50 cm tall.</i> <i>How old is your little brother? He's 2 and a half years old.</i> <i>Can I have 2 kilos of strawberries/a litre of yoghurt, please?</i> <i>Excuse me, how much are these bread rolls? They are 50 pence/cents/dinars each.</i> <i>How much is this dictionary? It's 15 pounds/euros.</i> Правилна множина именица: <i>subject-subjects, dinar-dinars...</i> Неправилна множина основних именица: <i>tooth-teeth...</i> Множина основних именица које се заврша вају на -y, -o, f/fe: <i>strawberry-strawberries, kilo-kilos, tomato-tomatoes...</i> Питања са <i>How much/many/old/tall...</i> Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. Употреба одређеног члана са редним бројевима. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	<i>Ciao! Buongiorno! Buonaserà! Arrivederci!</i> <i>Come stai? Come va? Come sta? Bene, grazie, e tu?</i> <i>Salve!</i> <i>Piacere.</i> <i>A domani! A presto! Buona notte!</i> <i>Buon fine settimana! Buona domenica!</i> <i>A lunedì! A mercoledì!</i> (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	<i>Come ti chiami? Mi chiamo Bojana. Di dove sei? Sono di Belgrado. Abito in Via Nehruova 54, al settimo piano.</i> <i>Questi sono i miei amici: Davide e Marco. Questo è il loro cane.</i> <i>Questa è la mia maestra. Si chiama Milena. Questa è la signora Corona. Questo è il signor Bruni. Piacere.</i> <i>Quanti anni hai? Ho 10 anni.</i> <i>Chi c'è nella foto? Questa è la mia famiglia. Questo è il nostro gatto. Questi sono i miei genitori. Queste sono le mie cugine.</i> <i>Questo è mio padre. Lui ha 45 anni.</i> <i>Questa è mia nonna. Si chiama Julijana.</i> Личне заменице у функцији субјекта. Присвојни придеви: облици једине и множине (<i>il mio/la mia; i miei/le mie; il tuo/la tua; i tuoi/le tue; il suo/la sua; i suoi/le sue; il nostro/la nostra; i nostri/le nostre; il vostro/la vostra; i vostri/le vostre; il loro/la loro; i loro/le loro</i>). Показне заменице (<i>questo/a; questi/e</i>). Упитне речи (<i>come, quanto, chi, di dove</i>). Презент глагола <i>essere, avere</i> и најфреквентнијих глагола. Глаголи <i>chiamarsi, stare, avere, essere</i>. Основни бројеви (1–100). Редни бројеви (1–10). Алфабет. (Интер)културни садржаји: Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања и представљања у Италији и нашој земљи. Конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса.

РАЗУМЕВАЊЕ И ИСКАЗИВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	<i>Chi è assente?</i> <i>Ragazzi, silenzio per favore! Non parlate!</i> <i>Tutto chiaro? Non capisco. Può ripetere, per favore. Ho finito!</i> <i>Vieni alla lavagna. Ascoltate! Rispondete! Guardate! Cercate! Disegnate! Ripetete! Lavate le mani! Colorate! Alzatevi!</i> <i>Sedetevi! Avete finito? Attenzione! Cantiamo insieme! Prendete/aprite i vostri libri!</i> <i>Dammi il tuo quaderno!</i> <i>Non correre! Non dimenticare il compito di casa!</i> <i>Ottimo. Giusto. Silenzio per favore!</i> Заповедни начин фреквентних глагола за друго лице једине и множине. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>Giochiamo a calcio! Dai, andiamo fuori! Facciamo questo insieme!</i> <i>Va bene! Va benissimo!</i> <i>Vuoi venire alla mia festa di compleanno?</i> <i>Grazie. Va bene. Mi dispiace, non posso.</i> <i>Cosa vuoi fare oggi? – Giochiamo insieme? – Sì, che bello! Giochiamo alla play station! – Ottima idea!</i> <i>Oggi non possiamo uscire. Fa molto freddo!</i> <i>Benvenuto/a/i/e a Krševac!</i> Глагол <i>volere</i> + инфинитив. Глагол <i>potere</i>. Заповедни начин фреквентних глагола. Питање интонацијом. Негација. (Интер)културни садржаји: Прикладно прихватање и одбијање позива, прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>Permesso? Posso entrare? – Prego. Avanti!</i> <i>Scusi, posso andare in bagno?</i> <i>Può ripetere, per favore.</i> <i>Possiamo uscire?</i> <i>Va bene. – Grazie.</i> <i>Scusi, può ripetere per favore?</i> <i>Vorrei un po' di acqua, grazie.</i> <i>Per me un succo di frutta, grazie.</i> <i>Mi presti la gomma? – Sì, certo.</i> <i>Grazie. – Prego.</i> Модални глагол за изражавање молбе (<i>potere</i>). Кондиционал учтивости: прво лице једине (<i>vorrei</i>). (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	<i>Buon compleanno!</i> <i>Buon Anno! Buon Natale! Auguri! Tanti auguri! Buona Pasqua!</i> <i>Felice festa della Donna! Buon primo maggio!</i> <i>Ti auguro Buon Anno! Ti voglio tanto bene!</i> <i>Forza!</i> <i>Bravo/a/i/e! Molto bene!</i> <i>Grazie.</i> <i>Come festeggi il tuo compleanno? – Faccio la festa di compleanno e invito i miei amici di scuola, e tu?</i> (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начин обележавања/прославе и честитања. Игра и спорт.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>Questa è la mia amica Ivana. È alta. Ha i capelli castani. Ha gli occhi azzurri.</i> <i>Il mio gatto si chiama Marta. È piccolo e nero.</i> <i>La nostra insegnante è molto gentile. Il mio amico Petar è molto bravo in matematica.</i> <i>Questo sono i nostri zaini. Di chi sono quelli lì?</i> <i>Com'è la tua camera? La mia camera è piccola. Ci sono un letto e una scrivania. C'è una finestra grande.</i> <i>Di che colore è/sono?</i> <i>C'è un albero alto. Ci sono tre mele rosse. Ci sono due sedie e un tavolo.</i> <i>Mi piace la mia città perché ci sono molti parchi.</i> <i>Roma è una città antica. C'è molto traffico.</i> Присвојни придеви (<i>il mio/la mia, il tuo/la tua; il suo/la sua; i miei/le mie; i tuoi, le tue; il nostro...</i>) Показни придеви и показне заменице: <i>questo/i/a/e; quello/i/a/e</i> Питања са: <i>di chi, quanto, chi, che cosa, dove...</i> Множина именица. Најфреквентнији описни придеви. Конструкција: речца <i>ci</i> и глагол <i>essere</i>: <i>c'è/ci sono</i>. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, историје и сл.

ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>Ho fame. Ho sete. Vorrei un succo di frutta/un bicchiere d'acqua. Vuoi un panino? No, grazie. Non ho fame. Sì, grazie. Ho freddo/caldo. Come stai? Ti senti bene? Sono stanco/a. Sono malato/a. Ho mal di testa. Ho mal di dente. Mi dispiace. Come posso aiutarti? Sono felice per te! Complimenti! Buon appetito!</i> Кондиционал учтивости (<i>vorrei</i>). Негација (<i>no/non</i>). Презент глагола <i>avere</i>. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	<i>Dov'è la mamma? – È al lavoro. Dov'è Laura? È a casa? – No, è al parco. C'è una borsa sul tavolo. Dov'è il gatto? – È sotto la sedia. Lo zaino è vicino al banco. La macchina è dietro l'albero. Scusi signora, dov'è il museo? – Non è lontano, è dietro questo palazzo. – Scusa, sai dove si trova il Duomo? – Va' dritto e gira subito a destra. La fontana è di fronte al museo. La farmacia è all'angolo.</i> Неодређени и одређен члан (<i>un/una; il/la</i>). Предлози, прилози и прилошки изрази за изражавање положаја и просторних односа (<i>su, in, sotto, sopra, dietro, accanto, vicino, lontano, di fronte, all'angolo...</i>). Заповедни начин. Упитне речи (<i>dove</i>) <i>c'è, ci sono.</i> (Интер)културни садржаји: Култура становања; препознатљива обележја италијанских градова и села.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>Che ora è? Che ore sono? – Sono le cinque e dieci. È l'una. A che ora comincia la lezione di matematica? Alle 10.30. Che giorno è? - Oggi è giovedì, il 25 ottobre. Che tempo fa? – Fa bel tempo. C'è sole. Piove. Nevica. Fa freddo/caldo. Tira il vento. Andiamo in vacanza in agosto, e tu? Abbiamo la lezione di italiano dalle 8 alle 8.45.</i> Сати. Дани у недељи. Месеци у години. Предлози за изражавање времена: <i>dalle...alle; alle, in , a...</i> (Интер)културни садржаји: Радна недеља и викенд. Конвенције у писању датума, саопштавању времена и сл.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	<i>Questa è la mia matita. Questo non è il mio zaino. Di chi è questo libro? È tua questa bicicletta? Sì, è mia. No, non è mia. È di Serena. Queste sono le mie penne. Questi sono i miei libri. Ho una sorella. Si chiama Paola. Ha 6 anni. Mio padre si chiama Marco. Mia madre si chiama Laura. Hai una matita? – Sì, c'è l'ho. No, non ce l'ho. Ragazzi, avete il libro? – Sì, ce l'abbiamo.</i> Показни придев и заменица: <i>questo/a/i/e; quello/a/i/e</i>. Присвојни придеви. Презент глагола <i>avere</i>. Питања <i>di chi è/di chi sono</i>. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке; однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА, ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	<i>Ti piace il gelato? Ti piace la pizza? – Sì, mi piace. È molto buono/a. No, non mi piace. Mi piacciono questi quaderni. – Mi piace leggere i fumetti. – Ti piacciono i fiori? Cosa vi piace fare? – Ci piace disegnare/cantare. – Ci piacciono questi dolci. Va bene. Sono d'accordo. Non sono d'accordo. Qual è il tuo film preferito? Qual è il tuo cibo preferito?</i> Именице (једнина и множина). Одређени члан (једнина и множина) (<i>il, la, l'; i, le</i>). Презент фреквентних глагола. Глагол <i>piacere</i>. Конструкција са инфинитивом (<i>Mi piace nuotare</i>). Дативне заменице <i>mi, ti, ci vi</i>. (Интер)културни садржаји: Интересовања, хобији, култура исхране, спорта, слободног времена и сл.

ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	<i>Ascolto la musica. Leggo un libro d'avventura. Gioco a pallavolo. Ogni mattina mi alzo alle 7. Di solito faccio colazione a casa. Qualche volta vado in piscina con mia zia. Mia madre lavora in negozio. Parli italiano? – Sì, un po'. Che lingue parli? – Inglese e italiano. Презент најфреквентнијих глагола. Презент најфреквентнијих повратних глагола. Прилошки изрази: mai, sempre, qualche volta, di solito...</i> (Интер)културни садржаји: Породични живот; школске и ваншколске активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	<i>Quanti libri ci sono sul banco? – Ci sono 12 libri. Ci sono 15 bambini nel disegno. Oggi è il nostro primo giorno di scuola. Vorrei due etti di prosciutto cotto. Quanto costa? – Sono 3 euro e 50. Vorrei un chilo di mele. Основни бројеви до 100. Редни бројеви (1–10). Речца ci и глагол essere: c'è, ci sono.</i> (Интер)културни садржаји: Школско окружење.

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	<i>Hallo (zusammen)! Hi! Wie geht's? Wie geht es dir/Ihnen? Gut, danke. Danke, sehr gut./prima! Es geht. Na ja, es geht. Leider nicht so gut. Und dir/Ihnen/selbst? Auch gut, danke. Guten Morgen/Tag/Abend. (Auf) Wiedersehen. (Auf) Wiederschauen!Tschüs. Gute Nacht. Bis später/dann/morgen/nächste Woche... Schönen Tag noch. Schönes Wochenende. Danke, gleichfalls. (Herzlich) Willkommen.</i> Личне заменице (номинатив, датив). Предлози за време: bis, bis zur/zum, auf... (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	<i>Welche Schule besuchst du? Ich besuche die Grundschule... Wie heißt deine Schule? Welche Klasse besuchst du? In welche Klasse gehst du? Ich gehe in die vierte Klasse. Ich besuche die Klasse 4b. Und du? Und ihr? Wer sind sie? Wie heißen deine Freunde? Das sind Lena und Marko. Sie heißt Lena und er heißt Marko. Sie besuchen (noch) nicht die vierte Klasse. Sie gehen in die dritte Klasse. Wo wohnen sie? Sie wohnen in Kragujevac. Sie wohnen im Gebirge. Sie kommen aus Montenegro und sie wohnen am Meer. Wie alt sind sie? Sie sind (erst) neun. Wo lebt dein Opa? Er lebt auf dem Land. Wo arbeiten deine Eltern? Was sind sie von Beruf? Sie arbeiten in einer Fabrik. Mein Vater ist Elektrotechniker und meine Mutter ist Englischlehrerin. Das sind mein Onkel Stevan und meine Tante Milka. Wie viele Kinder haben sie? Sie haben eine Tochter und einen Sohn. Das sind meine Cousine Nela und mein Cousin Mateja. Mateja hat morgen Geburtstag. Wir feiern Matejas Geburtstag. Er wird 11. Er wird in drei Tagen 11. Er wird nächsten Monat 11. Wann hast du Geburtstag? Am elften Juli.</i> Личне заменице за сва лица. Присвојни чланови: mein(e), dein(e), sein(e), ihr(e), unser(e), euer/eure, ihr(e)/Ihr(e). Показне заменице: dieser/diese/dieses. Глаголи у презенту. W-Fragen – питања са упитном речју: Wer/Was/Wann/Wo/Wie Welch(e)/er/es). Именице у једнини и множини: Schwester/Schwestern; Bruder/Brüder. Номинатив и акузатив именица/заменица. Предлози за место, са именским фразама у дативу и акузативу: aus, in, an, auf: Ins Gebirge fahren. Am Donauufer wohnen. Предлози за време: in, für. Саксонски генитив са личним именима/властитим именицама. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Императив. Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Устаљена правила учтивости; употреба форми за ословљавање уз презимена (Frau/Herr Schmidt); конвенције у писању/изговору датума. Ознаке за сродство и разлике у означавању сродства у односу на српски језик.

РАЗУМЕВАЊЕ, ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	<i>Schau(t) mal! Komm(t) mal her! Steh(t) auf bitte! Beeil dich/Beeilt euch! Bleib(t) ruhig! Lass(t) mich in Ruhe! Mach(t) das Buch/die Bücher auf Seite 22 auf! Mach(t) die Bücher zu! Finde(t) die Seite 22! Mach(t) die Übung 3 auf Seite 22! Ruhe bitte! Pass(t) gut auf! Aufgepasst! Aufpassen! Wer ist dran? Ich glaube, Mateja ist dran. Hör(t) aufmerksam zu! Sag(t) es laut und deutlich! Zieh deine Schuhe sofort aus. Man darf hier nicht laut reden. Man muss Hausaufgaben machen. Mach das Fenster nicht auf, es ist kalt hier. Geh(t) nicht raus, es regnet stark. Los geht's! Auf die Plätze, fertig, los! Schnell bitte! Moment mal!</i> Императив. Питања са упитном речју (<i>wer, was, wann, wie, wieviel, wie viele, warum...</i>). Множина именица. Саксонски генитив (Sächsischer Genitiv bei Eigennamen). Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и уз појмове који су одређени контекстом. Бројеви 0–100. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних правила учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>Komm(t) zu mir, ich zeige dir/euch unseren Fußballplatz. Wir können zusammen Fußball spielen. Spielen wir Verstecken? Gehen wir gemeinsam ins Kino? Kommst du ins Kino mit? Möchtest du ins Schwimmbad (mit)? (Es) tut mir leid, ich habe (heute) keine Zeit. Ich kann leider nicht. Leider muss ich lernen. Vielleicht am Donnerstag/vielleicht nächste Woche/vielleicht am Wochenende? Am Wochenende kann ich nicht, ich bin nicht da. Willkommen in unserem Team. Kannst du Fußball spielen? Kannst du gut schwimmen? Ja, ich kann Rad fahren. Nein, ich kann leider nicht schwimmen.</i> Императив. Модални глагол <i>können</i> за изражавање предлога и способности. Слаби и јаки глаголи у презенту. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма, односно уз појмове одређене контекстом, као и са називима игра/спорта/хобија. (Интер)културни садржаји: Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>Kannst du mir deinen Kugelschreiber geben? Hast du einen Farbstift? Wo finde ich einen Stift? Hier bitte. Hast du einen Spitzer? Kann ich meinen Spitzer schärfen? Soll ich an die Tafel kommen? Können Sie das wiederholen? Wie sagt man das auf Deutsch? Kann ich ein Sandwich bekommen? Vielen Dank für ihre Hilfe. Danke für alles. Entschuldigen Sie bitte meine Verspätung, ich habe heute Morgen verschlafen.</i> Модални глаголи за изражавање молбе: <i>können/dürfen</i>. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	<i>Alles Gute zum Geburtstag! Zum Geburtstag viel Glück! Hoch soll sie leben, hoch soll sie leben, dreimal hoch! Herzlichen Glückwunsch! Herzliche Glückwünsche! Ich wünsche dir alles Gute. Frohe Weihnachten! Alles Gute für das Neujahr 2020. Frohes neues Jahr! Fröhliche Ostern! Schöne Ferien!</i> Једнина и множина именица. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>Mein Bruder ist klug aber faul. Meine Schwester ist nett und hübsch. Mein Haus ist klein aber schön. Unsere Schule ist groß aber nicht ganz praktisch. Unsere Wohnung ist groß und praktisch. Unsere Deutschlehrerin ist streng aber gerecht. Die Hausaufgaben sind gar nicht schwierig. Die sind super einfach. Das ist in Ordnung. Geht das in Ordnung? Wie ist deine Schultasche? Die ist blau mit roten Streifen. Wie ist das Wetter heute? Es ist windig/regnerisch/neblig/windig/sonnig. Es regnet in Strömen! Wie feierst du deinen Geburtstag? Welche Geschenke bringen deine Freunde mit? Mein Haus ist typisch für ganz Serbien Es hat eine große Terrasse und einen großen Garten. Drin gibt es ein Wohnzimmer, zwei Schlafzimmer, ein Bad und eine Küche. Wir haben sogar einen kleinen Garten vor dem Haus. Und wie ist dein Haus (so)? Die Hauptstadt von Serbien ist Belgrad. Belgrad liegt an der Mündung der Save in die Donau. Erzähl mal von deiner Stadt/deinem Staat J</i> Глаголи <i>haben, sein, dauern etc.</i> за давање описа. Показне заменице: <i>dies(er) jen(er)</i>. Фраза <i>Es gibt</i> + Akkusativ. Питања са <i>Wer/Wo (wohin, woher)/Wann (wie lange, von wann bis wann)/Was/Wen ho/What/Which/Where/How many...</i> Множина именица. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са основним географским појмовима, са редним бројевима и са називима празника. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, националне историје; престонице и препознатљива обележја земаља немачког говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>Was ist los? Geht es dir gut? Wie geht's? Ich bin traurig. Meine Mutter ist nervös. Mein Papa ist gelassen. Ich bin sehr glücklich. Nina ist unglücklich, ihr Hund ist weg. Lass dich drücken! Mach's gut! Wir schreiben heute einen Test. Wir sind alle gespannt. Ich drücke dir die Daumen. Viel Glück! Mateja hat schlechte Noten. Pech gehabt! Das ist mir egal. Das geht mich nichts an!</i> Облици глагола у презенту и императиву. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	<i>Unsere Schule liegt gegenüber dem Park. Unser Klassenzimmer ist im Erdgeschoss. Die Bibliothek ist im Obergeschoss. Die Sporthalle ist im Schulhof. Petra wohnt in der zweiten Etage/im zweiten Stock. Es gibt einen Garten vor/hinter unserem Haus. Wo ist meine Schultasche? Sie liegt unter dem Tisch. Sie ist auf dem Bett. Die Katze sitzt auf dem Fensterbrett. Entschuldigung, wie komme ich zur Post/zum Bahnhof? Entschuldigung, wo ist die Post/der Bahnhof? Entschuldigung, wie finde ich die Post/den Bahnhof? Geradeaus, die dritte Straße links. An der Ampel nach rechts. Welche Sehenswürdigkeiten gibt es in deiner Stadt? Welche Museen kennst du?</i> Предлози за изражавање положаја у простору: <i>an, auf, in, vor, nach, über, unter, zwischen</i>. Прилози за место: <i>(nach) links, (nach) rechts, geradeaus, da hinten, da vorne...</i> Питања са <i>Wo/Wohin</i>. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Препознатљива обележја, симболи и амблеми земаља немачког говорног подручја.

ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>Welchen Tag haben wir heute? Heute ist Dienstag, der 6. (sechste) März. Wann hast du Geburtstag? Wann ist dein Schultag? Das ist am 16. November. Wie spät ist es? Wie viel Uhr ist es? Der nächste Freitag ist Karfreitag. Wann beginnt der Unterricht? Wann endet die letzte Stunde? Wann stehst du auf? Mein Vater macht Frühstück jeden Tag um 7 Uhr. Ich muss um 7.30 in der Schule sein. Nachmittags gehe ich oft ins Schwimmbad. Abends spiele ich mit meinem kleinen Bruder. Wann hat das Kaufhaus auf? Welche Öffnungszeiten hat die Bäckerei? In der Schule haben wir Frühschicht und Spätschicht. Meine Mutter arbeitet manchmal nachts. Weihnachten ist in Deutschland am 25. Dezember. Am 24. Dezember feiert man Heiligabend.</i> Питања са <i>wann, wie lange, von wann, bis wann...</i> Предлози за изражавање временских одредница, сатнице и датума: <i>am, um, in, vor, nach, seit...</i> Употреба облика за учесталост и понављање: <i>dienstags, jeden Sommer, alle drei Tage.</i> Употреба предлошких фраза за исказивање датума, сатнице, месеци и годишњег доба: <i>am Dienstag, um 13 Uhr, im Januar, im Sommer.</i> Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању/изговору датума; конвенције у саопштавању времена; радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	<i>Hast du einen Kugelschreiber? Wer hat Taschentücher? Wer hat das Deutschbuch dabei? Was hast du zum Mittagessen? Wem gehört diese Jacke? Das ist Matejas Jacke. Die Jacke gehört ihm. Wessen Jacke ist das?</i> Присвојни придеви: <i>mein(e), dein(e)...</i> Показне заменице: <i>diese(r), jene(r).</i> Изрази за исказивање припадања/поседовања. Глаголи <i>sein/haben/gehören.</i> Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	<i>Was ist dein Lieblingsbuch? Es ist "Die Bücherdiebin" von Markus Zusak. Warum magst du dieses Buch? Es ist interessant und spannend. Was ist dein Lieblingsschulfach? Das ist Deutsch. Die Sprache ist schön. Ich finde die Sprache schön. Welches Computerspiel spielst du gern? Dodgeball. Spielst du gern Fußball? Ja, natürlich. Nein, eigentlich nicht. Was machst du am Wochenende? Ich mag Schokoladeneis. Magst du Süßigkeiten? Ich mag Pfannkuchen. Das ist sehr lecker. Das schmeckt gut.</i> Презент глагола <i>sein/lieben/mögen/likem.</i> Питања са <i>wer/was/welche(r).</i> Употреба/изостављање чланова са називима игара/хобија/спорта/празника. (Интер)културни садржаји: Конвенције у навођењу допадања/недопадања; ниво директности у исказивању допадања/недопадања, интересовања, хобија.
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	<i>Was machst du gerade? Was machen deine Schulfreunde jetzt? Was macht ihr am Wochenende? Ich habe viel Spaß mit meinen Freunden. Ich gehe oft zu Fuß. Ich fahre manchmal mit dem Bus oder mit dem Zug. Ich kann noch nicht Rad/Auto fahren. Ich kann schon einiges auf Deutsch sagen. Ich mag Musik hören. Welche Musik hörst du gern? Was hast du zum Mittagessen/zum Abendessen? Meistens Suppe, Fisch oder Fleisch, Gemüse und Obst.</i> Презент за изражавање акутелних радњи и радњи у блиској и извесној будућности. Модални глагол <i>können</i> за изражавање способности. Питања са упитним речима <i>W-Wörter...</i> (Интер)културни садржаји: Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; обичаји и начин живљења људи у земљама немачког говорног подручја.

ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	<i>Das ist unser erster Tag in der Schule. Donnerstag ist der vierte Tag in der Woche. Juli ist der siebte Monat. Wir leben jetzt im einundzwanzigsten Jahrhundert. Wie viele Fächer hast du in der Schule? Wie groß bist du? Ich bin 1,40 m groß. Wie viele Einwohner gibt es in deiner Stadt? Etwa 300.000 Wie alt bist du? Ich bin zehn. Wie alt sind deine Eltern? Sie ist 42 und er ist 51. Ich hätte gern zwei Brötchen. Ich möchte auch ein Eis. Kann ich eine Flasche Saft bekommen bitte? Was kostet ein Kilo Erdbeeren? Drei Euro.</i> Множина именица, различити наставци: <i>Fach – Fächer, Flasche – Flaschen, Einwohner – Einwohner...</i> Питања са квантификативним елементом: <i>wie viel, wie lange...</i> Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. Употреба одређеног члана са редним бројевима. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама немачког говорног подручја и њихове ознаке (Euro, EUR; Schweizer Franken, CHF) .
-----------------------------------	--

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	<i>Здравствуй/те! Привет! Доброе утро! Добрый день! Добрый вечер! Сколько лет, сколько зим! Сто лет тебя не видел! Добро пожаловать! Как дела? Очень хорошо/хорошо/нормально/ничего/не очень/плохо. Что нового? Всё нормально! Как поживаешь? Неплохо. Всё хорошо. До завтра! До встречи! До скорой встречи! До свидания! Пока! Спокойной ночи! Таня, передай привет Насте! Хорошо, передам. Счастливо! Счастливого пути! Всего доброго! Прощайте!</i> Упитне заменице и прилози. Заповедни начин другог лица јединине и множине. (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; поштовање основних норми учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	<i>Меня зовут Борис. Я – Надя. Как тебя/его/её зовут? Как твоя/его/её фамилия? Моя фамилия Петров. Ты откуда? Я из Сербии, из Белграда. А ты откуда? Я из России, из Москвы. Ты ходишь в школу? Да, я в четвёртом классе. У меня брат/сестра/мама/папа/дедушка/бабушка/подруга/друг/тётя/дядя. Как зовут твоего брата? Как зовут твою маму? Кто это? Это Маша, а это Наташа. А это мои родственники. Это Мария Петровна. Она моя учительница. Это мой друг. Его зовут Женя. Женя – это Лена, моя подруга. Сколько тебе/ему/ей лет? Мне десять лет. А тебе сколько лет? Мне тоже десять лет. Ему два года. Сколько лет твоей бабушке? Ей сорок девять лет.</i> Личне заменице: <i>я, ты, он, она, оно; мы, вы, они.</i> Присвојне заменице: <i>мой, твой, наш, ваш.</i> Неодређеноличне реченице. Безличне реченице с глаголом <i>зовут</i>. Употреба упитних заменица <i>кто, что</i> (номинатив). Показни прилог <i>это</i>. Основни бројеви 1–100. Редни бројеви 1–30 (рецептивно). Спојивост бројева с именицама (<i>1 год, 2 года, 5 лет</i>). (Интер)културни садржаји: Препознавање најочљивијих сличности и разлика у начину упознавања, представљања, размене личних података код нас и у Русији. Руска лична имена, имена по оцу, надимци.
РАЗУМЕВАЊЕ, ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	<i>Борис, дай мне, пожалуйста, книгу. Пожалуйста. Вот, возьми! Спасибо. Не за что. Дай/те мне ручку, пожалуйста! Осторожно! Там опасно! Слушай! Слушай/те внимательно! Не разговаривай/те! Тихо! Смотри/те! Посмотри/те! Не кричи/те! Открой/те, закрой/те учебник/и, дверь, тетрадь, окно, учебник! Скажи/те, где твой/ваш дом? Не смейся/смейтесь! Покажи/те на карте столицу Сербии! Переведи/те следующие предложения! Заходи! Встань/те! Садись! Ответь/те на вопросы! Повтори/те за мной! Положи ручку на стол! Раскрась! Иди сюда! Позвони мне, пожалуйста! Напиши! Нарисуй! Не забудь/те! Будьте добры! Любите друг друга! Приятного аппетита! Передай/те привет Лене!</i> Заповедни начин другог лица јединине и множине. Модалне речи (<i>пожалуйста, спасибо</i>). (Интер)културни садржаји: Поштовање основних правила учтивости.

ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>Давай/еу поједом на екскурсио! Поједом! Давай/те појдѐм в парк! Појдѐм! Зайдѐм в ресторан пообедать! Давай/те игратъ в футбол/в жмурки/в прятки! Давайте поговорим! Давайте начнѐм! Тихо! Пошли! Готовы? Я не готов. Давайте петь! Давайте споѐм песенку! Я не могу, у меня грипп/ангина. Можешь (ли) ты танцевать вместе с нами? К сожалению не могу. Я хочу пригласить вас в гости! Давай вместе делать уроки! Юра, давай кататься на роликах! Давай! У меня день рождения, приходи ко мне! Извини, к сожалению не могу. Ничего! Хорошо!</i> Заповедни начин – 1. лице множине; 2. лице једине и множине. Рекције глагола <i>игратъ</i> (во что, на чѐм) <i>кататься</i> (на чѐм). Конструкције за изражавање посесивности: у + ген. личних заменица и именица (у меня, у тебя, у неѐ, у него у нас, у вас, у них; у Ивана, у Ирины). Упитне реченице без упитних речи (с речцом <i>ли</i>). (Интер)културни садржаји: Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>Будьте добры/любезны. Я прошу вас/тебя ответить на вопрос. Можно? Нет, нельзя. Вы могли бы это сделать? Не можете/можешь ли вы/ты это сделать? Я тебя очень прошу и даю честное слово, что... Спасибо. Большое/огромное спасибо. Ничего. Не за что. Спасибо от всей души/от всего сердца. Спасибо брату, что не оставил меня. Благодарю вас. Позвольте мне подарить Вам... Вы очень любезны. Я рад/рада, что вы пришли к нам. Извините, можно мне спросить/узнать/задать/попросить/выяснить/получить... Извините/простите за опоздание. Ничего. Заходи. Извини, можно взять твою ручку? Да, конечно. Нет, мне ручка нужна. Да, пожалуйста. Простите, я не хотел/а. Мне жаль. Мне стыдно. Ладно, не переживай.</i> Рекција глагола <i>благодарить</i> (кого за что). Предикатив <i>можно, жаль, нельзя, стыдно...</i> Инфинитив. Заповедни начин <i>фреквентних</i> глагола. Упитни искази без упитне речи. Интонација. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ И ОПИСИВАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈ НИХ ДОГАЂАЈА	<i>Поздравляю вас/тебя с праздником! Я желаю вам/тебе здоровья, счастья, успехов... С днѐм рождения! Поздравляю от души! Желаю тебе счастья! С Масленицей! Пусть Масленица дарит вам добро! С Новым годом! Пусть Новый год приносит только счастье! С Новым счастьем! С Рождеством! С Новым годом и Рождеством! С Днѐм защитника отечества! С Восьмым марта! Это подарок для тебя. Спасибо! Счастливо! Удачи! Всего хорошего!</i> Глаголи <i>поздравлять</i> и <i>желать</i>. Садашње време <i>фреквентних</i> глагола. Заповедни начин трећег лица једине и множине употребом речце <i>пусть</i> или <i>пускай</i>. Редни бројеви 1–30 (рецептивно). (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>Кто это? Это мой друг Борис. Он высокий, а я низкий. У него короткие, светлые волосы, а у меня длинные и тѐмные. На нѐм футболка и джинсы. Футболка красного цвета. Это моя подруга Наташа. У неѐ большие, синие глаза. Она красивая девочка. Откуда она приехала? Из какой страны, из какого города? Она приехала из Сербии, из Белграда. Белград – столица Сербии. А он? Он из России, из Москвы. Москва большой, красивый город. Кто на этой фотографии? Это Новак Джокович, сербский теннисист, первая ракетка мира. Кто написал „Сказку о рыбаке и рыбке"? Русский поэт Александр Сергеевич Пушкин. Что это? Это ручка. Это ручки. Какого цвета? Зелѐного. Это мой дом. Он маленький. Это моя комната. Она небольшая и светлая. Какая у вас сегодня погода? У нас хорошая погода. Светит солнце. На улице тепло. На улице холодно. Идѐт снег.</i> Упитне заменице и прилози. Показне заменице и заменички прилози. Придеви. Род, број и слагање с именицама. Антоними. Множина именица. Конструкције за изражавање посесивности: у+ген. личних заменица и именица (у меня, у тебя, у неѐ, у него у нас, у вас, у них; у Саши, у Маши). Присвојне заменице: <i>мой, твой; наш, ваш</i>. Непроменљиве заменице за изражавање припадности трећем лицу: <i>его, еѐ; их</i>. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, историје; градови Србије и Русије.

ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>Что с тобой? Мне плохо. Я плохо себя чувствую. У меня болит зуб. Почему ты мне не сказала об этом? Я очень на тебя сержусь. Как я рад (рада), что ты здесь! Как я рад (рада) за тебя! Спасибо. Не волнуйся! Всё будет хорошо! Не расстраивайся!</i> Безличне реченице. Заповедни начин (друго лице јединине и множине). (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	<i>Наша школа находится напротив больницы. Где твой класс? На первом (втором) этаже. Рядом с актовым залом. В школе есть столовая? Есть, на первом этаже. Где библиотека? Идите прямо, вторая дверь слева – это библиотека. На какой улице твой дом? На улице Лермонтова, дом 2. Я живу в одноэтажном доме. За моим домом – красивый сад. Где мой пенал? Он упал под стол. Посмотри, вон там, под столом. Извините, как пройти к театру? Идите прямо, потом поверните направо. С левой стороны здание театра.</i> Предлошко-падежне конструкције за изражавање просторних односа (в икафу, под столом, на стуле...). Садашње време фреквентних глагола. Употреба глагола <i>стоять</i> и <i>лежать</i>. Упитни прилози за место и правац: <i>где, куда</i>. Прилози за место и правац: <i>там, здесь, туда, сюда, направо, налево, прямо, слева, справа</i>. Глаголи кретања (рецептивно): <i>идти/ходить; ехать/ездить</i>. (Интер)културни садржаји: Култура становања: село, град.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>Какое сегодня число? 3-е марта. Какого числа День учителя? 5-го октября. Который час? Сколько времени? Пять минут десятого. Во сколько начинается четвёртый урок? Начинается в 5 часов, заканчивается без пятнадцати 6. Когда ты встаёшь? Когда хожу в школу, я встаю в полвосьмого. В полдевятого начинается первый урок. После второго урока у нас большая перемена – пятнадцать минут. После школы я хожу на тренировку по баскетболу. Тренировка начинается в 3 часа. Первое полугодие начинается в сентябре, заканчивается в январе. 23-го февраля отмечаем День защитника отечества. Мой любимый праздник – Пасха. В этом году Пасха будет в апреле. Мне пора, тренировка начинается через 10 минут.</i> Садашње време повратних глагола (<i>начинается, заканчивается</i>). Безличне реченице. Основни бројеви 1–100. Редни бројеви 1–30 (рецептивно). Време по часовнику (рецептивно). Предикатив: <i>пора</i> Слагање именице <i>час</i> с бројевима до 12. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању/изговору датума; конвенције у саопштавању времена; радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	<i>У кого есть домашнее задание? У меня нет домашнего задания, я забыл/забыла сделать его, к сожалению. Что сегодня у тебя на обед? У меня сегодня шницель и картофель-фри. Чьи это сумки? Твои? Нет, это сумки моего брата. Он уезжает на море.</i> Присвојни придеви и заменице. Упитно-присвојна заменица: <i>чей, чья, чьё, чьи</i>. Конструкције <i>у + ген.</i> за изражавање посесивности (<i>у меня, у тебя, у неё...</i>) <i>есть/нет</i>. Упитни искази с упитном речју. Интонација. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА, ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	<i>Как называется твоя любимая сказка? Моя любимая сказка – Конёк горбунёк. Ты любишь мультфильмы? Да, очень. А комиксы любишь? Нет, не очень. Комиксы мне не нравятся. У тебя есть любимая книга? Да, мне очень понравилась книга „Обратная сторона луны“, это моя любимая книга. Моё любимое место в Белграде – Калемегдан. А твоё? Мне нравится Улица Князя Михаила, люблю гулять по ней. Ты любишь танцевать? Нет, не очень. Я обожаю баскетбол. Три раза в неделю хожу на тренировки.</i> Безличне реченице. <i>Мне нравится.../Мне не нравится...</i> Негација (<i>нет</i> и <i>не</i>). Садашње време глагола <i>любить</i>. (Интер)културни садржаји: Интересовања, хобији, храна, пиће.

ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Что делают твои друзья? Максим помогает Ире сделать домашнее задание. Петя разговаривает по мобильному телефону. Почему Наташа плачет? Не знаю. Ты шутишь? Нет, не шучу. Что ты делаешь? Я пишу новогоднюю открытку своему двоюродному брату. Сегодня у меня день рождения. У меня большой торт и много подарков.Сегодня вечером у меня вечеринка. Обычно у нас на обед бульон, картошка и мясо. Что у тебя сегодня на обед? Сегодня у нас обед готовит папа. Мы с сестрой ему помогаем. Как я рад! Сегодня мой любимый праздник! День защитника отечества. Мой дедушка живёт в деревне недалеко от Москвы. У него деревянный дом. Садашње време фреквентних глагола. Упитне реченице с упитним речима. Упитне реченице без упитних речи. Интонација. (Интер)културни садржаји: Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; обичаји и начин живљења људи.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	Сегодня мой первый день в новой школе. Сентябрь – девятый месяц в году. Мы живём в двадцать первом веке. Сколько у вас предметов в школе? У меня девять предметов. Вторник – второй день недели. Сколько тебе лет? Мне 13 лет. А твоему брату? Брату 8 лет. Какой у тебя рост? Метр пятьдесят. Дайте мне, пожалуйста килограмм яблок. Сколько с меня? 50 рублей. Извините, сколько стоит тетрадь? 30 рублей. Основни бројеви до 100. Редни бројеви 1–30 (рецептивно). (Интер)културни садржаји: Друштвено окружење, валута.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	Salut! Bonjour, ça va? Oui, ça va, merci! Et toi? Ça va (très) bien, merci!/Très bien, merci! Pas mal, merci! Ça va mal! Pas si bien./Pas (très) bien. Comme ci, comme ça. Comment vas-tu? Comment allez-vous? Je vais bien, merci./Je ne vais pas bien. Désolé. Bonjour, Monsieur/Madame. Bonsoir! Bonne nuit! Dors/Dormez bien! A plus tard! A tout de suite! A demain! A lundi! A la prochaine! Au revoir, Madame. Bon week-end! Bonne journée! Bonne soirée! Bonnes vacances! Amuse-toi bien! Amuse-vous bien! Bon voyage! Merci, à toi aussi. Питање интонацијом. Узвична реченица. Глагол <i>aller</i>. Императив. Придев (<i>bon/bonne</i>), једнина, множина. Инверзија у устаљеним изразима. (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Salut, je suis Milica. Et toi? Quel est ton nom? Je m'appelle Manon. Tu as quel âge? J'ai dix ans, je suis en quatrième. Tu viens de France? Quelle est ta nationalité? Je suis Belge. Tu as des frères ou des sœurs? Oui, j'ai un frère et une sœur. Ils s'appellent comment? Ils s'appellent Gabriel et Emma./Non, je suis fille/fils unique. Quel âge a ton frère? Il a 16 ans. Et ta sœur? Elle est petite. Elle a 3 ans. Qui sont les enfants sur cette photo? Ce sont mes cousins et mes cousines. Ils habitent en France. Voilà Michel, mon meilleur ami. Il est mon voisin aussi. Son père est Belge et sa mère est Française. Comment épeler son prénom? m-i-c-h-e-l Tu habites où? Tu habites (dans) une maison ou un appartement? Quelle est ton adresse? J'habite à Bruxelles, en Belgique, 32, rue des Princes. J'habite dans un appartement avec mes parents. Quelle est la profession de tes parents? Ma mère est dentiste et mon père est architecte. J'ai un chien. Il s'appelle Bob. Le lundi, je fais du tennis et le jeudi, je fais du piano. Quel est ton numéro de téléphone/portable? 06 45 65 75 85 95 Quelle est ton adresse e-mail? manon.be@belgique.com (manon point b-e arobase belgique point com) Ненаглашене личне заменице у функцији субјекта. Присвојни придеви (<i>mon/ma, ton/ta</i>). Упитне речи (<i>comment, qui, où, quel/quelle</i>). Основни бројеви 0–100. Редни бројеви: 1–10 Презент глагола <i>avoir, être, venir</i> и глагола прве групе, рачунајући и повратне (<i>s'appeler</i>). Презентативи (<i>c'est, ce sont, voilà</i>). Предлози: <i>de, à, en</i>. Изостављање члана: <i>être</i> + професија. Одређени члан испред дана у недељи – понављање радње. Алфабет.

РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	<i>Debout! Mets-toi/Mettez-vous debout! Assieds-toi!/Asseyez-vous, s'il te/vous plaît! Écoute et réponds/mime! Ouvre/Ouvrez vos livres à la page 28! Lis/Lisez à voix haute! Ecris/Ecrivez les réponses! Entourez/Cochez la bonne réponse. Dites vrai ou faux! Donne le bon numéro! C'est le tour à qui? A moi/à lui/à elle/à Marko./C'est mon tour/C'est le tour de Marko. Trouvez la bonne image! Choisis un copain/une copine! Joue avec ton voisin ou ta voisine! Dessinez/écrivez sur votre cahier!</i> <i>Chantons ensemble! Prends une photo de ta classe!</i> <i>Complétez les phrases/le dialogue/la description.</i> <i>Décris ta famille/ta maison/ton appartement/ta chambre.</i> <i>Préparez-vous! Entre! Sors! Attends/Attendez!</i> <i>Attention! Fais/Faites attention! Dépêche-toi! On est en retard!</i> <i>Ouvre la fenêtre, s'il te plaît.</i> <i>Silence, s'il vous plaît.</i> <i>Ferme la porte, s'il te plaît.</i> Императив фреквентних глагола. Заменица <i>on</i>. Присвојни придеви (<i>ton, ta, votre</i>). Предлози: <i>de, à</i>. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних правила учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>On va ensemble à la cantine? Volontiers.</i> <i>Tu peux venir chez moi ce soir? Désolé, je ne peux pas. Je n'ai pas de temps libre.</i> <i>Tu veux jouer au basket avec nous? Oui, j'adore le basket!!/Je ne peux pas, je suis fatiguée.</i> <i>On joue à cache-cache? Non, je déteste ce jeu.</i> <i>Tu veux faire du vélo avec nous? Quelle bonne idée!</i> <i>Viens/Venez jouer avec nous! J'arrive.</i> <i>On pourrait acheter un cadeau pour Paul. C'est son anniversaire demain. Oui, bonne idée.</i> <i>On y va? Oui, ça va.</i> Питање интонацијом. Негација (<i>ne/n'... pas</i>). Презент глагола <i>pouvoir, vouloir, aller</i> и глагола прве групе. Императив фреквентних глагола. Заменица <i>on</i>. Презент кондиционала глагола <i>pouvoir</i>. Узвична реченица: <i>quel, quelle</i> (Интер)културни садржаји: Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>Est-ce que je peux avoir un sandwich, s'il vous plaît?</i> <i>Voilà. Merci, Madame! Je t'en prie.</i> <i>Je voudrais lire le dialogue. Je voudrais répondre aux questions.</i> <i>Vous pouvez écrire au tableau, s'il vous plaît?</i> <i>Est-ce que vous pouvez répéter, s'il vous plaît?</i> <i>Tu peux me prêter un crayon, s'il te plaît?</i> <i>Est-ce que tu peux me prêter ta gomme, s'il te plaît?</i> <i>Oui, bien sûr. Voilà. Merci beaucoup.</i> <i>Est-ce que vous pouvez parler plus fort, s'il vous plaît?</i> <i>Est-ce que je peux sortir, s'il vous plaît?</i> <i>Tu peux m'aider? Vous pouvez m'aider? Bien sûr!</i> <i>Excuse-moi, je ne peux pas venir chez toi ce soir.</i> <i>Excusez-moi, je ne peux pas participer à ce concours.</i> <i>Pardon!</i> Питање са <i>est-ce que</i>. Питање интонацијом. Императив фреквентних глагола. Конструкција са инфинитивом : <i>pouvoir</i> + инфинитив. Кондиционал учтивости (<i>je voudrais...</i>). (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ОПИСИВАЊЕ И ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	<i>Demain, c'est le 6 avril, c'est mon anniversaire. Bon anniversaire, chère Sarah!</i> <i>Bienvenus! Bonne fête, maman! Merci beaucoup, à toi/à vous aussi! Félicitations!</i> <i>Qu'est-ce que tu fais pour ton anniversaire? J'organise une fête pour mes amis./J'invite mes amis au cinéma.</i> <i>A l'école, nous célébrons la fête de Saint Sava.</i> <i>A la maison, nous fêtons le Nouvel An le 31 décembre. Nous décorons un sapin. Les parents achètent des cadeaux pour les enfants.</i> <i>Bonne année! Joyeux Noël!</i> <i>Joyeuses Pâques!</i> Узвична реченица. Презент глагола прве групе. Придеви (<i>bon/bonne, cher/chère</i>). Присвојни придеви (<i>ma, mon, mes</i>). Предлози: <i>à</i>. Одређени члан испред датума. (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начини обележавања/прославе.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>Zaz est une chanteuse française. C'est ma chanteuse préférée.</i> <i>Astérix est une série de BD française et un personnage de fiction. Astérix est intelligent et courageux.</i> <i>Le drapeau bleu, blanc, rouge est le symbole de la France.</i> <i>C'est la photo de ma famille. C'est mon père. Il a les cheveux noirs et les yeux bleus. C'est ma mère. Elle est blonde et elle porte des lunettes. C'est ma petite sœur. Elle est mignonne. Sur cette photo, elle porte une jolie robe rouge. Ils sont très gentils. J'aime ma famille.</i> <i>Paul a un petit chat gris. Il s'appelle Coco. Il est curieux et il aime jouer avec les enfants.</i> <i>Dans ma maison, il y a une petite cuisine, une grande salle de séjour, des toilettes et trois chambres.</i> Презент глагола <i>avoir, être, faire</i> и глагола прве групе. Присвојни придеви (<i>mon/ma, ton/ta, son/sa</i>). Најфреквентнији описни придеви. Множина именица и придева. Презентативи (<i>c'est, ce sont, il y a</i>). (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, националне историје; престонице земаља француског говорног подручја; препознатљива обележја земаља француског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>Je voudrais aller au concert avec mes amis samedi soir.</i> <i>J'ai faim, je voudrais manger. Je prends un croissant.</i> <i>J'ai froid, je mets mon pull.</i> <i>J'ai chaud et j'ai soif.</i> <i>J'ai sommeil. Je me couche tôt ce soir.</i> <i>Qu'est-ce qu'il y a? Il est triste? Il ne peut pas aller au concert.</i> <i>Tu as peur des loups? Non, je n'ai pas peur.</i> <i>Je voyage en France cet été. Je suis très contente.</i> Презент фреквентних глагола, рачунајући и повратне (<i>se coucher</i>). Презент глагола <i>avoir, être</i>. Кондиционал учтивости (<i>je voudrais</i> + инфинитив). Негација (<i>ne/n'... pas</i>). (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ/ОКРУЖЕЊУ	<i>Les enfants jouent dans le parc. Ton ami n'est pas là. Il est devant l'école.</i> <i>Où est le cinéma, s'il vous plaît? Vous devez aller tout droit, puis tournez à gauche. Le cinéma est derrière la poste. La poste est en face de l'école Victor Hugo.</i> <i>La bibliothèque est au premier étage. C'est la troisième porte à droite.</i> <i>Où est maman? Elle est au bureau.</i> <i>Ils habitent au centre de Lyon. Le musée du Louvre se trouve à Paris.</i> <i>La Provence se trouve dans le sud de la France.</i> <i>La Belgique se trouve au nord de la France.</i> Предлози: <i>dans, à, devant, derrière, en face de, à gauche, à droite...</i> Презент глагола прве групе. Конструкција са инфинитивом: <i>devoir</i> + инфинитив. Одређени члан; неодређени члан. Стране света. Упитне речи: <i>où</i>. Редни бројеви 1–10 (Интер)културни садржаји: Препознатљива обележја земаља француског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>Quel jour sommes-nous? C'est samedi.</i> <i>Quelle date sommes-nous aujourd'hui? Nous sommes le 5 mars 2019.</i> <i>Quelle heure est-il? Il est quatre heures. Il est six heures et demie.</i> <i>Il y a un match de basket ce soir. Il commence à 19 heures.</i> <i>Je me réveille à 7:10. Je m'habille et je prends mon petit déjeuner à 7 heures et demie. Mes cours commencent à 8 heures. Je déjeune à midi.</i> <i>Je fais mes devoirs et je joue avec notre chien l'après-midi. Le soir, je regarde souvent des films avec mes parents.</i> <i>Quel temps fait-il aujourd'hui?</i> <i>Il fait beau/chaud/froid. Il pleut. Il neige. Il y a du soleil/du vent.</i> Презент фреквентних глагола. Упитна реченица: <i>quel, quelle</i>. Присвојни придеви (<i>mon/ma, ton/ta, son/sa</i>). Предлози: (<i>à, devant, en face de...</i>) Сати. Дани у недељи. Месеци у години. Основни бројеви до 60. Везници: <i>et</i>. Презент униперсоналних глагола (<i>pleuvoir, neiger</i>). (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању/изговору датума; конвенције у саопштавању времена; радна недеља и викенд.

ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	<i>Il n'a pas de chien, il a une tortue.</i> <i>Ils ont une nouvelle voiture. Mon ami a un frère et une sœur.</i> <i>C'est le frère de Milica. Ce sont les parents de Zoran.</i> <i>Son frère s'appelle Pierre.</i> <i>Voilà le portable de David!</i> <i>A qui est ce livre? C'est à moi./C'est à elle/à lui. Ce livre est à David.</i> Презент глагола <i>avoir, être</i>. Презентативи (<i>c'est, ce sont, voilà</i>). Присвојни придеви (<i>mon/ma, ton/ta</i>). Наглашене личне заменице. Негација (<i>ne/n'... pas</i>). Предлози (<i>de, à</i>). (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА, ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	<i>On va au cinéma ce soir? D'accord? Je suis d'accord. Je ne suis pas d'accord.</i> <i>Cette chanson vous plaît? Oui, elle est jolie. Moi, je n'aime pas.</i> <i>Ce livre est (très) intéressant. Ce n'est pas intéressant.</i> <i>Tu aimes le basket? Non, je préfère le handball.</i> <i>J'adore la musique, mais je déteste le sport. Et toi?</i> <i>Quel est ton film préféré? J'adore le film „Avatar”.</i> <i>Qu'est-ce qu'elle aime faire? Elle aime dessiner et faire du roller.</i> <i>Quel joli dessin!</i> Презент фреквентних глагола. Показни детерминативи (<i>ce, cet, cette, ces</i>). Конструкција са инфинитивом (<i>j'aime dessiner</i>). Негација (<i>ne/n'... pas</i>). Упитна реченица: <i>qu'est-ce que, quel</i> Узвична реченица: <i>quel, quelle</i> Везници: <i>et, mais</i> (Интер)културни садржаји: Интересовања, хобији.
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	<i>Qu'est-ce que tu sais faire? Je sais lire et écrire en français.</i> <i>Il parle combien de langues? Il parle deux langues, l'anglais et l'espagnol. Elle sait jouer au basket? Oui, elle joue très bien.</i> <i>Qu'est-ce que tu cherches? Mon portable, je veux écrire un message à ma mère.</i> <i>Qu'est-ce que tes amis font maintenant? Sonja, Sara et Pavle jouent. Maja écoute de la musique, Nikola prépare sa présentation et Lara dessine.</i> <i>Qu'est-ce que vous mangez le matin au petit déjeuner? Je prends des céréales avec du lait et ma sœur prend du pain, du beurre et de la confiture.</i> Конструкција са инфинитивом (<i>savoir + инфинитив</i>). Презент фреквентних глагола. Партитивни члан. Негација (<i>ne/n... pas</i>). Упитне речи и конструкције (<i>combien, qu'est-ce que</i>). Предлози: (<i>jouer</i>) <i>à, (faire) de</i> (Интер)културни садржаји: Породични живот; живот у школи - наставне и ваннаставне активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	<i>Aujourd'hui, c'est le premier jour de la rentrée des classes.</i> <i>Tu as combien de cours aujourd'hui? J'ai cinq cours.</i> <i>Vous êtes combien dans la classe? Nous sommes 27. Dans ma classe, il y a 13 filles et 14 garçons.</i> <i>Mercredi est le troisième jour de la semaine.</i> <i>Quel âge a ta grand-mère? Ma grand-mère a 61 ans.</i> <i>Bonjour Madame, je voudrais acheter 2 kilos de fraises. Combien coûtent ces fraises?/Quel est le prix des fraises? (Elles coûtent) 3 euros le kilo. Ça vous fait 6 euros. Voilà. Merci. Au revoir.</i> <i>Combien coûte ce livre? 15 euros 30 centimes.</i> Основни бројеви до 100. Редни бројеви 1–10. Партитивни члан. Упитна реченица (интонација, <i>combien, quel</i>). Презентативи (<i>il y a</i>). Презент глагола <i>avoir, être, faire</i>. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању двоцифрених бројева. Поштовање основних правила учтивости. Новчане валуте у земљама француског говорног подручја и њихове ознаке.

ШПАНСКИ ЈЕЗИК	
Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	<i>¡Hola!</i> <i>¡Hola! ¿Qué tal?</i> <i>¡Hola! ¿Cómo estás? Bien, ¿y tú? Bien, gracias.</i> <i>¡Buenos días! ¡Buenas tardes! ¡Buenas noches!</i> <i>¡Hasta luego! ¡Adiós! ¡Hasta el lunes! ¡Hasta el miércoles!</i> (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.

ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	<i>Hola, soy Marcos. ¿Y tú? Soy Elena. Encantada.</i> <i>¿Cómo te llamas? ¿Cuántos años tienes? Me llamo Elena. Tengo ocho años. ¿Y tú?</i> <i>¿De dónde eres? Soy de Belgrado. ¿Dónde vives? Vivo en un edificio, en la tercera planta.</i> <i>¿Cómo se llama tu escuela? ¿En qué curso estás? Estoy en cuarto.</i> <i>¿Quién es? Es mi amigo/amiga/hermano/hermana/profesor/profesora. Se llama Jovan. ¿De dónde es? Es de Novi Sad.</i> <i>Es mi familia. Son mi papá, mi mamá y mis hermanos.</i> <i>¿Quién es el niño en la foto? Es mi hermano, se llama Manolito. Esta es mi abuelita. Tiene 70 años.</i> Личне заменице у функцији субјекта. Присвојни придеви. Показне заменице (<i>este/a, estos/as</i>). Презент глагола <i>ser</i> и <i>tener</i>. Глагол <i>llamarse</i>. Упитне речи (<i>quién, cómo, dónde, de dónde</i>), питање <i>cuántos años</i>. Основни бројеви (1–100). Редни бројеви (1–10). Алфавет. (Интер)културни садржаји: Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања и представљања у нашој земљи и земљама шпанског говорног подручја. Конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса.
РАЗУМЕВАЊЕ И ИСКАЗИВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	<i>¡Adelante!</i> <i>¿Quién falta? ¿Quién no está? Estamos todos, ¡qué bien!</i> <i>A trabajar. Empezamos con una canción.</i> <i>¿Se entiende? Muy bien.</i> <i>¿Puedes/puede repetir? Más despacio/alto, por favor.</i> <i>¡Escuchad la canción! Abrid el libro, página 38.</i> <i>Cerrad la ventana, hace frío.</i> <i>Levantaos. Sentaos. Describid la foto. Completad la oración.</i> <i>Mira/dibuja/habla con tu amigo. Coge el lápiz/la pelota.</i> <i>Cantamos juntos.</i> <i>Chicos, ¡silencio, por favor!</i> <i>¡Cuidado! Sin correr en los pasillos.</i> <i>¡Excelente! Muy bien.</i> Заповедни начин фреквентних глагола у потврдном облику за друго лице јединине и множине. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>–¿Puedes salir? –Sí./No puedo.</i> <i>–¿Jugamos al dominó/al parchís/al juego de memoria/al fútbol? ¿Vamos al patio? –Sí/vale./Buena idea.</i> <i>–Vamos al cine. –Perfecto. Vamos juntos.</i> <i>–¿Puedes venir a mi fiesta de cumpleaños? –Sí./No puedo, lo siento.</i> <i>–¿Qué quieres hacer hoy? –Podemos ir al parque. –Vale.</i> Глагол <i>poder</i> + инфинитив за изражавање позива. Глагол <i>querer</i> + инфинитив за позив на заједничку активност. Глагол <i>ir</i>. Питање интонацијом. Негација. (Интер)културни садржаји: Прикладно прихватање и одбијање позива, прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>–¿Se puede? ¿Puedo entrar? –Adelante.</i> <i>–¿Puedes repetir?/¿Puede repetir? –Sí. Claro. – Gracias./Muchas gracias.</i> <i>–¿Puedo ir al baño? –Sí, claro.</i> <i>–¿Puedo salir? –Sí./No. Perdón.</i> <i>–¿Me prestas tu lápiz? –Sí./Sí, aquí tienes.</i> <i>–¿Puedo sentarme aquí? –Sí, claro./No, es el sitio de María.</i> <i>–¿Puedo tomar un poco de agua, por favor? –Claro, aquí tienes.</i> <i>–¿Me puedes ayudar? No entiendo la tarea. –Claro. –Muchas gracias por todo/por tu ayuda.</i> Глагол <i>poder</i> за изражавање молбе (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	<i>¡Feliz cumpleaños! ¡Feliz cumple! Gracias./Muchas gracias.</i> <i>¡Felices fiestas! A ti también.</i> <i>Feliz Navidad y próspero Año Nuevo.</i> <i>Felices Pascuas.</i> <i>¡Enhorabuena por el premio! –Muchas gracias.</i> <i>¡Felicidades! Me alegro por ti.</i> <i>Querida amiga, Te deseo feliz cumpleaños y un nuevo año lleno de felicidad y amistad. Te quiere Iva</i> (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начин обележавања/прославе и честитања; игра и спорт.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>¿Quién es? Es Ivana Spanovic. Es atleta de Serbia. Es mi deportista preferida. Tiene pelo negro y largo. Mi perro se llama Chiqui. Es pequeño. Tiene las orejas grandes. Ladra mucho y a veces me enfada. Pero es mi mejor amigo. Nuestra profesora se llama Kristina. Tiene pelo corto y lleva gafas. Es muy joven y simpática. Siempre habla en español. Nikola es nuestro compañero de clase. Es muy bueno en matemática. Siempre nos ayuda con las tareas. Mi hermano es alto/bajo/mayor/menor. Practica atlética.</i> <i>¿Cómo es tu habitación? No es muy grande. Es bonita. Hay una cama y una mesa.</i> <i>¿Cómo es tu ciudad? Es grande. Hay varios parques. Son agradables...</i> Глагол <i>ser</i>. Множина именица. Најфреквентнији описни придеви: слагање у роду и броју. Презентативи (<i>hay</i>). (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности...; препознатљива обележја неких земаља шпанског говорног подручја (нпр. Шпанија, Мексико, Аргентина, Куба, Перу).
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>–Tengo hambre/sed ... –Yo también. ¿Quieres un zumo de naranja/un vaso de agua? –Sí, muchas gracias.</i> <i>–¿Quieres un bocadillo? –No, gracias, no tengo hambre./–Sí, gracias. –Buen provecho.</i> <i>–No tengo hambre/sed ... –Yo tampoco./Yo sí.</i> <i>–¿Qué frío!/Tengo frío. –¿Cierro la ventana? –Sí, gracias.</i> <i>–¿Tienes frío/calor? –No, estoy bien.</i> <i>–¿Estás bien? –No, me siento mal. –Lo siento. ¿Cómo puedo ayudarte?</i> Презент глагола <i>estar, tener</i> и <i>querer</i> у релевантним комуникативним ситуацијама. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	<i>–¿Dónde está tu mamá? –Está en el trabajo.</i> <i>–¿Dónde está Chiqui? ¿Está en casa? –No, está en el parque.</i> <i>–¿Dónde está tu cuaderno? –Está en la mesa.</i> <i>–¿Dónde está la biblioteca? –Está en el primer piso.</i> <i>Voy a casa. Estoy en la escuela.</i> <i>–Disculpe, señora. ¿Dónde está el museo? –Está cerca; coge la primera a la izquierda y ahí está, frente al parque.</i> Одређени члан. Најфреквентнији предлози (нпр. <i>a, en, sobre, debajo de, al lado de, a la izquierda, a la derecha, frente a, en la esquina</i>). <i>Ir a, estar en.</i> (Интер)културни садржаји: Култура становања.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>–¿Qué día es hoy? –Es lunes, 3 de octubre.</i> <i>–¿Qué hora es? –Es la una. Son las dos y media.</i> <i>–¿Cuando tenemos la clase de español? –Es la segunda clase, empieza a las 14:45.</i> <i>Hace buen/mal tiempo/hace calor/hace frío. Lluve. Nieva.</i> <i>En Serbia tenemos dos semestres. El primero empieza el 1 de septiembre y termina en enero. El segundo empieza en febrero y dura hasta junio.</i> Сати; дани у недељи; месеци у години. (Интер)културни садржаји: Радна недеља и викенд; школска година; временске прилике у Шпанији.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	<i>Es mi familia. Mi hermano menor se llama Pedro. Tiene 5 años. Mi hermana es mayor. Tiene 10 años. Su nombre es María.</i> <i>–¿De quién es esta guitarra? –Es de Ana.</i> <i>–¿Alguien tiene un lápiz/bolígrafo/papel blanco? –Sí, yo tengo uno./No, lo siento.</i> Присвојни придеви. Неодређени члан. Показни придев <i>este, esta, estos, estas</i>. Питање <i>de quién es/son</i>. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке; однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	<i>–¿Te gusta la música? –Claro. Me gustan Dos chelos. No me gusta...</i> <i>–Es una película aburrida. ¿A ti, te gusta? –Sí, mucho./A mí tampoco.</i> <i>–Me gusta dibujar/nadar/cantar. No me gusta dormir.</i> <i>–¿Te gustan los cómics? –No mucho, pero a mi hermano le encantan.</i> Глагол <i>gustar</i>, потврдни и одрични облик. Одређени члан с глаголом <i>gustar</i>. Лична заменица за индиректни објекат уз глаголе <i>gustar, encanta.r</i> Личне заменице <i>a mí, a ti, a él, a ella, a nosotros, a vosotros, a ellos, a ellas</i>. (Интер)културни садржаји: Интересовања, хобији и слободно време; култура исхране.

ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	<i>Escucho la música. Leo un libro de aventuras. Practico deportes. Mi mamá trabaja en una escuela... ¿Sabes español? –Sí, un poco. ¿Sabes jugar parchis? –Sí./No sé. Cada día me despierto a las siete. Desayuno y voy a escuela. Luego hago mis tareas. Por la tarde paseo a mi perro. A veces paso un rato con mis amigos en el parque.</i> Презент фреквентних глагола. Презент фреквентних повратних глагола. Глагол <i>saber</i> за изражавање способности. Прилошке одредбе <i>siempre, a veces, nunca, cada día/semana/año.</i> (Интер)културни садржаји: Породични живот; школске и ваншколске активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	<i>¿Cuántos hermanos tienes? –Tengo un hermano. ¿Cuántas personas hay en la clase? –Somos 20. ¿Cuántos años tiene tu abuela? –Tiene 70 años. –¿Me puede dar un pan/un litro de zumo de naranja/dos kilos de tomates, por favor? –¿Cuánto vale una bola de helado? –Es a 2 euros cada una.</i> Основни бројеви (1–100). Редни бројеви (1–10). Презентативи (<i>hay</i>). Глагол <i>tener</i>. (Интер)културни садржаји: Култура исхране; новчана валута у Шпанији.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења за стране језике у првом циклусу основног образовања и васпитања усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходима учења, односно активностима које ученик успешно реализује користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму наставе и учења посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно узети у обзир да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета. Садржајима у уџбенику приступа се селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упутује ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане и невербалне), формално и садржински централну позицију програма наставе и учења заузимају управо *комуникативне функције*. На основу комуникативних функција дефинисане су *језичке активности* помоћу којих се оне могу остварити, а које, од четвртог разреда, укључују усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста, интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери језичких садржаја, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни

приказ постепено води наставника од исхода и комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње;

- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације;

- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

- са циљем да се унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива на социјалној интеракцији у учионици и ван ње, и спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом и без детаљних граматичких објашњења, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

- поимање програма као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности;

- наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја;

- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

- наставни материјали представљају један од извора активности и треба да буду праћени употребом додатних аутентичних материјала;

- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (планирање, запажање, анализа, вредновање, закључивање итд.);

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на nižем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуализацију као средство семантизације.

Технике/активности

Током часа препоручује се динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноя, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селекувати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације, увођење нове језичке грађе или пак утврђивање).

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.

Заједничко прављење илустрованих материјала (планирање различитих активности, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

На избор стратегија за унапређивање и увежбавање језичких вештина у настави страног језика у четвртој разреди основне школе утичу, пре свега, психолошки и когнитивни фактори, карактеристични за наведени узрастни период. У првом и другом разреду учење страног језика било је аудио-вербалног карактера, засновано на имитацији и репродукцији онога што ученици чују од наставника (или са аудио записа). Од четвртог разреда се уводе активности које омогућавају веће когнитивно укључивање ученика. Ученик на овом узрасту страни језик користи у комуникацији и у ситуацијама које су блиске његовим интересовањима, показујући креативност, оригиналност у одговорима, активан однос према наставним садржајима. Одабиром одговарајућих стратегија за унапређивање и увежбавање језичких вештина осигурава се континуитет у развијању вишејезичности и достизању виших нивоа језичке компетенције релевантних за даље школовање, живот и рад.

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких активности у комуникативним ситуацијама, важно је да се оне у настави страних језика континуирано и истовремено увежбавају. Настава страног језика у четвртој разреди основне школе подражава индуктивно усвајање граматичких и лексичких садржаја, како у усменом, тако и у писаном контексту. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем учења страног језика.

Ученици су већ навикли да сва упутства у настави која се често понављају буду на страном језику. Сложенија упутства, нарочито она за која наставник процени да су тежа за разумевање, могу се у почетку давати паралелно на страном и на матерњем језику. Принцип очигледности треба да буде широко заступљен на овом узрасту. За најважније комуникативне садржаје препоручује се учестало понављање ради лакшег и бржег меморисања и стицања поуздања за самостално коришћење језика. У том смислу, пожељне су вежбе говорне продукције с варијацијама модела у којима се

мењају и комбинују лексички и граматички садржаји уз постепено усложњавање. Подстицање интеракције с другим ученицима реализује се као вид медијације и укључује давање једноставнијих упутстава на страном језику (нпр. *питај друга или другарицу; одговори на питања друга/другарице*).

Ученици се оспособљавају за комуникативне функције наведене у програму за дати ниво учења, при чему предложени језички садржаји служе као препорука и могу бити замењени сличним садржајима или проширивани у складу са расположивим наставним материјалом, као и потребама и интересовањима ученика.

Неопходно је приликом пажљивог планирања наставе увек имати у виду узраст ученика и њихове индивидуалне карактеристике. Неки ученици су интровертни, неки екстровертни, уче различитом брзином и на различите начине – свим чулима, имају различите потребе и интересовања. Упутно је да час почне неком кратком игром загревања која би позитивно утицала на развијање способности пажње, концентрације и памћења, као и да се активности смењују одговарајућим логичним редоследом и да трају од пет до 15 минута.

ПРЕЗЕНТОВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ САДРЖАЈА

С обзиром на различите стилове учења, разноврсност активности кључна је реч за презентовање нове лексичке грађе. Важно је да уважавамо предзнања ученика, јер нам она могу бити добра основа за рад и лакше разумевање теме.

Визуелна наставна средства идеална су за увођење и увежбавање вокабулара.

Пантомима (као врста драмских техника), као и метода потпуног физичког одговора, веома су омиљене и ефикасне, не само на овом узрасту већ и касније. Нарочито су погодне за ученике кинестетичког стила учења (превођење изговорене речи у покрет и обрнуто). Ове технике су погодне за увођење и увежбавање свих врста речи.

Одговарајући контекст (приче у сликама, песме, игре и сл.) битна је претпоставка успешног усвајања вокабулара, као и језика уопште. Усвајање лексике биће утолико ефикасније уколико се остварује у јасном ситуационом контексту. Треба водити рачуна о примереном лексичком минимуму током једног школског часа.

Дијалогски модели веома су ефикасни за развијање говора. Овладавање дијалогом се почиње од једноставније упитно-одговорне форме. Добро организован дијалог представља снажан подстицај за учење и напредовање, нарочито ако се има у виду да се учење страног језика одвија изван аутентичне говорне средине. Наравно, потребно је обезбедити одговарајући контекст, симулирати ситуацију која би одговарала аутентичној говорној средини, и која ће и стидљивијим ученицима омогућити да се охрабре и проговоре. Дидактичке игре попут „У продавници”, „У библиотеци” и сл. представљају стимулативно средство за извођење динамичких, језичких и комуникативних вежби.

Пројектне активности повећавају мотивацију јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају” његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:

- ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);

- ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;

- сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе” те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;

- одговарају свим стилевима учења – визуелни виде, ауди-
тивни чују, кинестетички се изражавају кроз покрет;
- подижу мотивацију и самопоуздање;
- оријентисане су на ученика – наставник има мање доми-
нантну улогу;
- развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скичева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

Код увежбавања **читања** на овом узрасту препоручује се гла-
сно читање текстуалних врста дијалогског карактера које је блиско
говору и представља ефикасно средство за развијање опште језич-
ке компетенције. Наративне текстуалне врсте захтевају читање у
себи, чији је циљ издвајање информација из прочитаног текста. У
циљу развоја разумевања прочитаног текста могу се применити и
различите стратегије и технике усвајање и проширивање лексике
коришћењем конвенционалних и електронских дидактичких сред-
става.

Писање је тесно повезано са говором. За увежбавање писа-
ња могу се користити различите фонетско-ортографске игре (нпр.
на задато слово ученици пишу што више речи); ортографске игре
(нпр.: исписивање речи са изостављеним самогласницима/сугла-
сницима, где ученици имају задатак да попуне празна места и пра-
вилно напишу задате речи; наставник изговори једну реч, а учени-
ци добијају задатак да напишу што више речи које почињу сваким
словом речи коју је изговорио наставник); игре за развој писања
(*Погоди реч!* – ученицима се даје текст на познату тему у коме не-
достају неке речи, а њихов задатак је да се досете које речи треба
уметнути, при чему се уписивање може обављати и појединачно и
групно).

Социокултурна компетенција, као скуп знања о свету уоп-
ште, сличностима и разликама између културних и комуникатив-
них модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница
чији се језик учи у учењу страног језика је веома значајна јер су та
знања потребна за компетентну, успешну комуникацију у конкрет-
ним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља *ин-
теркултурна компетенција*, која подразумева развој свести о дру-
гом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика
између средина, односно говорних заједница, у којима се ученик
креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање то-
леранције и позитивног става према индивидуалним и колектив-
ним карактеристикама говорника других језика, припадника дру-
гих култура које се у мањој или већој мери разликују од његове
сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја
на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних
песам и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз
јачање свести о вредности различитих култура и развијање спо-
собности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени
културни модел понашања и веровања.

Граматички садржаји се на овом узрастном нивоу не обрађу-
ју експлицитно. **Граматичке појаве треба посматрати са функ-
ционалног аспекта** (примењујући елементе граматике који су
неопходни за успешно остваривање комуникативне функције). У
процесу наставе страног језика треба тежити томе да се граматика
усваја путем језичких активности слушања и говора, према јасно

утврђеним циљевима, исходима и стандардима наставе страних
језика.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуника-
тивне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са ста-
тусом језика и годином учења.

За ученике који у редовној настави теже савладавају дело-
ве програма, организује се **допунска настава**. Наставник треба
благовремено да уочи све недостатке у знању ученика и предузме
мере **допунског објашњавања**, кориговања грешака и увежбава-
ња како би сви ученици постигли задовољавајући успех и оствари-
ли програмом дефинисане резултате учења.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остварива-
ња и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано
прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и
учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао на-
ставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом
нивоа знања ученика на почетку школске године како би настав-
ници могли да планирају и наставни процес и процес праћења и
вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се
реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код
формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика
различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалу-
ација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним
оцењивањем прецизније се процењује оствареност исхода или
стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугоди-
шта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није
само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада
и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса
мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања
ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које
се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу
јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом про-
цеса наставе и учења, а не изолованим активностима које ствара-
ју стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа.
Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање
ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе.
Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напре-
довањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи
који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој
слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних
компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи
рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елеме-
ната као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писа-
ње), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, ангажо-
ваност и залагање у раду на часу и ван њега. Приликом оцењивања
и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду
познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологи-
јом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним
часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква
правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогу-
ћавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и
квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик
– наставник, као и ученик – ученик.

Назив предмета

МАТЕМАТИКА

Циљ

Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

Разред

Четврти

Годишњи фонд часова

180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– прочита, запише и упореди природне бројеве и прикаже их на бројевној правој; – одреди месну вредност цифре; – изврши четири основне рачунске операције у скупу N_0; – састави израз, израчуна вредност бројевног израза и примени својства рачунских операција; – реши једначине и неједначине и провери тачност решења; – реши проблемски задатак користећи бројевни израз, једначину или неједначину; – процени вредност израза са једном рачунском операцијом; – одреди вишеструке декадне јединице најближе датом броју; – прочита и запише разломке облика $\frac{m}{n}$ ($m, n \leq 10$); – упореди разломке облика $\frac{m}{n}$ са једнаким бројоцима или именицима; – сабере и одузме разломке са једнаким именицима; – запише резултат мерења дужине децималним бројем са највише две децимале; – сабере и одузме децималне бројеве са највише две децимале; – чита, користи и представља податке у табелама или графичким дијаграмима; – формира низ на основу упутства; – реши задатак применом различитих начина представљања проблема; – именује елементе и опише особине квадрата и коцке; – црта мреже и прави моделе квадрата и коцке; – препозна сликовну представу изгледа тела посматраног са различитих страна; – прочита, упореди и претвори јединице за мерење површине и запремине; – израчуна површину квадрата и правоугаоника; – израчуна површину и запремину квадрата и коцке; – реши проблемске задатке у контексту мерења.	БРОЈЕВИ	Скуп природних бројева са нулом. Декадни систем записивања бројева. Месна вредност цифре. Својства скупа природних бројева. Сабирање и одузимање (писмени поступак). Множење и дељење (писмени поступак). Својства рачунских операција (изражена формулама). Изрази са више операција (бројевни изрази и изрази са променљивом). Једначине и неједначине у скупу N_0. Разломци облика $\frac{m}{n}$ ($m, n \leq 10$). Упоредивање разломака са једнаким бројоцима. Једнакост разломака. Сабирање и одузимање разломака са једнаким именицима. Децимални запис броја са две децимале. Сабирање и одузимање децималних бројева.
	ГЕОМЕТРИЈА	Квадар и коцка. Мерење површине ($m^2, dm^2, cm^2, mm^2, km^2, ha, a$). Површина квадрата и правоугаоника. Површина квадрата и коцке. Мерење запремине (m^3, dm^3, cm^3, mm^3). Запремина квадрата и коцке.
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	

Кључни појмови садржаја: природни бројеви, декадни систем, својства операција, израз, једначине и неједначине, разломци, децимални запис броја, коцка, квадар, површина и запремина.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Бројеви (132; 42 + 90)

Геометрија (12; 4 + 8)

Мерење и мере (28; 9 + 19)

Напомена: за реализацију четири писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је осам часова.

Предложени редослед реализације тема:

1. Бројеви – први део (рачунске операције);
2. Мерење и мере – први део (површина квадрата и правоугаоника);
3. Бројеви – други део (једначине и неједначине);
4. Геометрија;
5. Бројеви – трећи део (разломци и децимални бројеви);
6. Мерење и мере – други део (површина и запремина квадрата и коцке).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разно-

врсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука.

Исходи представљају основ за избор наставних садржаја, доприносе и лакшем избору наставних стратегија, метода и поступака, чиме се олакшава дидактичко-методичко креирање процеса поучавања и учења. Достицањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

1. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици достигну исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже достићи, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само ка достизању појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика и настојати да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игре активности, као и употреба едукативних софтверских алата у функцији сазнавања и учења, могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају математичко мишљење у контексту играликих активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игралике активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Бројеви

У четвртм разреду проширује се блок бројева на коме се ради, упознавањем природних бројева већих од 1.000 и формирањем појма скупа природних бројева N и скупа природних бројева са нулом N_0 . Упознају се својства скупа N_0 : уређеност, кардиналност, ограниченост са леве стране као и својства рачунских операција (замена места сабирака, здруживање сабирака, замена места чинилаца, 0 као сабирак, 1 као чинилац, множење збира и разлике бројем, сталност збира и разлике). Бројеви се представљају у декадном запису као зборови вишеструких декадних јединица ($4\,321 = 4\,000 + 300 + 20 + 1$) или збира производа једноцифрених бројева и декадних јединица ($4\,321 = 4 \cdot 1\,000 + 3 \cdot 100 + 2 \cdot 10 + 1 \cdot 1$). Одређује се месна вредност цифре у броју. Поступни развој појма броја подстиче се визуелним представљањем бројева на бројевној правој као и активностима одређивања најближе (вишеструке) декадне јединице.

Знања о рачунским операцијама даље се проширују писменим поступцима сабирања и одузимања, множења и дељења у скуп природних бројева, упознавањем поступака прво уз помоћ таблица месних вредности, а затим скраћеним поступцима са потписивањем. При увежбавању техника рачунања са вишеструким бројевима треба водити рачуна о сврсисходности захтева и могућностима примене знања у реалним ситуацијама. Препоручљиво је да се брзина и сигурност у израчунавању збира и разлике бројева увежбава на примерима у блоку бројева до 1 000 000, а производа и количника на примерима множења, односно дељења (са и без остатка) највише двоцифреним бројем. Негује се и развија навика процењивања вредности израза и провере тачности рачуна. Ученике треба упутити да проверу тачности могу радити и калкулатором као и да могу користити апликације да би увежали технике рачунања.

Утврђују се својства операција која се изражавају реторички и симболички (формулама). Кроз примере ученицима се указује на функционалну примену својстава операција при рачунању.

Поред утврђивања способности израчунавања вредности простих и сложених бројевних израза, код ученика се развија способност састављања бројевних израза и израза са променљивом на основу инструкција или математичког моделовања проблемске ситуације. Подразумева се познавање математичких термина (сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика, чинилац, дељеник, девилац, количник).

Решавају се просте и сложене једначине ($a \times x \pm b = c$, $a - b \times x = c$, $x : a \pm b = c$, $a - x : b = c$, $a : x \pm b = c$, $a - b : x = c$, $a \times (x \pm b) = c$, $a \times (b - x) = c$, $(x \pm b) : a = c$, $(a - x) : b = c$, $a : (x \pm b) = c$, $a : (b - x) = c$) и просте неједначине (у којима су релацијски знаци $<$, $>$, $\leq$ или $\geq$) са решењима из скупа N_0 . Решавање једначина заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. Ученици се упућују да утврде вредности које би могла имати непозната у неједначини и у том скупу утврђује се за које вредности непознате се добија тачна неједнакост. Решавање неједначина заснива се на таблицама или на решавању одговарајућих једначина и познавања функционалне зависности резултата рачунских операција од њених компонената. Решења се записују уз коришћење симбола $!$, $\{$ и $\}$. Разматрају се случајеви код којих неједначина има једно решење, има више решења или нема решења. Подстиче се навика провере решења и анализа „логичности“ решења са обзиром на природу проблема.

Решавање задатака у реалистичним и проблемским ситуацијама је контекст за утврђивање и проширивање знања о својствима рачунских операција и развој способности математичког моделовања. Проблеми се задају у текстуалној форми, сликом, табелом или графиком (стубичастим дијаграмом и сликовним дијаграмом у коме један симбол може представљати више од једног објекта). У овим примерима, од посебног значаја је селекција значајних информација за решавање проблема и уочавање односа између познатих и непознатих компоненти које се представљају помоћу математичког апарата, најчешће писањем одговарајућих израза, једначина или неједначина. Развија се способност и навика ученика да усмено и писмено образложе поступке решавања задатка уважавајући чињеницу да често постоји више начина да се дође до решења. Ученици се подстичу да користе различите методе решавања проблема, укључујући и визуелно представљање проблемске ситуације (нпр. метод дужи, метод правоугаоника).

Важно је омогућити ученицима да решавају задатке који ће допринети даљем развијању математичког логичког мишљења и припреми за бављење појмом функције у наредним разредима. Зато су корисни задаци одређивања следећег члана низа, уочавања и описивања правила на основу започетог низа, формирања низа на основу заданог правила, као и осмишљавања новог правила за формирање низа.

Даље се развија појмовно разумевање разломка облика $\frac{m}{n}$ ($m, n \leq 10$) анализом визуелних представа помоћу правоугаоних модела, кружног дијаграма и др. Упоређивање разломака заснива се на визуелним представама при чему се прво обнавља упоређивање разломака са једнаким именицима, а затим се раде случајеви упоређивања разломака са једнаким бројцима. Уочавају се еквивалентни разломци. Сабирају се и одузимају разломци са једнаким именицима, представљени визуелно, при чему се раде само случајеви код који је резултат мањи или једнак два цела.

Упознаје се децимални запис бројева са највише две децимале у контексту мерења дужине. Поступци сабирања и одузимања бројева у децималном запису обухватају само једноставне случајеве бројева са истим бројем децимала код којих је збир цифара на истој позицији у бројевима који се сабирају или одузимају мањи од 10 (нпр. $1,3 + 0,2 = 1,5$; $1,37 + 0,21 = 1,58$ и $1,7 - 0,2 = 1,5$; $1,74 - 0,21 = 1,53$).

Геометрија

Формирање геометријских идеја започето је, у првом разреду, посматрањем и описивањем предмета у реалном простору: полазећи од просторних облика познатих из свакодневног живота (коцка и лопта, квадар и ваљак, пирамида и купа), најпре су издвојени равни геометријски облици (круг, квадрат, правоугаоник, троугао), затим су издвојене линије којима су оивичени уочени облици и најзад тачке као пресеци линија. У четвртм разреду, заокружује се прва етапа учења геометрије анализом геометријских тела, заснованом на примени знања и вештина стечених учењем геометрије у ранијим разредима.

Иако је пожељно обновити основне просторне облике, централно место ове теме заузимају квадар и коцка, будући да се исхо-

ди односе на ова геометријска тела. За успешно остваривање исхода, обраду нових садржаја треба да прати обнављање свих важних геометријских појмова из претходних разреда. Важно је повезати појмове *фигура*, *линија*, *тачка* редом са појмовима *страна*, *ивица*, *теме*, истаћи *паралелност* и *нормалност* међу појединим ивицама квадрата, односно *подударност* међу наспрамним странама квадрата. Својства квадрата и коцке треба повезати са својствима правоугаоника и квадрата, илуструјући одговарајуће везе и на моделима квадрата и коцке, и на њиховим мрежама.

Наставни садржаји који се односе на геометрију простора веома су важни за интелектуални развој ученика. Разноврсним примерима и задацима треба стимулисати оријентацију у простору, просторну визуелизацију, мисаоно сагледавање простора и томе слично. Наведене способности посебно се унапређују уочавањем веза између просторних односа и одговарајућих равних репрезентација. Зато је пожељно код ученика развијати вештину представљања геометријских тела цртањем одговарајућих слика у равни (слободном руком и геометријским прибором). Веома је важно да ученици коректно употребљавају пуне и испрекидане линије за приказивање видљивих и невидљивих ивица тела у односу на изабрани правац посматрања, као и да уочавају елементе (пре свега праве углове) који нису веродостојно приказани на равnoj слици. Цртање у квадратној или тачкастој мрежи погодно је да се ученицима предоче разни начини представљања квадрата и коцке у зависности од правца посматрања. Развоју визуелне перцепције могу допринети задаци који се односе на тела састављена од коцки истих димензија и у којима се захтева бројање коцки и цртање фигура које се виде посматрањем тела са предње и задње стране, одозго и одоздо, слева и десна. Довољно је посматрати тела сачињена од једноцифреног броја коцки.

Савремена технологија пружа изузетне могућности да се једноставно и ефектно прикажу просторни односи, па зато интерактивни геометријски софтвери постају корисно средство у реализацији геометријских тема. На пример, када је реч о настави геометрије у четвртном разреду, препоручљиво је одговарајућим софтверским апликацијама генерисати разноврсне мреже квадрата (коцке) и симулирати њихово склапање, приказивати слике истог тела из различитих правца посматрања итд. Употреба софтверских апликација (нпр. за виртуелно састављање коцке) не сме да замени ниједну од традиционалних наставних активности (нпр. прављење модела коцке од картона), већ да буде додатак који ће допринети ефикаснијој реализацији наставног процеса. Треба имати на уму да за већину ученика самостална употреба неког софтвера представља додатно интелектуално ангажовање, па је неопходно унапред добро осмислити и припремити задатке у којима се захтева употреба софтверских апликација. Од ученика не треба очекивати вешту употребу софтвера, али је важно да уоче значај технологије и погодности које она омогућава.

Веза између геометрије и информатике може се остварити и задацима који су инспирисани једноставним програмима језика Лого: нпр. употребом наредби *горе*, *доле*, *лево*, *десно*, *напред*, *назад* описати путању „бубе-робота” из једног темена коцке у неко друго теме (при чему је пожељно истицати све могуће путање, тј. размотрити и комбинаторне аспекте проблема).

Исходи и одговарајући садржаји у вези са темом Геометрија веома су значајни и у научно-техничком и уметничком образовању. Зато је важно успоставити везе са другим предметима. На пример, повезивање са ликовном културом може се остварити истицањем ликовних ефеката којима се дочарава просторност. Корелација са природом и друштвом могла би се остварити кроз дискусију о просторном планирању, архитектури и грађевинарству и одговарајућим занимањима, уз посебно истицање значаја прецизног цртања и прављења макета. Корисно би било са ученицима уопштено анализирати план и макету неке познате грађевине.

Пожељно је реализовати и један пројектни задатак којим би се стимулисало функционално знање, повезивање и примена наученог. Пројектни задатак би могао бити прављење поједностављене макете учионице. Намештај у учионици би требало представљати у облику квадрата, односно коцке. Пре израде макете треба

обавити мерење просторије и намештаја и погодно изабрати размену.

Мерење и мере

Увођењу стандардних мерних јединица за површину (mm^2 , cm^2 , dm^2 , m^2 , a , ha , km^2) треба да претходи обнављање мерења дужине и одговарајућих стандардних јединица мере, као и подсећање на концепт мерења површине геометријских фигура, који су ученици упознали у трећем разреду без увођења стандардних јединица. Важно је да ученици овладају претварањем мерних јединица из већих у мање и обрнуто, вишеименованих у једноименоване и обрнуто, као и упоређивањем величина датих у истим или различитим мерним јединицама. Неопходно је да ученици повежу идеју поплочавања правоугаоника подударним квадратима са формулом за израчунавање површине правоугаоника. У задацима треба потенцирати правилан математички запис, прецизност и уредност приликом цртања и израчунавања. Реалним примерима треба развијати способност процене површина (просторија, станова, игралишта, парцела итд.) и њиховог међусобног односа.

Са практичног становишта веома су корисни задаци у којима треба израчунати површину фигуре која се једноставно може разложити на правоугаонике и квадрате. Овакви задаци су значајни и зато што непосредно повезују идеју поплочавања и примену формула за израчунавање површина. На њих се надовезује формирање појма површине квадрата и коцке и долажење до одговарајућих формула.

По аналогiji са развијањем концепта мерења дужине и површине, уводи се појам запремине коцке и квадрата и стандардне мерне јединице за запремину (mm^3 , cm^3 , dm^3 , m^3). Формулу за израчунавање запремине квадрата треба повезати са идејом попуњавања квадрата истоветним коцкама.

У оквиру теме Геометрија истакнут је значај задатака који се односе на тела састављена од истоветних коцки и у којима се захтева бројање коцки, односно цртање фигура које се виде посматрањем тела са предње и задње стране, одозго и одоздо, слева и десна. Пожељно је неколико оваквих задатака урадити и у контексту мерења, при чему бројање коцки треба повезати са запремином тела, а површину тела повезати са збиром површина одговарајућих фигура које се виде из различитих правца.

Стандардне мерне јединице за запремину треба повезати са јединицама за мерење запремине течности (l , dl , cl , ml , hl), које су уведене у трећем разреду. Пожељно је поменуте везе илустровати пресицањем воде из боце од 1 l у коцку странице 1 dm . Сипање воде из обичне кухињске мензуре може послужити за практично одређивање запремине посуда.

Тема Мерење и мере веома је важна за повезивање аритметичких и геометријских садржаја. Примене једначина треба илустровати погодним примерима и задацима у којима се примењују формуле за израчунавање површине и запремине. Поред тога, важно је подстицати и цртање геометријских репрезентација проблемских ситуација које се превасходно односе на аритметички контекст. Ово последње се посебно односи на примену тзв. методе дужи и методе правоугаоника при решавању аритметичких задатака.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета

ПРИРОДА И ДРУШТВО

Циљ

Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Разред

Четврти

Годишњи фонд часова

72

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
– одреди положај и границу Србије, положај главног града и већих насеља на географској карти Србије; – одреди положај и именује природне и друштвене објекте на географској карти Србије; – повеже различите природно-географске карактеристике Србије са размештајем становништва, изгледом насеља и делатностима људи; – уважава националну и културну разноликост као основу за суживот свих грађана Републике Србије; – представи знамените личности, културна добра и природне лепоте по којима је Србија препознатљива у свету; – у дискусији даје предност коришћењу локалних производа, производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћењу обновљивих природних ресурса; – повеже промене у изгледу свог тела и понашања са одрастањем; – планира своје дневне активности и време проведено уз ИКТ уређаје; – затражи помоћ уколико се суочи са непримерним садржајима у дигиталном окружењу; – идентификује и самостално раздваја смеше просејавањем, одливањем, цеђењем и испаравањем; – испита електричну проводљивост материјала помоћу једноставног струјног кола; – наведе примере штетљивог коришћења електричне енергије; – наведе примере употребе магнета у свакодневном животу; – наведе примере превенције и заштите од пожара; – прикаже хронолошки на ленти времена значајне историјске догађаје и личности; – опише начин живота људи кроз време користећи различите изворе информација; – представи ток и резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.); – пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних); – повеже резултате рада са уложеним трудом; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – учествује у друштвено-корисним акцијама уз подршку одраслих.	МОЈА ОТАЦИНА – РЕПУБЛИКА СРБИЈА	Природне и друштвене одлике Србије Положај, територија, граница и симболи Србије (грб, застава и химна) и национална валута. Природне карактеристике Србије – рељеф, воде, шуме. Типичне, ретке и угрожене врсте биљака и животиња – значај и заштита. Национални паркови Србије. Друштвене карактеристике Србије (становништво, насеља и делатности). Грађани Србије (права и обавезе, демократски односи и интеркултуралност). Привредне карактеристике Србије (природни ресурси и делатности у различитим крајевима). Одржива употреба природних ресурса (извори енергије, чиста вода, чист ваздух, плодно земљиште, руде, разноврсност биљног и животињског света). Човек – природно и друштвено биће Човек – природно, друштвено и свесно биће. Физичке промене у пубертету. Дигитална безбедност и последице прекомерног коришћења информационо-комуникационих технологија; непримерени садржаји. Материјали Смеше (течности, храна, земљиште, ваздух). Раздвајање састојака смеше (просејавање, одливање, цеђење, испаравање). Наелектрисавање предмета од различитих материјала. Електрична проводљивост – проводници и изолатори. Рационална потрошња електричне енергије и правилно руковање електричним апаратима у домаћинству. Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и својства које тада испољавају). Запаливи материјали (ознаке за запаливе материјале). Ваздух – кисеоник као чинилац сагоревања. Опасност и заштита од пожара. Прошлост Србије Живот у далекој прошлости (долазак Словена на Балканско полуострво, области које су Срби населили; начин живота). Српска држава за време владарске породице Немањића – успон и слабење (владари – Стефан Немања, цар Душан, цар Урош; култура, начин живота). Живот под турском влашћу (начин живота, облици пружања отпора). Настанак и развој модерне српске државе (Први и Други српски устанак – узрок и ток; вође устанка; култура, начин живота). Србија у савремено доба (Први светски рат, настанак југословенске државе, Други светски рат, промена облика владавине, распад југословенске државе и осамостаљење Србије; култура, начин живота).

Кључни појмови садржаја: отаџбина, оријентација у времену и простору, интеркултуралност, природни ресурси.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Природа и друштво задржао је постојећи оквир, план наставе и учења од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика, у оквиру области под називом *Непосредно окружење ученика* – дом, школа, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у другом разреду просторни оквир се проширује на *Насеље са околином*, у трећем разреду на *Крај у коме ученици живе*², а завршава се у четвртном разреду облашћу под називом *Моја отаџбина – Република Србија*.

² Крај, као простор проучавања, је територијална целина која се поклапа са границом општине. Традиционално до сада се за овај територијални ниво користио појам завичај. Проблем употребе појма завичај произишао из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање.

Принцип животне близине овом програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из учениковог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у четвртном разреду – *Моја отаџбина – Република Србија*. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава на наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Природе и друштва показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проу-

чавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: *по завршетку разреда ученик ће бити у стању да пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних)*. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Такође, није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем ученог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених знања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог програма, заснована је на *повезаности различитих појава и процеса*. Због тога садржаји предмета Природа и друштво морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је *спирално-узлазни модел*, у складу са узрастним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је да ствара прилике за учење, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде *повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине* одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног огледа или експеримента; изучавање прошлости – анализу историјских извора итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) појмова унутар програма предмета Природа и друштво. Важно је да се кад год је могуће приступи интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплеката, у остваривању програма предмета Природа и друштво препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења и краја у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. *Годишњи план* креира се у форми гантаграма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, годишњим фондом часова, планираним фондом часова по темама.

Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретне одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог у свакодневном животу;
- неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;
- редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика

При остваривању циља и предметних исхода предмета Природа и друштво мора се имати увиду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Концепт наставе засноване на процесу и исходима учења подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ изградња и развој знања као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрастним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода достиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика уз континуирану подршку и подстицај од стране учитеља. Пожељне су активности које омогућавају интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе

спознавању света који окружује ученике, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућају различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Природа и друштво су:

- посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видљивих карактеристика);

- илустровање појава и процеса из свакодневног живота – навођење, показивање, објашњавање примера из природног и друштвеног окружења;

- описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

- процењивање – самостално одмеравање;

- груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања;

- праћење – континуирано посматрање ради запажања промена;

- бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

- практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

- експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

- истраживање – испитивање природних и друштвених феномена;

- сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

- стварање – креативна продукција;

- играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре;

- активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација.

Ради прегледности препоручени садржаји су дати у темама.

Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у четвртог разреда имати у виду да се неки садржаји и одговарајући примери (првенствено они који се односе на природно-географске одлике и прошлост Србије) истражују и проналазе у просторном оквиру државе Србије.

Тема *Природне и друштвене одлике Србије* бави се распрострањеношћу природних и друштвених објеката и процеса у простору као и њиховом међузависношћу. У претходним разредима ученици су овладали основним појмовима који се односе на природне објекте (рељеф, воде) и друштвене објекте (становништво, насеља, привредне делатности). Циљ наведене теме је да ученик примени усвојену појмовну апаратуру на изучавање садржаја у оквиру територије Републике Србије. За достизање исхода који се односи на одређивање положаја и границе Србије, положаја главног града и већих насеља на географској карти Србије, кључно је да ученик на географској карти сагледа простирање територије Републике Србије, да се упозна са основним садржајима који окружују њену територију (суседне државе, међународне реке, итд.), као и да разуме појам и функцију границе, којом је дефинисана територија Републике Србије. За достизање исхода из ове теме неопходно је да ученик изврши класификацију природних објеката (облици рељефа – планине, низије, котлине и водни објекти – реке, језера, извори), именује их и позиционира на територији Србије. Методички приступ географској карти треба да се креће у правцу третирања карте као извора информација о Републици Србији, а не да карта буде „место” на коме ученици само показују задате географске појмове. Код ученика је важно да се развије осећај о потреби очувања и заштите појединих репрезентативних природних објеката. У оквиру друштвених објеката, примарно је да се упозна са бројем становника који живи на територији Србије као и са етничком структуром. За ученика је важно да спозна негативну динамику промене броја становника као и узроке који су довели до тога (негативан природни прираштај, иселјавање, итд.). У по-

гледу распореда становништва, важно је размотрити просторну поларизацију на релацији село – град и низијски – брдскопланински простори. За достизање исхода ове теме неопходно је указати на међузависност одређених природних објеката и процеса и човека. Та релација може бити позитивна, али и негативна. Пример позитивне интеракције је када одређени природни садржаји стимулишу развој одређених привредних делатности (пољопривреда и плодно низијско земљиште поред река) или позиционирање насеља на одређеној територији. Негативни природни процеси такође утичу, тако што доводе до неповољних последица на одређеним површинама. Као пример могу се узети простори који су изложени плављењу река и слично. Унутар ове теме, важно је подстицати ученике да уоче узајамна права и обавезе државе и грађана, као и да их препознају у правилима која регулишу односе у држави и обезбеђују једнака права свих њених грађана.

Природни ресурси Србије (извори енергије, чиста вода, чист ваздух, плодно земљиште, руде, биолошки диверзитет) разматрају се у контексту њихове одрживе употребе која треба да обезбеди здрав живот ученика и будућих генерација. У том смислу, ученике је потребно подстицати да узму учешће у локалним акцијама заштите животне средине. Проблематика одрживог развоја третира се и кроз анализу декларација производа које ученици уобичајено користе, са циљем промовисања коришћења локалних производа, производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћења обновљивих природних ресурса. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу развијања вредности, ставова и навика. На тај начин се утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност.

Тема *Човек део природе*, односно исходи учења и препоручени садржаји унутар ове теме, наставља континуитет упознавања ученика са људским телом, али и увођење нових димензија у разматрању човека. У том смислу, садржаји о човеку се разматрају кроз три димензије:

- *Човек – природно, друштвено и свесно биће*. Користећи сазнања стечена у претходним разредима о човеку, та сазнања се сада разматрају као дуализам природног и свесног друштвеног бића, уз развијање одговорног односа коју свако људско биће има према самом себи, другим људима и окружењу. У том смислу потребно је организовати активности које подржавају суживот кроз: уважавање различитости, толеранцију, хуманост, солидарност, емпатију...

- *Промене у пубертету* – физичке и промене у понашању. Акценат је на упознавању ученика четвртог разреда са основним физичким променама које могу уочити на сопственом телу и одговорном односу према сопственом здрављу. Ученици треба да схвате да су и промене у њиховом и понашању њихових вршњака такође последица пубертета, али да ове промене не могу да буду изговор за непримерено понашање према другима.

- *Дигитална безбедност* је нови аспекти безбедносне културе који се уводи у четвртог разреда. Ова проблематика има две димензије. Прва се односи на количину времена које ученици проводе користећи дигиталне технологије (често на штету физичке активности, учења, дружења), односно на оспособљавању ученика да планирају своје активности и време проведено уз ИКТ, узимајући у обзир последице које прекомерно коришћење информационо-комуникационих технологија може да донесе, како на физичко здравље, тако и на односе са другима. Друга димензија односи се на безбедносне претње у дигиталном окружењу, односно на суочавање ученика са непримереним садржајима на интернету и адекватно реаговање (како и од кога ученик може да затражи помоћ).

Исходи учења и садржаји који се односе на *Материјале* фокусирају се на уочавање магнетних и електричних промена материјала које, за разлику од прва три разреда, нису чулима тако непосредно доступне. Уводе се магнетна и електрична својства материјала, с тим што треба имати у виду да је разумевање суштине ових појава захтевно за ученике овог узраста. Због тога се треба задржати на појавним облицима магнетизма и електрицитете-

та у природи, свакодневном животу, кроз огледе или експерименте. Испитивање електричне проводљивости материјала реализује се помоћу једноставног струјног кола са батеријом и сијалицом, путем којег ученици стичу прву слику о току електричне струје, деловима струјног кола (извор, проводник, потрошач електричне струје), као и о разлозима због којих се струјни каблови праве од метала, а облажу пластиком и/или гумом (проводници/изолатори електричне струје). Разумевање електричне проводљивости материјала представља основу за разумевање безбедносних ризика коришћења електричне струје, на примерима руковања електричним апаратима у домаћинству.

Сагоревање као неповратна промена материјала сада се разматра кроз истраживање ваздуха – кисеоника као чиниоца сагоревања. Ради лакшег разумевања ове чињенице, препоручује се извођење демонстрационих огледа са свећом и (поклопљеном) чашом. Ова проблематика и огледи повезани са њом представљају добар увод у разумевање фактора који доводе до пожара, превенције и заштите од пожара. Када су превенција и заштита у питању, значајно би било ученике упознати са последицама претераног излагања сунцу и могућим мерама заштите. Осим наведеног, ученици истражују различите смеше из окружења (течности, храна, земљиште, ваздух) и практикују различите начине раздвајања састојака тих смеша (просејавање, одливање, цеђење, испаравање).

Преко исхода учења и садржаја теме *Прошлост Србије* омогућује се снажање ученика у времену и простору. Проналажењем информација из различитих историјских извора (писаних, материјалних или усмених) сагледавају се поједини догађаји и личности из прошлости и одређује се њихов редослед, првенствено помоћу ленте времена. Помоћу ленте времена прати се развој државе Србије само у најелементарнијим контурама (јачање, слабљење, нестајање, оживљавање модерне српске државе...), без оптерећивања ученика непотребном фактографијом. У том смислу предлаже се учитељима да примењују наративни приступ у приближавању прошлости ученицима, јер је форма приче блиска ученицима овог узраста. Ради добијања што објективније слике протеклих збивања морају се сагледати и околности – контекст догађања. На овај начин омогућује се ученицима да стекну комплексну слику времена у коме се радња (догађај) дешава, увиде узрочно-последичне везе праћених збивања из протеклих времена и то је пут ка поступном схватању развоја одређених друштвених збивања.

У оквиру ове теме потребно је посебну пажњу обратити на начин живота људи кроз истраживање ученицима блиских и релевантних тема из свакодневног живота (на пример, занимања људи у крају, насеља, одевање, празници и сл.) уз стално поређење начина живота у прошлости са садашњошћу (као ученицима блиске

и познате). Није потребно да се истраже сви наведени аспекти свакодневног живота, него они за које су ученици највише заинтересовани и за које постоје доступни историјски извори примени ученицима овог узраста. Однос прошлости и садашњости не треба сагледати само кроз уочавање сличности и разлика међу њима, већ и кроз уочавање (остатака) прошлости у садашњости, односно у свакодневном животу (називи улица, споменици, храна и сл.). Податке прикупљене малим историјским истраживањима ученик може да представи на неки од начина које одабере (усмено, помоћу ленте времена, породичног стабла, презентације, постера...). Такође, ученике треба стављати у ситуације да користе до сада усвојене временске одреднице (посебно годину, деценију и век) приликом описивања догађаја из прошлости, с тим што је пожељно двоструко „мерити“ време – у том веку/те године, односно пре толико векова/година (Први српски устанак десно се почетком 19. века, односно пре нешто више од два века).

Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Учествовање у једноставним огледима/експериментима који се реализују на основу упутства – индивидуално, у пару или групи, кроз повезивање резултата огледа/експеримента са објашњењем или закључком. У четвртог разреда се посебна пажња обраћа на различите начине бележења и каснијег презентовања резултата истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета

ЛИКОВНА КУЛТУРА

Циљ

Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.

Разред

Четврти

Годишњи фонд часова

72 часа

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
– поштује инструкције за припремање, одржавање и одлагање материјала и прибора;	КОМПОЗИЦИЈА	Елементи композиције – облик, боја, линија, текстура, светлина (валер). Положај елемената у композицији – хоризонтални, вертикални, дијагонални.
– изражава замисли, интересовања, сећања, емоције и машту традиционалним ликовним техникама;		Материјали и технике – графитна оловка, туш и четка, туш и перо, акварел, гваш, темпере, фротаж, колаж, деколаж, асамблаж, меки материјали.
– користи амбалажу и предмете за једнократну употребу у стваралачком раду;	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Хералдика – застава, грб, печат. Пиктограми. Споразумевање сликом.
– примени, у стваралачком раду, основна знања о композицији;	НАСЛЕЂЕ	Споменици природе и споменици културе у Србији. Археолошки локалитети, замкови и утврђења, манастири, музеји.
– користи одабрана уметничка дела и визуелне информације као подстицај за стваралачки рад;		Познати уметници и најзначајнија дела.
– тумачи једноставне знаке, симболе и садржаје уметничких дела;	СЦЕНА	Сценографија за позориште, филм и телевизију.
– разговара о значају одабраног уметника, уметничког дела, споменика и музеја;		Елементи сценографије.
– учествује у планирању и реализацији ликовног пројекта или радионице;		
– разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може применити.		

Кључни појмови: простор, облик, линија, боја, текстура, светлина.

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У четвртм разреду их има шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено да истражују и откривају те везе.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле дати су називи тема, а у трећој предложени садржаји. Наставник креира програм на основу компетенција, циља, исхода и кључних појмова. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају сложени задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање, истраживање и развијање креативних идеја.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КОМПОЗИЦИЈА

Појмове из теорије обликовања које су ученици до четвртог разреда упознавали кроз ликовни рад потребно је једноставно објаснити. Композиција је ликовна целина коју је створио човек. Свака целина се састоји из делова (елемената). Основни елементи композиције (ликовни елементи) су облик, линија, боја, текстура и светлина (валер). У природи можемо видети пределе и појаве које доживљавамо као композиције и елементе композиције (а који то нису). На пример, када севају муње, ми их видимо као мрежу линија која се грана од једне или више широк линија. Уколико наставник одабере овај пример, не треба да пропусти прилику да подсети ученике како да се понашају и заштите за време олује. Затим, да говори о цртању светлом, да покаже карактеристичан пример (Пикасови цртежи светлом из 1949. године), као и савремене оловке за цртање светлом (унети у претраживач: LED Light Drawing Pens). Када цртамо светлом, цртеж је, као и муња, привремен. Ако желимо да га сачувамо, потребно је да га неко фотографише док цртамо. Некада су уметници цртали и сликали само традиционалним материјалима и техникама. Светлост није била средство за рад, већ само услов за опажање. Када нема светлости не видимо облике, боје, линије, текстуре... Како се смањује светлост и боје предмета изгледају тамније. Светлина или валер је количина светлости у једној боји. Ученици могу да експериментишу додајући једној боји другу боју/боје да би је посветлили или потамнели. На ово објашњење може да се надовеже и објашњење бачене и сопствене сенке, затим, прича о односу светло-тамно на слици и принципу компоновања, контраст. У овом разреду се објашњава само контраст светлог и тамног. Великим контрастом постиже се драматичност. Ученици могу то једноставно да испробају. Уколико се учioniца замрачи и батеријском лампом одоздо осветли лице ученика који прича неки измишљени догађај прича ће бити далеко интересантнија него када се прича под равномерним осветљењем. Ученици који користе рачунар и мобилне телефоне могу да подешавају контраст у апликацијама за обраду слике и да пореде ефекте који се на тај начин добијају.

Могуће је објаснити још неке принципе компоновања (доминанта, јединство), али не треба нудити потпуна објашњења на

примерима из уметности, јер су превише сложена за овај узраст. За ученике је корисније делимично објаснити принципе компоновања на примерима из живота.

Организација композиције се и даље учи постепено. Ученици могу прво да креирају једноставну композицију распоређујући на папиру (или у апликативном програму за цртање) правилне (или правилне и неправилне) облике према замислијеној линији – хоризонталној, вертикалној или дијагоналној (елементи се могу распоређивати и другачије, али није пожељно ширити садржаје). Затим се постепено задају сложенији задаци који омогућавају да ученик размишља и да сам планира распоред елемената којим би ефикасно изразио своју замисао.

Напредним и заинтересованим ученицима/одељењу наставник може да понуди и друга објашњења. На пример, када посматрамо неки предео у даљини, видимо линију хоризонта која раздваја небо и земљу. Та линија је привид, али је ученици означавају на својим цртежима и сликама. Наставник може да говори о предњем и задњем плану (или предњем, средњем и задњем плану). Облици који се приказују у задњем плану су најмањи, јер их тако видимо у природи и окружењу. Даље објашњавање теоријских садржаја није пожељно, важније је да ученици развијају опажање.

До краја разреда ученици треба да испробају традиционалне технике које нису користили у претходним разредима. И даље се користе материјали за рециклажу (материјал за рециклажу се не купује само да би се користио на часовима Ликовне културе). Ученицима је потребно указати на озбиљно загађење планете пластиком и упутити их да избегавају производе у амбалажи која се тешко разграђује и рециклира.

Задаци обједињују активности ученика: развијање креативних идеја, организацију композиције и истраживање изражајних могућности материјала и техника.

СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Предлози који се односе на хералдику и пиктограме остварују се на интегрисаним часовима предмета Ликовна култура и Природа и друштво. Ученицима је потребно кратко објаснити значење и порекло симбола на грбу Србије. Потребно је да науче да читају знаке упозорења (општа опасност, високи напон, отров, опасност од пожара, клизав терен, ломљиво...), забране (забрањено фотографисање, забрањен прилаз, забрањено коришћење мобилних телефона, забрањено увођење кућних љубимаца...) и обавештења (школа, излаз, место у превозу резервисано за инвалиде или труднице, стаза за бицикле, деце игралиште...).

Предлози који се односе на споразумевање сликом (у најширем значењу) не везују се за теоријске садржаје, већ за изражавање (емоција, маште, позитивних порука, доживљаја...). Важно је да ученици разумеју да се сликом могу саопштити различите информације, исто као и текстом. Наставник у току године поставља разноврсне захтеве. На пример, може да тражи од ученика да прикажу у раду шта знају о свакодневном животу у Средњем веку, шта мисле о брзој храни, како доживљавају пролеће, како би себе представили вршњацима са другог континента...

НАСЛЕЂЕ

Предлози који се односе на споменике природе и споменике културе у нашој земљи остварују се на интегрисаним часовима Ликовне културе и Природе и друштва. Ови часови могу да се допуне прављењем плаката или дигиталне збирке фотографија најлепших предела у земљи и најзначајнијих споменика. Уколико се прави дигитална збирка, ученици могу да претражују интернет на часу, према смерницама које даје наставник или код куће, у присуству одраслих. Такође, наставник може сам да прочита фотографије са интернета и да заједно са ученицима направи ужи избор.

Уметничка дела имају функцију илустровања појмова који се објашњавају, а користе се и као подстицај (мотивација) за стваралачки рад. Међутим, потребно је и да ученици сазнају нешто више о одабраним уметницима (када су живели, како су изгледали, по чему су познати, где се чувају њихова најпознатија дела...). На-

ставник прави избор уметника и уметничких дела руководећи се значајем уметника/дела и садржајем дела који одговара узрасту ученика.

СЦЕНА

Наставник једноставно објашњава појмове, иако објашњења неће бити потпуна. *Сцена* је простор где се одржавају представе, концерти, снимају филмови и ТВ програм (емисије, серије, рекламе, музички спотови...). *Сценографија* је дизајн сцене. *Сценограф* је уметник који смишља изглед сцене. Сцена може да се постави на отвореном или у затвореном простору (наставник може да разговара са ученицима о томе како се бирају локације, шта може да буде важно за постављање сцене на отвореном). Ученици треба да добију елементарне информације о фазама рада. Сценограф прво сарађује са режисером и упознаје се са делом које се изводи. Затим израђује нацрте за сцену и сарађује са дизајнером светла, костимографом, мултимедијалним уметницима, тимовима који израђују кулисе, реквизите, маске, перике, шминку... Најважније што ученици треба да сазнају је да се сценографија креира тимски, да је за рад неопходно знање о елементима композиције и компоновању, да често нема довољно средстава да се сцена обликује како је замисљено. Тада је неопходно да чланови тима/тимова испоље креативност и да обликују сцену користећи материјале који су им доступни, да заједно осмисле како ће направити неки елемент сцене или специјални ефекат. Специјални ефекти могу бити механички (на пример, вештачки дим, магла, снег...) и креирани дигиталном технологијом. Практични рад се планира као пројекат или радионица. Циљ учења је развијање креативних идеја и вештине сарадње.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);
- однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...);
- однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и

да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...);

- разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...);
- повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...);
- оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...);
- организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...);
- вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...);
- употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму)...

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.
Разред	Четврти
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да: – опише своја осећања у вези са слушањем музике; – препознаје народну и уметничку музику; – опише улогу музике у медијима; – разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – повеже карактер дела са избором инструмента и елементима музичке изражајности; – уочи контраст и понављање у музичком делу; – пева и свира по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења; – примени изражајне музичке елементе; – осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу; – осмисли музички одговор на музичко питање; – осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; – изабере одговарајући музички садржај (од понуђених) према литерарном садржају;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Композиције различитог карактера. Елементи музичке изражајности (инструмент, глас, мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Вокална и инструментална музика (композиције домаћих и страних композитора). Дела фолклорне традиције српског и других народа. Музичка прича. Музика у служби других медија. Музички бонтон. Музика и здравље.

– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – коментарише своје и туђе извођење музике; – самостално или уз помоћ одраслих користи предности дигитализације; – учествује у школским приредбама и манифестацијама.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Музичке игре (дидактичке). Певање песама различитог садржаја и карактера по слуху. Певање и свирање песама из нотног текста. Свирање песама по слуху на дејим инструментима и/или на другим инструментима. Народни инструменти нашег и других народа. Музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дејим инструментима и на алтернативним изворима звука. Динамика (крешендо, декрешендо). Темпо (<i>Andante. Moderato. Allegro</i>). Боја (различити гласови и инструменти). Трајање (цела нота и пауза, нота четвртине са тачком). Савладавање тонске висине и солмизације у обиму ce^1-ce^2 . Тактирање у 3/4 и 4/4 такту. <i>Це-дур</i> лествица. Репетиција, прима и секунда волта.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Једноставна ритмичка и мелодијска пратња. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Звучна прича на основу познатих музичких садржаја, звучне ономатопеје и илустрације на краћи литерарни текст (учење у контексту). Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање мелодије на одабрани текст.

Кључне речи: певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон, лествица, темпо, репетиција.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као и способности да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђивање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информацијама) као и да науче како да артикулишу своје креативне и уметничке изборе. Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор.

Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нужне концентracије на развијању знања и вештина, код ученика, сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба да развије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању заједничких циљева. На овај начин непосредно укључивање ученика у музичке активности има функцију социјалне кохезије и спасавања од друштвене маргинализације.

Програм наставе и учења усмерен је на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи се достижу музичким, опажајним и сазнајним активностима ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и музичко стваралаштво. Препоручени музички садржаји остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би ученици достигли очекиване исходе, наставник реализује наставу користећи слушање, глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати тимски дух кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставни програм омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Обратити пажњу и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да примене на концертима и различитим музичким приредбама, било да се налазе у активної (као извођачи) или пасивної (као слушаоци) улози.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова по областима/темама, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће

ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој. У планирању активности, наставници треба да, имају у виду да су области уско повезане, а да су знања и вештине описане у исходима у свакој области међусобно зависна и комплементарна.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмераваати и обликовати наставне садржаје.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају такав да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут *увек* слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред постављеним задатком за слушање музике – уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музицирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно, у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела.

Музика у служби других медија (примењена музика – по избору)

Улога музике је важна у подвлачењу драмске радње. Изражајна музичка средства (динамика, темпо, агогика, мелодијска и ритмичка кретања) су важан чинилац тумачења драмске радње и карактерних особина главних актера. Потребно је код ученика развијати способност уочавања међусобне условљености музике и покретне слике.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школска химна

Народне песме и традиционалне дечје игре

Ој, девојко, душо моја

Ој, јабуко тедена!

Дођи, Миле, у наш крај

Маглица се пољем повијала

Чобан тера овчице

Лападу (дечје игра из Финске)

Тита, тита лобода (традиционална народна дечја игра)

Пљескалица (традиционална народна дечја игра)

Песме домаћих и страних аутора

Александар Кораћ, *Дете није дете*

Драгана Михајловић Бокан, *Протестна песма*

Хор Колибри, *Десет љутих гусара*
Хор Колибри, *Бора из суседног шора*
Група аутора (Влада Алексић, Љуба Нинковић, Милорад Мандић), *С'оне стране дуге*
Владимир Шаински, *Крокодил Гена*
Војин Комадина, *Незгода*
Војин Комадина, *Опера Мачкин дом*
Микан Обрадовић, *Добро вече, комшинице*
Никола Грегорић, *Моја бака*
Антон Погачар, *Крушка*
Јапанска дечја песма, *Шуштити, шуштити бамбусов лист*
Страни композитори
Јохан Себастијан Бах, *Арија*
Фредерик Шопен, *Полонеза А-дур*
Фредерик Шопен, *Валцер а-мол*
Сен Санс, *Карневал животиња* (Пијанисти. Кукавица. Дугоухе личности. Финале)

Петар Иљич Чајковски, *Годишња доба*
Сергеј Рахмањин, *Италијанска полка*
Сергеј Прокофјев, *Пећа и вул*
Јохан Штраус, *Трич трач полка*
Јохан Штраус, *Радечки мариш*
Јохан Штраус, *На лепом, плавом Дунаву*
Николо Паганини, *Капричо бр. 9*
Андре Гретри, *Магарац и кукавица*
Лирој Андерсон, *Санкање*
Примењена музика
Никола Херцигоња, *Шанутање*, <https://www.youtube.com/watch?v=5q1LS5Zbtrs>
Петар Иљич Чајковски, *балет Лабудово језеро, Игра малих лабудова*, <https://www.youtube.com/watch?v=Xd2nTXsivHs>
Петар Иљич Чајковски, *балет Криво Орашчић, Игра шећерне виле*, <https://www.youtube.com/watch?v=mQqbnMSm2aQ&t=4s> и <https://www.youtube.com/watch?v=qC3ZIV0ppAc>
<https://www.youtube.com/watch?v=4t0jDUQ2aJ4>
Волфганг Амадеус Моцарт, *Француска песма*, <https://www.youtube.com/watch?v=TXhazjvazRs>
Жорж Бизе, *Кармен свита, Цигански плес* <https://www.youtube.com/watch?v=eA7Y5bWVDzI>
Боакино Росини, *опера Севиљски берберин, Арија Фигара*, <https://www.youtube.com/watch?v=mP5bXCVxSp0>
Жорж Бизе, *опера Кармен, Мариш уличних дечака* <https://www.youtube.com/watch?v=JctVMYvH9KY>
Пол Дика, *Чаробњаков ученик*, <https://www.youtube.com/watch?v=cqyVZK5yN1E>
Јохан Штраус, *На лепом, плавом Дунаву*, <https://www.youtube.com/watch?v=F7fj1BtJf8>
Камиј Сен-Санс, *Карневал животиња – Фосили*, <https://www.youtube.com/watch?v=Hlec1tmddHI>
Хенри Манцини, *Пинк пантер...* (бумбекери), <https://www.youtube.com/watch?v=cG0jprCQ6Ak>
Џон Вилијамс, *филм Хари Потер, Дијагонална улица*, <https://www.youtube.com/watch?v=z-WEzhyc3DY>
Мапет шоу, *На лепом, плавом Дунаву*, <https://www.youtube.com/watch?v=jd8nfEdo59I>
Елтон Џон, *Краљ лавова, Круг живота*, https://www.youtube.com/watch?v=8zLx_JtcQVI
Кристијан Коскинен, *филм Мавка, Шумска песма*, <https://www.youtube.com/watch?v=effkoBQqm7g>

ИЗВОЂЕЊЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија се дугорочно памћење и fine моторичке радње. Посебна пажња усмерена је на тактирање. Тактирање двочетвртинског такта треба да проистекне из имитирања покрета доле–горе, трочетвртинског доле–десно–горе (ако се тактира десном руком) итд. Нагласити ученицима да покрети не смеју бити прешироки и да се рука не диже изнад главе и сл.

Певање

У раду са ученицима, наставник треба да обрати пажњу на став тела, правилно дисање и мимику лица. Треба инсистирати на интонативној и ритмичкој усклађености, добром фразирању и одговарајућој динамици. Важно је увек обратити пажњу на дикцију и разумевање садржаја.

Уз певање песама ученици могу да се изражавају и једноставнијим кореографијама.

Избор песме треба да буде примерен узрасту ученика и њиховим интересовањима (тематика, ритмичка конструкција, форма, артикулација мелодијских скокова, садржај, мелодија и ритам). Вежбе правилног дисања и говорне артикулације треба да претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити.

Песме се обрађују у тонском опсегу од *ха* до *це*². Це-дур лествицу обрадити након поставке свих тонских висина. Током обраде Це-дур лествице наставну активност усмеравати на уочавање звучности тонског рода и на поступан тонски низ који преовлада у лествици (инструктивни пример песме *До, нам жели добар дан*). Појмове ступањ, степен и полустепен усвојити обрадом песама/инструктивних примера.

Свирање

Свирање се реализује на дејим и алтернативним инструментама. Избор инструмената зависи од музичког садржаја.

Примери ритмичке и мелодијске пратње могу бити:

– извођење једноставнијих ритмичких аранжмана;

– извођење дводелне, троделне и четвороделне мере;

– свирање једноставних мелодијских аранжмана у дводелном, троделном и четвороделом такту.

Једноставне композиције, дејје песме и модели за певање могу се користити и као примери за свирање. У извођењу инструменталних аранжмана ученике делити у две или три групе.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школска химна

Народне песме и традиционалне дејје игре (уз певање)

Кад се Тигра оженио

Лепо ти је рано уранити

Чобан тера овчице

Банананско коло

Пљескалица

Тита, тита, лобода

Ајд' на рогаљ, момче

Лепо ти је рано уранити

У ливади под јасеном

Поранила девојчица

Дејје песме

Фрањо Лучић, *Полустепен*

А. Власак, *Лествица*

Никола Херцигоња, *Мали ђачки валцер*

Војислав Илић, *Певајмо*

Срђан Барић, *Срећна Нова година*

Арсен Дедић, *Кад би сви људи на свету*

Божидар Станчић, *Данас*

Врапчићи, *Ти и ја*

Песма из Енглеске, *На слово*

Моцарт, *Блистај, блистај*

Карл Орф, *Композиција за два металофона*

В. Вукадиновић, *Сладолед*

Ричард Роџерс, *Солмизација* (песма из филма „Моје песме, моји снови”)

Војкан Борисављевић, *Мени су просто сипали знање*

Хор Колибри, Тамбурица 5 и Бора Дугић, *На леђу*

Хор Колибри, *Бака и они други*

Непознати аутор, *Завичају мој*

Бранко Милићевић, *Ласте*

Бранко Милићевић, *Добар друг ти вреди више*

Божидар Станчић, *Полазак у школу*

Војкан Борисављевић *Генерале, сило љута*

Милоје Милојевић, *На ливади зеленој*

Музичке игре

Миодраг Илић Бели, *Шта да раде дланови*

Веселјак (бројалица)

Пошла кока на пазар (бројалица)

Бим бам (тапшалица) <https://www.youtube.com/watch?v=D-ScgmrHv6wg>

Маријана Симић, *Седм* (тапшалица) <https://www.youtube.com/watch?v=5y0sVCmMX0k>

Форте, пиано <https://www.youtube.com/watch?v=IUYEvCly8Fo>

Свирање на дејим инструментама

Народна из Србије, *На крај села жута кућа*

Народна из Србије, *У Милице*

Македонска народна песма, *Дафина*

Народна из Србије, *Веселјак*

Народна из Србије, *Пошла кока на пазар*

В. Вукадиновић, *Сладолед*

СТВАРАЛАШТВО

Дејје музичко стваралаштво подстиче музичку машту, утиче на развој стваралачког мишљења, продубљује интересовања и тако доприноси квалитетнијем остваривању позитивних исхода наставе.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

– осмишљавање једноставне кореографије;

– израду дејјих ритмичких инструмената од различитих материјала;

– стварање једноставне ритмичке и мелодијске пратње;

– музичке импровизације;

– музичка питања и одговоре;

– музичку допуњалку;

– компоновање мелодије на задати текст;

– одабир познатог музичког садржаја у односу на литерарни.

Сви видови музичког стваралаштва реализују се искључиво по слуху, без записивања.

Пројектна настава се остварује реализацијом пројекта и тимским радом ученика. Тема пројекта се састоји од подтема које ученици могу да реализују у тиму, тандему или појединачно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке културе најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Циљ

Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Разред

Четврти

Годишњи фонд часова

108

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– примени општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); – правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; – одржава равнотежу у различитим кретањима; – правилно држи тело; – самостално коригује неправилно држање; – правилно подиже, носи и спушта терет; – изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; – изведе дејчи и народни плес; – користи терминологију вежбања; – поштује правила понашања на вежбалиштима; – поштује мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – поштује и примени правила игре; – навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; – прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; – уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; – прати промене у сопственој тежини и висини; – сагледа резултате физичких способности; – препозна здравствено стање када не треба да вежба; – примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања, као и у другим ситуацијама; – уредно одржава простор у коме живи и борава; – увиди значај правилне исхране за вежбање; – повеже различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; – препозна лепоту покрета и кретања; – користи научена вежбања у рекреацији породице; – правилно реагује у случају повреде у школи; – вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању; – учествује у предлагању садржаја и начина рада.	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ	
	Атлетика	Технике трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником. Тробој.
	Спортска гимнастика	Основни садржаји Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови (прескок разношка). Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе са променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди. Проширени садржаји Вежбе на тлу: – летећи колут из места. – састав.
	Основе тимских, спортских и елементарних игара	Мини–рукомет. Футсал – „мали фудбал”. Основни елементи кошарке и мини-кошарка. Основни елементи одбојке. Јацетг.
	Плес и ритмика	Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Вежбе са обручем. Народно коло „Моравац”. Народно коло из краја у којем се школа налази.
	Пливање	Основна обука пливања. Скок на ноге.
	Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	
	Култура вежбања и играња	Основна правила вежбања. Основна правила мини-рукомета, футсала, кошарке, мини-кошарке и одбојке. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј” (навијање, победа, пораз, толеранција). Значај вежбања у породици. Вежбање у слободно време.
	Здравствено васпитање	Правилно држање тела и здравље. Значај вежбања за правилан рад срца и плућа. Мишићи и зглобови тела. Хигијена простора за вежбање. Исхрана и вежбање. Значај лекарских прегледа за вежбање. Поступање у случају повреде (обавестити наставника и др.).

Кључни појмови садржаја: физичке способности, моторичке вештине, здравље, плес и игра.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, и
- физичка и здравствена култура.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протежу се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања и узи-

ма се у обзир узраст ученика и сензитивни периоди развоја физичких способности.

Програм четвртог разреда базиран је на континуираном развијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

- Часови физичког и здравственог васпитања
- Слободне активности
- Недеља школског спорта
- Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање ...)
- Школска такмичења
- Корективно-педагошки рад и допунска настава

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

1. ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и у другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремној фази часа (део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој; методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад);

- подстицање ученика на самостално вежбање;

- правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу *Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања* (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

2. МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

Учење моторичких вештина остварује се кроз различите активности применом основних дидактичко-методичких принципа и метода рада неопходних за достизање постављених исхода. Моторичке вештине треба да омогуће ученицима сналажење у свакодневним и специфичним животним ситуацијама у којима се очекује њихова примена. Ученицима који имају потешкоће са одређеним моторичким вештинама, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених, или предвежбе. Ученицима који имају потешкоће да достигну предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигну у наредном периоду. У раду са напреднијим ученицима могу се користити додатни садржаји у складу са њиховим способностима. Кроз процес остваривања програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности.

Усавршавање моторичких вештина је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.). Пре учења нових моторичких вештина у четвртој, неопходно је поновити развијене моторичке вештине из претходних разреда.

3. ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу. Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу, развијање и неговање другарства, препознавање негативних – неприхватљивих облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити и на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности), формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

І. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани исходи представљају резултат учења на крају сваког разреда, па је при планирању рада потребно одредити временску динамику у односу на остваривање одређених исхода током школске године.

Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Предмет се реализује кроз 108 часова практичне наставе. Број часова датих наставних тема планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

ІІ. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима треба примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежбања. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимизацији интензитета рада.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:

- без реквизита и са реквизитима,

- на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости:

- без реквизита и са реквизитима,

- уз коришћење справа.

3. Развој издржљивости:

- трчање и спортске игре (мини-рукомет, фудбал, мини-кошарка),

- елементарне игре,

- вежбање уз музику,

- плес.

4. Развој координације:

- извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима,

- развој координације применом садржаја из атлетике, гимнастике и спортских игара.

5. Развој брзине и експлозивне снаге:

- трчање са убрзањем,

- штафетне игре,

- примена елемената спортских игара.

Вежбе је неопходно изводити максималним брзином из различитих почетних положаја на одређени знак – старт из различитих положаја.

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

1. Атлетика

Поновити различите варијанте ходања и трчања из претходних разреда.

Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање са стартом из различитих почетних положаја, одељенско такмичење трчање на 60 m, елементарне игре са трчањем.

Спринтерско трчање: вежбе технике трчања (ниски скип, високи скип, забацивање потколенице, итд.), ниски старт и фазе трчања.

Истрајно трчање: вежбе технике кроз континуирано трчање.
Скок удаљ – основни елементи згрчне технике.
Бацање лоптице удаљ: усвајање вежбе у целини.
Техника бацања „вортекса”.

Скок увис прекорачном техником. Обучавање технике врши се у целини, а по потреби рашчлањивањем на фазе.

Одељењско такмичење у тробоју – бацање лоптице на резултат (мерење дужине бацања), трчање 60 m, скок увис на резултат (мерење висине прескока).

2. Спортска гимнастика

Основни садржаји

1. Вежбе на тлу:
 - колут напред из упора стојећег опружених ногу,
 - колут напред преко препреке,
 - два повезана колута назад,
 - став на лопатицама – „свећа” – опружање и издржај
 - мост из лежања на леђима,
 - вага претклоном и заножењем,
 - став на шакама,
 - припремне вежбе за претмет упором странце „звезда”,
 - комбинације две и више савладаних вежби,
 - састав од научених елемената.

Проширени садржаји

Пример састава:

Из става спетног истовремено заручити обема рукама и предножити левом ногом; враћање у почетни став; истовремено предручити обема и заножити десном; враћање у почетни став; истовремено одручити обема и вага; усправ; колут напред до чучња; кроз поваљку назад до свеће; поврат назад до чучња; усправ. чеони круг са скоком за 90° или 180°.

Летећи колут из места.

Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

2. Прескок – специфичне припремне вежбе:

- суножни одскок и доскок на повишену површину,
- на одскочној дасци (држећи се за руке помагача) узастопни суножни скокови,

- са неколико корака залета једноножни одскок испред даске, доскок суножно на даску, одскок, фаза лета и доскок,
- упором о козлић неколико узастопних одскока са подизањем кукова (суножно и са разножењем, доскок на даску суножно уз помоћ испред и иза справе),
- прескок разношка (козлић висина 110 cm).

3. Вежбе у вису и упору и променама висова и упора (одређене вежбе се могу реализовати и на другим погодним справама, уколико су безбедне).

- вратило или двовисински разбој – прилагодити висину: наскок у вис предњи, померања улево и удесно. њихање у вису,
- наскок у упор предњи на различитим справама. померања у упору,

- дочелно вратило или нижа претка разбоја: узмак корацима уз косу површину или замахом са повишене површине до упора предњег активног,

- паралелни разбој: упор, њих, предњихом упор разножно пред рукама,

- дохватни кругови, вратило или претка разбоја: суножним одривом вис узнето (кроз згиб – уз помоћ), спуст напред до суножног става (кроз згиб, уз помоћ).

4. Вежбе равнотеже: шведска клупа и ниска греда

- лицем према клупи – греди бочно: залет и одразом једне ноге наскок у став на другој нози, слободном заножити,
- различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем, различити начини ходања уназад,
- суножни скок и доскок на место одскока,
- издржаји на једној нози са различитим положајима слободне ноге,

- окрети на греди усправно, у чучњу за 90° и 180°,
- саскок згрчено,
- са шведског сандука кораком на високу греду, различита ходања у складу са способностима ученика. саскок пруженим телом на високо наслане струњаче (уз надзор и помоћ наставника).

3. Основе тимских и спортских игара

3.1. Мини-рукомет

- Додавање лопте једном руком у месту и кретању.
- Хватање лопте обема рукама у висини груди у месту и кретању.

- Вођење лопте левом и десном руком (у месту и кретању).

- Шутирање из места и кретања – бочни и чеони шут.

- Шутирање из скока.

- Тактика – игра „човек на човека”.

3.2. Футсал – „мали фудбал”

- Додавање лопте у месту различитим деловима стопала.

- Примање лопте унутрашњим делом стопала.

- Додавање и примање лопте у кретању (дупли пас).

- Шут различитим деловима стопала.

- Игра на два гола.

3.3. Кошарка – мини-кошарка

- Вођење лопте једном и другом руком месту и кретању.

- Хватање и додавање лопте на различите начине у месту и кретању.

- Шут на кош.

- Двокорак.

- Игра на један кош.

- Мини-кошарка – игра на два коша.

3.4. Одбојка

- Одбијање лопте прстима и чекићем.

- Доњи (школски) сервис са мање удаљености.

- Игра са упрошћеним правилима.

3.5. Јаџент

- Игра са упрошћеним правилима.

4. Плес и ритмика

- Вежбе са вијачом

- Њихање вијачом у бочној равни (једном и другом руком, обема рукама) напред-назад, кружење, отворити вијачу у предручењу, два суножна поскака са међупоскоком, два суножна поскака без међупоскока са окретањем вијаче напред, а затим четири поскака са ноге на ногу. Поновити вежбе са окретањем вијаче уназад.

- Вежбе са лоптом

- Кружење са лоптом у чеоној и бочној равни обема рукама и једном руком. из одручења зибом почучњем, прехват лопте у предручењу и зибом почучњем до одручења (лопта у другој руци).

- Бацање и хватање:

- у задатом ритму у месту и кретању,

- са почучњем,

- са окретом за 180°.

- Народно коло „Моравац”.

- Народно коло из краја у коме се школа налази.

5. Пливање

- Наставну тему Пливање реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње.

- Правила понашања на пливалишту.

- Вежбе прилагођавања на водену средину (квашење делова тела).

- Вежбе дисања.

- Вежбе плутања (на леђима, стомаку и згрчено).

- Вежбе клизања (на стомаку и леђима).

- Рад ногама у води (краул и леђно).

- Рад рукама (краул и леђно са даском).

- Скок на ноге.

- Пливање у складу са могућностима ученика.

- Игре у води.

6. Полигони

Полигони се примењују након неколико обрађених тематских целина (наставних тема или области) и састављају се од усвојених вежби у складу са условима за извођење наставе.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Култура вежбања и играња* и *Здравствено васпитање*.

Култура вежбања и играња

У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежбања и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Упознати ученике са основним правилима мини-рукомета, кошарке, мини-кошарке, фудсала и одбојке.

Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање, како у школи, тако и ван ње. Истичати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања.

Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које се користе.

Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању током наставних и ваннаставних активности.

Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време.

Навивати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике.

Здравствено васпитање

На начин прилагођен ученику објаснити повезаност интензитета вежбања и вредности пулса. Мерити пулс на вратној артерији. Објаснити значај правилног дисања при вежбању, као и утицај вежбања на правилан развој кардиореспираторног система. Проширити ученичка знања из претходних разреда о правилној исхрани и вежбању.

Редовна провера здравља и вежбање.

Препознавање основних врста повреда (посекотина, одеротина, ударац...) и указивање на важност правовременог обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике реализације наставе:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима;
- функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.

При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.

Избор дидактичких облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и интензификације часа, у циљу достизања постављених исхода.

У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује на грешке и исправља их.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе *физичког и здравственог васпитања*, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у Физичком и здравственом васпитању који обухвата:

- вежбање у адекватној спортској опреми;
- активно учествовање на часовима Физичког и здравственог васпитања;
- вежбање и играње у слободно време;
- приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита;
- постигнућа у моторичким вештинама;
- индивидуални напредак ученика.

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом вредновања (оцењивања) узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе прати се и вреднује:

- познавање основних правила елементарних и спортских игара, основних здравствено-хигијенских правила вежбања и здраве исхране;

- учешће у ваннаставним активностима.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Одељењско веће четвртог разреда и саставни је део Годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Слободне активности

Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, схватања важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељењско веће четвртог разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа може да организује активности у природи:

- излет (пешачење, планинарење и др.);
- крос (минимум једном у току школске године);
- зимовање – за време зимског распуста (физичке активности на снегу).

– летовање – за време летњег распуста (камповање итд.).

План и програм ових активности сачињава Одељенско веће четвртог разреда у сарадњи са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу.

Д. Школска такмичења

Школа за ученике четвртог разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне спортске игре (у складу са програмом), полигона у току школске године, као интегрални део процеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељењско веће четвртог разреда у сарадњи са Стручним већем наставника Физичког и здравственог васпитања.

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

- потешкоће у остваривању исхода;
- смањене физичке способности;
- лоше држање тела;
- здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних програмских садржаја које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности.

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

4. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

Циљ

Циљ наставе и учења Грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске и локалне заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.

Разред

четврти

Годишњи фонд часова

36 часова

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:		
– разликује примере одговорног и неодговорног понашања људи према животној средини; – се понаша у свакодневним ситуацијама на начин који уважава животну средину и рационалну потрошњу ресурса; – образложи важност информисања о стању животне средине и начинима њене заштите; – аргументује добити од заједничког живота људи припадника различитих култура; – наведе елементе традиције и културе свог народа и покаже интересовање и поштовање за друге културе и традиције; – образложи значај подршке избеглицима и мигрантима да у новој средини сачувају свој језик, традицију, културу; – наведе примере из свакодневног живота којима се илуструје сусретање различитих култура; – дискутује о томе како непознавање других култура утиче на настанак стереотипа, предрасуда и дискриминације; – препознаје примере прекомерне потрошње; – препознаје у медијима поруке које подстичу прекомерну потрошњу, посебно деце и младих; – критички разматра појаву бацања хране и расипања воде; – процењује важне чињенице о производима које купује читајући декларацију и води рачуна о односу цене и квалитета; – испољи заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду; – учествује у изradi плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.	ЉУДСКА ПРАВА Ја и други на планети Земљи	Планета Земља припада свима који на њој живе Узајамни утицај природе и човека. Потребе појединца и опште добро – задовољавање људских потреба без угрожавања будућих генерација. Одговоран однос према свету у коме живимо – <i>Мисли глобално делуј локално.</i> Право на здраву животну средину Трећа генерација људских права. Вредности на којима почива – право на живот у здравој животној средини; право на одржив економски развој; право на рационално коришћење природних и енергетских ресурса; право на спречавање свих облика загађивања животне средине; право на доступност информација о стању животне средине.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО Култура и традиција	Култура и традиција Материјално и нематеријално наслеђе једне заједнице настало под утицајем свих народа који су ту живели и сада живе. Културни идентитет Неговање традиције и културе сопственог народа и поштовање традиције и културе других. Мултикултуралност и интеркултуралност Живот поред људи других култура или заједнички живот са њима. Избеглице и мигранти Невољно кретање људи из једне у другу културну заједницу. Непознавање других култура као основ за развој стереотипа, предрасуда и дискриминације. Укlopити се у нову средину, а сачувати свој културни идентитет. Сусретање култура Сусретање и прожимање различитих култура без губљења културног идентитета.

– уочавање постуралних поремећаја код ученика;

– саветовање ученика и родитеља;

– организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;

– организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који реализује разредну наставу у одељењу коме ученик припада.

Ослобађање ученика од наставе Физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са тим ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацијом са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- прате игру и усвајају правила игара;
- направе едукативни цртеж са спортског догађаја;
- на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе: По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави;
- примени основна здравствено-хигијенска правила;
- помогне у организацији активности предвиђених програмом.

	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ Прекомерна потрошња	Потрошачко друштво Стварне потребе и прекомерна потрошња. Неравнотежа – гладни и жедни у свету у којем се храна баца а вода расипа. Амбалажа важнија од садржаја – гомилање отпада. Притисак произвођача – нови модели новог модела. Деца – омиљена циљна група произвођача. Медији и потрошачка култура Порукe медија у подстицању потрошње. Деца у рекламама. Права потрошача Информације од значаја за потрошаче. Однос цене и квалитета производа. Права и одговорност потрошача. Заштита потрошачких права.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ Еколошка акција	Планирање и извођење еколошке акције Одређивање циља и израда плана акције. Извођење и документовање акције. Промоција акције на нивоу школе. Вредновање акције.

Кључни појмови: право на здраву животну средину, култура, интеркултуралност, права потрошача.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за четврти разред организован је, као и програми за претходна три, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*), али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне и доприносе достизању исхода и развоју међупредметних компетенција.

Програми Грађанског васпитања у првом циклусу основног образовања и васпитања, по свом циљу и концепцији, најближи су програмима обавезног предмета Свет око нас, односно Природа и друштво. Како ученици расту повећавају се и њихове когнитивне, емотивне и социјалне способности да упознају појаве у свету који их окружује. Зато се у првом разреду, као и у наведеном обавезном предмету, проучавају појаве из најближег окружења (породица, одељење), затим у другом разреду то су појаве из школског окружења, у трећем разреду из шире заједнице, а у четвртм појаве које се односе на цео свет и планету Земљу. Окосницу програма за четврти разред чине вредности, права, одговорност, различитост, равноправност.

Елементи екологије и одрживог развоја уграђени су у програм четвртог разреда кроз области *Људска права* и *Грађански активизам*, у складу са идејом *Мисли глобално, делуј локално*. Ученици се усмеравају на личну одговорност и активизам у сопственој заједници, уз развој свести да су у питању феномени који су глобалне природе. У раду са ученицима потребно је уважити њихова знања и искуства која већ имају из ове области, из школе и ван ње, а затим их подстицати да о квалитету животне средине, сада и у будућности, размишљају са становишта права и одговорности. Вредности на којима почива право на здраву животну средину, како је то дато у садржају, треба ученицима приближити преко примера који су им блиски. Ученици треба да разумеју да угрожавање животне средине не познаје државне границе, не прави разлику међу људима различите расе, вере, пола, образовања и нема временско ограничење. Сваку штету животној средини коју људи данас направе осетиће и генерације које долазе. Иако су у питању ученици узраста од десет или једанаест година, имајући у виду садржаје и активности из програма претходних разреда, они могу својим речима образложити важност информисања грађана о стању животне средине (глобалне и локалне), као и да се, примењено својим могућностима, ангажују у акцијама које имају за циљ побољшање животне средине.

У оквиру области *Демократско друштво* ученици ће се бавити појмовима *култура, традиција, мултикултуралност и интеркултуралност*, који као и екологија, имају глобалну димензију. Иако постоје бројне дефиниције појма *култура*, за потребе овог програма довољно је да ученици схвате да се он односи на целокупно материјално и нематеријално наслеђе једне заједни-

це. Поред културе народа који је већински у једној заједници, она обухвата и културне утицаје других народа који су ту живели или сада живе. Културу и традицију чине језик, књижевност, музика, фолклор, празници и бројни обичаји из свакодневног живота, што је ученицима већ познато на основу искуства стеченог на часовима различитих предмета и кроз ваннаставне активности. Културу треба довести у везу и са питањем идентитета, такође коришћењем различитих примера, као што је рађено у оквиру програма за први разред (*лични идентитет*) и програма за други разред (*групни идентитет*). Културни идентитет је осећај припадности групи која има своју посебну културу. Ученици четвртог разреда на основу свог школског и ваншколског знања сасвим добро могу навести карактеристике културе којој припадају, али их треба подстицати да препознају и карактеристике оних култура којима не припадају а постоје у њиховој заједници. Интеркултуралност подразумева отвореност заједнице за све њене грађане, без обзира којој култури припадају и међусобну размену у којој сви добијају, а не губе свој културни идентитет. Подразумева се да ученици не треба да користе изразе *мултикултуралност* и *интеркултуралност*, али је потребно да их на примерима разликују (живот *једни поред других* од живота *једних са другима*) и предност дају размени међу културама. Иако ученици још увек немају развијену пуну перспективу прошлости људске цивилизације, ипак могу да процене како би свет изгледао да се културе нису сусретале и прожимале. Ученици у четвртм разреду и сами могу да препознају утицај других култура, најчешће преко музике и хране. Исходи наведени у програму имају за циљ да афирмишу интеркултуралност и давање подршке избеглицима и мигрантима да се уклопе у нову средину, уз очување сопствене културе и традиције. Уколико ученици живе у средини где има више културних заједница или миграната из различитих земаља, могу се организовати часови међусобног упознавања преко представљања обичаја и различитих продуката културе.

Трећа област овог програма има за циљ да приближи ученицима још један глобални процес који се огледа у подстицању културе прекомерне потрошње у развијеним земљама, иако у свету још увек постоје људи који немају основне услове за живот (пићаћа вода, довољно хране). Ова област се лако повезује са садржајем и активностима из програма Грађанског васпитања за трећи разред који се односе на солидарност. Уколико се програм остварује у групи која је хетерогена по томе колике су могућности ученика у потрошњи (што је и најчешћи случај), треба бити посебно пажљив у избору активности и примера, како се неки ученици не би осећали непријатно. Постоје бројни начини на које се могу представити основне карактеристике прекомерне потрошње и њена веза са повећањем загађења животне средине. Рад на овим садржајима погодан је за јачање медијске писмености ученика и њихово оспособљавање да критички разматрају различите рекламне поруке које подстичу прекомерну потрошњу (често на кесикама играчака произвођач наводи *сакупи све, направи колекцију* и сл.), или на који начин се деца у њима приказују (какову функцију имају). Ученици могу, на пример, једноставном анализом реклама намењених деци

њихових година да утврде који производи се препоручују и на који начин (чипс, чоколада, газирано пиће...). Активност се може спровести у форми рада у паровима или малим групама, након чега ће ученици представити резултате своје анализе и дискутовати.

Листа права која се проучава у оквиру Грађанског васпитања у првом циклусу основног образовања и васпитања заокружује се са још једним правом последње генерације. У питању су *права потрошача*, која су значајна у савременом свету у којем се, ради профита, потрошачи могу, на различите начине, довести у заблуду или бити преварени. Од ученика се очекује да критички разматрају не само питања прекомерне потрошње, већ и питања квалитета робе или услуга које добијају за свој новац. У узрасту од 10 или 11 година деца све чешће имају џепарац и налазе се у улози самосталних потрошача. Зато је важно да граде одговоран однос према куповини, у смислу: да читају декларацију (састав, рок трајања, начин употребе), да постављају релевантна питања продавцу, да, на пример, при куповини нових батерија, старе батерије одложе на адекватно место, да процењују однос цене и квалитета робе и сл. Ученике треба елементарно упознати са тим да постоји закон који регулише права потрошача, да постоје институције које интервенишу када су права потрошача угрожена, као и да постоје удружења која обављају различите активности у овој области, као што је, на пример, спровођење истраживања о разликама у цени дечије гардеробе у различитим земљама, или обавештавање грађана о правима и одговорностима потрошача, обавештавање о актуелностима на тржишту... У раду на овим садржајима могу се користити примери из медија, лична искуства ученика (њихових родитеља), уколико ученици желе да их поделе са групом, као и различите технике рада: од презентације, студије случаја, до играња улога.

Четврта област, као и у претходним програмима, тиче се грађанског активизма и то у области екологије. Од ученика се очекује да планирају и спроведу малу еколошку акцију користећи искуства која су стекли у акцијама из претходна три разреда. Наставник треба да буде помоћ и подршка ученицима да што самосталније прођу кроз неопходне кораке у акцији. Може се направити веза са акцијама које спровode друге групе, како у оквиру овог изборног програма, тако и у оквиру обавезног предмета Природа и друштво, који има комплементаран концепт и садржаје. Ова активност, такође, може бити део пројектне наставе, која је и уведена у образовни систем како би допринела когнитивном, афективном и социјалном развоју ученика и развоју међупредметних компетенција. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко за њу и активности у оквиру Грађанског васпитања јесте то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам самих резултата. Пројектна настава од ученика захтева самостално проналажење информација, способност решавања проблема, рад у групи, критичко мишљење, доношење одлука, аргументовање, преузимање одговорности, поштовање рокова, планирање, самовредновање, што су све захтеви и програма Грађанског васпитања, посебно у области *Грађански активизам*. Пројектна настава подразумева унапређивање компетенције ученика да користе савремене технологије у образовне сврхе на одговоран и безбедан начин, што се уклапа са очекиваним исходом програма Грађанског васпитања за други разред (безбедност у коришћењу интернета), а који треба и даље неговати. Важно је и то да ученици све време документују свој рад како би унапредили компетенције за вредновање тока и исхода акције, као и за писање различитих извештаја или припрему презентација, изложби и сл.

Садржаје у све три тематске целине наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада, али увек имајући у виду исходе које треба достићи. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика, да буду мерљиви и проверљиви, тј. да наставник, пратећи активности ученика, може лако да утврди да ли их они достижу и у којој мери. Најчешће су на нивоу примене, што значи да се знање и разумевање подразумевају, јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија

конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета и развоја међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Достижање једног исхода доприноси достизању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима за више разреда.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, преваходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом избора активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да се свака од њих може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, сарадњу, поштовање правила, доношење одлука. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово достизање одвија се постепено, спонтано и то не само кроз избор садржаја већ и кроз избор одговарајућих начина рада.

Достижање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције, као и да сами осмисле неке друге активности. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности), као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Добро је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовање.

Грађанско васпитање је део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Овај програм има природну везу са предметима Српски језик, Природа и друштво, Ликовна култура и Музичка култура.

У овом програму продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте: постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користити у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример, на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.

За остваривање програма и дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем и начином на који организује рад у групи доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима. Он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи, подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе, што је озбиљан захтев за ученике четвртог разреда, који су још у извесној мери (мада мање него пре) фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само

циљ већ и начин да се достигну жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и dobroдошло, уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Његова улога је и да обезбеди наставна средства или упућује ученике како да их сами пронађу.

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са Правилником о оцењивању у основној школи. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредовање и то не само у достизању исхода из овог програма, већ и у развоју неколико међупредметних компетенција, посебно *компетенције за одговорно учешће у демократском друштву*. Како је највећи број активности ученика, у оквиру часова овог изборног програма, организован кроз групни рад, то значи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиди последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активности ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима, јер се и из неуспелих акција може много научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе.

Како је у питању крај првог циклуса основног образовања и васпитања и извршен број ученика ће у наставку школовања изабрати верску наставу, било би добро да се изврши неки вид рекапитулације о томе шта се све дешавало током четири разреда, са посебним освртом на активности у оквиру области где су ученици спроводили акцију. Тај осврт наставник може осмислити на различите начине (спонтани разговор, писање састава, квиз, прављење изложбе на основу сачуваних продуката...), али са истим циљем, да ученици постану свесни знања која су стекли, ставова и вештина које су развили, а који су значајни за одговоран живот у демократски уређеној заједници. Осврт би требало да садржи процењивање следећих елемената компетенције за одговорно учешће у демократском друштву (знања, ставови, вештине): каква је била сарадња у групним активностима, колико смо били отворени за различитости, колико знамо о људским правима и проблемима неправедности, како смо решавали сукобе, колико смо били одговорни за сопствене поступке, колико смо критички промишљали, колико смо били толерантни и солидарни, да ли смо препознавали опасности и знали коме да се обратимо за помоћ, да ли смо се понашали на начин који не угрожава друге људе и животну средину, да ли смо у дискусији показивали вештину активног слушања, да ли смо износили ставове засноване на аргументима, да ли смо комуницирали на конструктиван начин, како смо прикупљали и обрађивали податке, да ли смо изградили став да треба штитити и поштовати људска права.

5. УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА, ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ И НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су у програмима за сваки обавезни предмет и изборни програм у делу *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма*.

6. ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИПРЕМУ ИНДИВИДУАЛНОГ ОБРАЗОВНОГ ПЛАНА ЗА УЧЕНИКЕ КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ДОДАТНА ОБРАЗОВНА ПОДРШКА

За ученике којима је потребна додатна подршка због тешкоћа у приступању, укључивању и учествовању у образовању и ва-

спитању, планирају се и спровode мере за отклањање физичких, комуникацијских и социјалних препрека (мере индивидуализације), односно доноси индивидуални образовни план.

6.1. Индивидуални образовни план за ученике са тешкоћама у учењу, сметњама у развоју и инвалидитетом, односно за ученике у ризику од раног напуштања школовања

Индивидуални образовни план се припрема за ученике који-ма је због сметњи у развоју и инвалидитета, социјалне ускраћености и других разлога потребна додатна образовна подршка.

Индивидуални образовни план је посебан акт који има за циљ оптимални развој ученика и остваривање исхода образовања и васпитања, у складу са прописаним циљевима и принципима, односно задовољавања образовно-васпитних потреба ученика. За сваког ученика појединачно, према његовим специфичним потребама и могућностима, припрема се прилагођен начин образовања који обухвата индивидуални образовни план, програм и начин рада који садрже:

- 1) податке о ученику и податке о тиму за додатну подршку;
- 2) педагошки профил ученика, у ком су описане његове јаке стране и потребе за подршком;
- 3) план мера индивидуализације, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и училиа) специфичним потребама ученика;
- 4) персонализовани програм наставе и учења, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности;
- 5) податке о праћењу и вредновању ИОП-а и
- 6) сагласност родитеља. ИОП се израђује према образовним потребама детета, ученика, односно одраслог, и може да буде прилагођени програм наставе и учења (ИОП 1) и измењени програм наставе и учења за један, више или све предмете (ИОП 2).

Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање. Тим за инклузивно образовање чине одељенски старешина, предметни наставник, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник, при планирању рада у одељењу, усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати про-светни саветник.

6.2. Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима

За ученике са изузетним способностима, школа обезбеђује израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана којим се врши проширивање и продубљивање садржаја учења (ИОП 3). Индивидуални образовни план је посебан акт који у овом случају има за циљ оптимални развој и задовољавање образовно-васпитних потреба ученика који постижу резултате који превазилазе очекивани ниво образовних постигнућа.

Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима укључује:

- 1) податке о ученику и податке о тиму за додатну подршку;
- 2) педагошки профил ученика, у којем су описане његове јаке стране и потребе за подршком;
- 3) план мера индивидуализације, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и училиа) специфичним потребама ученика;
- 4) персонализовани програм наставе и учења, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности;
- 5) податке о праћењу и вредновању ИОП-а и
- 6) сагласност родитеља.

Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученику. Тим за пружање додатне подршке чине: наставник предметне наставе, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика, укључујући мере и активности предвиђене индивидуалним образовним планом. Он се остварује доминантно у оквиру заједничких активности у одељењу а у складу са потребама ученика.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати про-светни саветник.

7. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

7.1. Начин прилагођавања програма предмета од значаја за националну мањину

У настави предмета од значаја за националну мањину (Свет око нас/Природа и друштво, Музичка култура и Ликовна култура) изучавају се додатни садржаји који се односе на историјско и уметничко наслеђе одређене мањине. Од наставника се очекује да, у оквирима дефинисаног годишњег фонда часова, обраде и додатне садржаје, обезбеђујући остваривање циља предмета, стандарда постигнућа ученика и дефинисаних исхода. Да би се ово постигло, веома је важно планирати и реализовати наставу на тај начин да се садржаји из културно-историјске баштине једне мањине не посматрају и обрађују изоловано, већ да се повезују и интегришу са осталим садржајима програма користећи сваку прилику да се деси учење које ће код ученика јачати њихов осећај припадности одређеној националној мањини.

7.2. Начин прилагођавања програма за двојезично образовање

Школа, у складу са неопходним условима за рад у двојезичној настави и квалификованим стручним кадром, одређује предмете, фонд часова који ће се реализовати на страном језику као и начин остваривања наставе која се одвија на страном језику.

8. УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОЈЕКТНЕ НАСТАВЕ

Планом наставе и учења у првом циклусу основног образовања и васпитања дефинисана је Пројектна настава као облик образовно-васпитног рада којим се развијају опште међупредметне компетенције уз употребу информационо-комуникационих технологија. Усмерена је на достизање исхода који се првенствено односе на логичко и критичко мишљење као и припрему ученика за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства, како у свакодневном животу, тако и у процесу учења. У складу је са општим исходима образовања и васпитања и у функцији је когнитивног, афективног и социјалног развоја ученика.

Пројектна настава почива на савременим схватањима детета, наставе, учења, функције образовања и сазнавања као социјалне конструкције подржане кроз сарадничко деловање, коришћењем различитих извора информација и активности. Применом пројектне наставе долази до повезивања познатог и непознатог, учења помоћу примера, учења примењивањем, развоја процедуралних знања, коришћења информационо-технолошког, као и комбиновања конвергентног (логичког) и дивергентног (стваралачког) мишљења. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе, али се овом врстом наставе поред централног захтева, који се односи на тражење решења за неки проблем, потенцирају још и процедуре, планирање, евалуирање, презентовање резултата, коришћење савремених технологија на правиан начин и наравно, тимски рад, односно процес сарадње, који је изнад самог резултата у решавању проблема.

Пројектна настава је део целокупног образовно-васпитног рада и треба да прати наставни процес уважавајући специфично-

сти наставних предмета у четвртм разреду. Ослободити планирања и организације пројектне наставе су: уважавање узраста ученика и њихове природне радозналости, коришћење ваншколских знања, вештина и искустава ученика, укључивање свих ученика уз поштовање њихових различитости, повезивање садржаја свих наставних предмета и употреба савремених информационо-комуникационих технологија. Зато ова врста наставе омогућава да наставни предмети буду смислено међусобно повезани као и доведени у везу са свакодневним животом ученика. На тај начин се обезбеђује разумевање сврхе онога што се учи, функционално повезивање знања, вештина и искустава и мотивација ученика.

Пројектна настава је драгоцен начин рада јер од ученика захтева бројне активности, међу којима су: самостално проналажење информација, способност решавања проблема, самостално учење, рад у групи, сарадњу, критички однос према властитом и туђем раду, доношење одлука, аргументовање, усвајање другачијих, нових начина рада, планирање, поштовање рокова и преузимање одговорности.

С обзиром на узраст ученика четвртог разреда и чињеницу да су се са оваквим начином рада сусрели у првом разреду, примењено је да се реализују пројектни задаци где је наставник и даље главни организатор активности уз све више прилика у којима ће се самосталност ученика испољавати где год је то могуће. Наставник пружа подршку свим ученичким активностима у току пројекта. Као и у претходним разредима и у четвртм је важно наставити са култивисањем сарадње и начина на који се комуницира у групи што су важни циљеви пројектне наставе, јер доприносе јачању одељењске кохезије.

Пројектну наставу треба планирати и организовати на начин да садржи све потребне кораке:

- дефинисање циља и исхода који се пројектом желе постићи;
- планирање активности које одговарају теми пројекта, односно циљу пројекта, подела активности, избор материјала и метода рада, дефинисање места и динамике рада;
- реализацију планираних активности;
- приказ добијених резултата и продуката пројекта;
- вредновање пројекта (процена остварености дефинисаних циљева и исхода, указивање на успехе и тешкоће у току реализације пројекта).

При планирању наставник треба да дефинише тип пројекта, да одреди његов циљ, очекиване исходе, област којом се бави пројекат и повезаност са наставним предметима, његове садржаје, активности ученика, потребна средства, динамику рада по фазама и све што је потребно за успешно спровођење пројектне наставе. За четврти разред, као и за први, други и трећи најприкладнији је и даље полуструктурирани тип пројекта с том разликом да наставник сада више укључује ученике, не само у давање предлога и избор тема, већ и у планирање и самостално остваривање, а за поједине ученике и вођство у одређеним деловима пројекта. Он и даље, у великој мери, дефинише методологију рада, али се очекује да више укључи ученике у проналажење материјала тако што ће се са њима договарати о томе које материјале би ко, где и како могао да пронађе и обезбеди. Све садржаје треба реализовати кроз различито тематско повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе ученика на млађем школском узрасту.

Кроз пројектну наставу треба наставити рад на развијању основа дигиталне писмености. На крају четвртог разреда ученик би требало да буде у стању да:

- правилно рукује ИКТ уређајима;
- предложи редослед активности у односу на постављени пројектни задатак и могућности употребе ИКТ-а;
- користи одговарајуће алатке програма за цртање и сачува свој цртеж;
- уреди краћи текст и сачува га на рачунару;
- направи једноставну презентацију користећи мултимедијалне садржаје;
- користи интернет за учење и проналажење информација уз помоћ одраслог;

– критички бира садржаје са интернета и затражи помоћ уколико се суочи са непримерним садржајима;

– зна да наведе могуће последице на здравље услед неправилног коришћења дигиталних уређаја;

– безбедно користи интернет и по потреби пријави и/или затражи помоћ одраслог.

Један од важних исхода реализације пројекта јесте оспособљавање ученика да добијене продукте учине видљивим и представе их другима. Бројни су начини да се то постигне (представе, изложбе, кратки филм, текст у новинама, наступ на локалној телевизији, представљање за родитеље...), а њихов квалитет није приоритет.

Ученике треба стављати у ситуације да одређују и планира редослед активности у решавању одређених пројектних задатака, што, осим развијања самосталности, представља увод у алгоритамски начин размишљања. На пример: редослед активности чији ће продукт бити плакат са знаменитим личностима краја; редослед активности у прављењу кућице за птице, у изради школског часописа итд.

Пројектна настава јесте захтевнији облик рада који подразумева добру припрему наставника. Планом је предвиђено да се реализује са једним часом недељно, али сам наставник ће проценити каква динамика рада највише одговара могућностима ученика и фази у којој је пројекат. То значи да, уколико је потребно, Пројектна настава се може организовати и на другачији начин (на пример као двочас сваке друге недеље).

Родитељи треба да буду упознати са сврхом пројектне наставе и њеним најважнијим исходима. Они треба да подрже самосталне активности своје деце, или њихов заједнички рад са другом децом, као и да разумеју зашто је важно да не преузимају њихове задатке у жељи да имају боље продукте.

9. УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ВАННАСТАВНИХ АКТИВНОСТИ

Школа је у обавези да својим Школским програмом и Годишњим планом рада предвиди различите активности у складу са својим ресурсима и просторним могућностима. Поред организације излета, посета изложбама и сарадње са локалном самоуправом, ученицима треба понудити већи број друштвених, техничких, хуманитарних, спортских и културних активности. Те активности могу се реализовати по програму које је сама школа развила, али могу се користити и програми који су претходно донети као изборни (нпр. *чуvari природе, рука у тесту, народна традиција*). Сврха ових активности је подршка прилагођавању ученика четвртог разреда на школску средину и заједницу, као и задовољавање/проширивање њихових интересовања, дружење са вршњацима кроз заједничко делање, исказивање способности, осамостаљивање, развој неких вештина и друго. Активности треба тако организовати да ученици имају што више могућности за активно учешће, за креативно испољавање, за интеракцију са другим ученицима, коришћење различитих извора информација и савремених технологија. Резултате рада ученика у оквиру слободних активности треба учинити видљивим јер се на тај начин обезбеђује мотивација и задовољство учесника активности. Бројни су начини на које је могуће то остварити, као на пример: организовање представа, изложби, базара, објављивање на сајту школе, кроз смотре стваралаштва, спортске сусрете и друго.

За ученике овог узраста важно је да родитељи буду упознати са активностима које школа нуди и помогну да њихова деца изаберу оне које им највише одговарају.

ХОР

Певање у хору је непроцењива вештина у којој деца уживају од најранијег узраста. Свака основна школа је у обавези да организује рад хорова. У зависности од броја ученика и њихових певачких способности, могу се формирати разредни хор и/или хор млађих, то јест старијих разреда основне школе.

Рад са хором представља сложенији вид васпитно-образовног рада наставника. Рачуна се као саставни део обавезне наставе, а

вреднује се као педагошка норма наставника у оквиру обавезне двадесеточасовне норме са по три часа недељно, односно по 108 часова годишње.

Часови хора се изводе континуирано од почетка до краја школске године и као редовна настава улазе у фонд часова наставника музичке културе.

Образовни циљ обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, спонтаног изражавања, музичког слуха и ритма, развијање гласовних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно певање применом елемената музичке изражајности (темпо, динамика...). Развија се дечји глас, правилно држање, дисање, интонација, изговор и артикулација.

Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, савладавање тreme и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње. Упознавање разноврсних дела домаћих и страних аутора доприноси развоју опште културе, међусобном разумевању, уважавању и поштовању.

Утицај музике на здравље (психолошки, социолошки, емоционални развој) је веома значајан. Певање у хору у великој мери доприноси смањењу стреса и агресивности. Деца која певају у хору показују боље резултате у учењу и социјалним вештинама. Уједно, певање у хору подстиче и доживотну љубав према музици.

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха, као и народне, пригодне, песме савремених дечјих композитора и композиције са фестивала дечјег стваралаштва. У току школске године потребно је са хором извести најмање десет једногласних и двогласних композиција, а сарпела или уз инструменталну пратњу. При избору песама наставник треба да пође од узраста ученика, процене гласовних могућности и примереног литерарног садржаја.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставник формира хор на основу провере слуха и гласовних могућности ученика, дикције и осећаја за ритам. Код сваког ученика треба да пронађе његов природни певачки регистар и опсег. На тај начин ће их поделити на певачке гласове (први и други, односно горњи и доњи) за извођење двогласних композиција.

На часовима хора, наставник треба да укаже на важност држања тела, дисања и правилног изговора гласова. Услов правилног дисања је правилно држање тела. Крајњи циљ је природно и синхронизовано певање и уједначен звук хора.

Вежбе дисања су важне за загревање гласница, отварање дисајних путева и опуштање грла. Практикују се пре вежби певања и значајне су за регулисање даха у току певања.

Вежбе распевавања доприносе квалитету певања и прецизном интонирању, чак и у почетним фазама. Како је певање техничка вештина, распевавање може помоћи развоју дечијих гласова. Наставник треба да буде креативан и користити вокализе које ће бити забавне деци, јер основни циљ је да заволе певање. Вежбе дисања и распевавања морају бити стално заступљене.

Обрада песме:

– Обратити пажњу на избор песме имајући у виду могућности ученика. Код обраде нове песме најпре се приступа анализи текста. Наставник треба да инсистира на доброј дикцији која подразумева јасан и разговетан изговор текста, односно самогласника и сугласника, али и на правилном акцентовању речи. За вежбање дикције препоручује се и певање слогова или одговарајућег текста на истој тонској висини.

– Усвајање мелодије се одвија у фрагментима. Уколико је композиција двогласна, ова фаза припреме захтева одвојене пробе по гласовима, све док свака група не буде интонативно сигурна. Правилном интонирању могу помоћи и визуелни знакови, на које деца одлично реагују. На пример, покретима руку нагоре и надоле можемо давати знак деци да се мелодија креће навише или наниже.

– На заједничкој проби хора, након усвајања песме/композиције у целини треба обратити пажњу на динамику и агогику.

Ученици треба да усвоје правило међусобног слушања, нарочито код унисоног певања. Уколико не чују ученика поред себе, значи да певају прегласно. Уколико се уз певање изводи и кореографија, покрете треба увежбати пре текста.

Од прве пробе хора ученике треба упутити на правила понашања: нема причања у току извођења, жвакања жвака, треба да стоје право (мада их не можемо спречити да се врпоље). Ако ученици правила усвоје на пробама, лакше ће их поштовати на концертима. Незаобилазни су и детаљи везани за одабир гардеробе за наступе, уласка на сцену, распореда стајања, поклањања, изласка са сцене...

Обрађене композиције треба изводити на редовним школским активностима (Дан школе, Свечана прослава поводом обележавања школске славе Светог Саве, Годишњи концерт...), културним манифестацијама у школи и ван ње, као и на фестивалима и такмичењима хорова.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ У ХОРУ У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Химна Светом Сави

Химна школе

Дечје песме

Коста Бабић, *За свако чудо*

Коста Бабић, *Коњски реп*

Коста Бабић, *Врабац*

Мирко Шоуц, *Јесен*

Станко Корумовић, *Пролећна песма*

Јован Адамов, *Земља снова*

Александар Кораћ, *Ал је леп овај свет*

Миодраг Илић Бели, *Јануарске звезде*

Петар Озгијан, *Свитац*

Вера Миланковић, *Српска ћирилица*

Вера Миланковић, *Добар дан*

Бранко Милићевић, *Ласте*

Милан Ђурђевић, *Анђели певају*

Светлана Милић, *Дело Светог Саве*

Леонтина Вукомановић, *Свети Саво, мудра главо*

Леонтина Вукомановић, *Више нисам мало дете*

Леонтина Вукомановић, *Кад снови крила добију*

Перпетум Цезиле, *Киша*

Хор Колибри, *Љубав је то*

В. Стојанов, *Јесењска песма*

Владимир Шаински, *Крокодил Гена*

Драгана Михајловић Бокан, *Пастир Хиландара*

Драгана Михајловић Бокан, *Деци света*

Весна Вељковић, *Жеља*

Весна Вељковић, *Како се расте*

Хор Врапчићи, *Ти и ја*

ЈУ група, *Чудна шума*

Вампири, *Динг, динг, донг*

Ђорђе Марјановић, *Београде*

Сунцокрет, *Имам песму за све људе*

Влада и Гиле, *Рокенрол за децу*

Дружина кише, *Школа*

Бошко Балочи, *Мали*

Неустрашиви учитељи страних језика, *Учимо стране језике*

Народне песме

Киша пада

Кажми мени ђаче, учениче

Ој, Бадњаче, Бадњаче

Божјићна песма

Седи Ћира на врх сламе

Ко удара тако позно

Маријо славна

Тамо далеко

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

У свакој основној школи има ученика чије интересовање и љубав за музику не може да се задовољи само оним што им пружа редовна настава. За такве ученике могу да се организују слободне активности у оквиру музичке и фолклорне секције.

У зависности од афинитета, креативних способности или извођачких могућности ученика рад се може организовати кроз следеће активности:

– солистичко певање;

– групе певача (дуети, терцети...);

– „Мали композитор” (експериментисање са инструментима и звуцима, звучно осликавање и ритмичка пратња уз стихове, приче, бројалице, песме и музичке игре, компоновање мелодије...);

– „Мала школа инструмента” (металофон, блок флаута, мелодика, Veehharfe/Melody lap harp, ручни звончићи, бумвекери...);

– оркестар (Орфов инструментаријум, разноврсни инструменти...);

– музичко-креативне радионице (прављење музичких инструмената, илустрације везане за наставу музичке културе и школске музичке догађаје...);

– ритмичке радионице (осмишљавање малих музичких игара уз покрет, модерни и традиционални плес, ритмичке игре, игре чашама, штаповима, ’битбокс’ – вокалне перкусије...);

– посете концертима у школи и ван ње (концерти ученика музичких школа, пријатеља школе, концерти у организацији Музичке омладине или неког другог удружења, концерти еминентних уметника, мјузикли, пројекције музичких филмова...);

– музички уредник (одабир одговарајућег музичког материјала према датом садржају).

Програм рада треба прилагодити могућностима сваког ученика или групе.